

แนวการศึกษา

วิชาการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

จัดทำโดย

คณะทำงานพัฒนาหลักสูตร
การเสริมสร้างสมรรถนะนักส่งเสริมการเกษตรระดับปฏิบัติการ
กรมส่งเสริมการเกษตร
ประจำปี 2567

คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรฯ วิชาการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

1. อาจารย์เพชร ทวีวงศ์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช	ที่ปรึกษา
2. นางปณณช วงศธรรกุล	ผู้อำนวยการกองพัฒนาเกษตรกร	ประธาน
3. นางสาวณัฐสิณี หาญกิตติชัย	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาแม่บ้านเกษตรกร
และเคหกิจเกษตร กองพัฒนาเกษตรกร	คณะกรรมการ
4. นางสาวมยุรี บุญญาเสนีย์กุล	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนายุวเกษตรกร
กองพัฒนาเกษตรกร	คณะกรรมการ
5. นางสาวสุตาภา ทองสมจิต	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
กองพัฒนาเกษตรกร	คณะกรรมการ
6. นางพิมพ์สิทธิ์ หอสุวรรณนนท์	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการพิเศษ
กองพัฒนาเกษตรกร	คณะกรรมการ
และเลขานุการ
7. นางสาวมุกดา หมายสม	นักทรัพยากรบุคคลชำนาญการ
สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี	คณะกรรมการ
และผู้ช่วยเลขานุการ

คำนำ

การส่งเสริมเคหกิจเกษตร คือ การส่งเสริมการเกษตรที่ครอบคลุมมิติคุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจของครัวเรือน ด้วยการสร้างความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนและชุมชน การยกระดับ เศรษฐกิจครัวเรือนโดยการจัดการตลอดห่วงโซ่อุปทาน เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างสุขภาวะในครัวเรือนและอาชีพการเกษตร และใช้ หลักการมีส่วนร่วมและความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ของทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนงาน ส่งเสริมเคหกิจเกษตรทั้งระดับครัวเรือนและชุมชน

งานส่งเสริมเคหกิจเกษตรเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของครอบครัว เกษตรกรโดยตรง ตั้งแต่การผลิต การบริโภค จนถึงการถนอมและแปรรูปอาหาร งานส่งเสริมเคหกิจ เกษตรจึงเป็นการนำความรู้วิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของครอบครัวเกษตรกรมาใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อปรับปรุงและยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรให้ดีขึ้น

เอกสารฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นเนื้อหาวิชาการสำหรับใช้ในการจัดทำบทเรียนออนไลน์ (e-Learning) เพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักส่งเสริมการเกษตร วิชาการส่งเสริมเคหกิจเกษตร “หลักสูตรการเสริมสร้างสมรรถนะนักส่งเสริมการเกษตร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริม การเกษตรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร แนวทางปฏิบัติงาน ส่งเสริมเคหกิจเกษตร หลักการและองค์ความรู้ที่จำเป็นในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร กระบวนการ ส่งเสริมเคหกิจเกษตร และกรณีศึกษางานส่งเสริมเคหกิจเกษตร จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายละเอียด ต่าง ๆ ในเอกสารเล่มนี้ จะช่วยให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ สามารถปฏิบัติงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรในพื้นที่ได้ รวมถึงมีทัศนคติที่ดีต่อการส่งเสริมเคหกิจเกษตร ต่อไป

คณะทำงานพัฒนาหลักสูตรฯ
วิชาการส่งเสริมเคหกิจเกษตร
ประจำปี 2567

สารบัญ

รายการ	หน้า
คำนำ	
รายละเอียดวิชาการส่งเสริมเคหกิจเกษตร	ก
คำอธิบายวิชา	ก
วัตถุประสงค์	ก
รายชื่อบทการเรียนรู้	ก
คำชี้แจงการเรียนรู้	ข
การดำเนินการเรียนรู้	ข
การทำกิจกรรม e-Learning	ข
การประเมินผลการเรียนรู้	ค
คำแนะนำการเข้าใช้ e-Learning	ค
เอกสาร/สื่อคัดสรรและแนะนำ	ค
บทที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร	1
ตอนที่ 1.1 ความเป็นมาและแนวโน้มของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร	2
เรื่องที่ 1.1.1 ความเป็นมาของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร	2
เรื่องที่ 1.1.2 แนวโน้มของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร	4
ตอนที่ 1.2 ความหมายและความสำคัญของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร	5
เรื่องที่ 1.2.1 ความหมายของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร	5
เรื่องที่ 1.2.2 ความสำคัญของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร	7
ตอนที่ 1.3 แนวคิดการส่งเสริมเคหกิจเกษตรยุคดิจิทัล	8
เรื่องที่ 1.3.1 การส่งเสริมเคหกิจเกษตรในยุคดิจิทัล	8
เรื่องที่ 1.3.2 ความสำคัญของการส่งเสริมเคหกิจเกษตรในยุคดิจิทัล	10
บทที่ 2 แนวทางปฏิบัติงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร	13
ตอนที่ 2.1 เป้าหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร	14
เรื่องที่ 2.1.1 เป้าหมายและพันธกิจที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร	14
เรื่องที่ 2.1.2 นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร	17
เรื่องที่ 2.1.3 แผนปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร	19

สารบัญ (ต่อ)

รายการ	หน้า
ตอนที่ 2.2 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการส่งเสริม เคหกิจเกษตรยุคดิจิทัล	21
เรื่องที่ 2.2.1 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ส่วนกลางในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร	21
เรื่องที่ 2.2.2 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ระดับเขตในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร	21
เรื่องที่ 2.2.3 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ระดับศูนย์ปฏิบัติการในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร	22
เรื่องที่ 2.2.4 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ระดับจังหวัดในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร	23
เรื่องที่ 2.2.5 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ระดับอำเภอ/ตำบลในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร	23
เรื่องที่ 2.2.6 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการส่งเสริม มีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน	24
บทที่ 3 หลักการและองค์ความรู้ที่จำเป็นในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร	27
ตอนที่ 3.1 หลักการในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร	28
เรื่องที่ 3.1.1 หลักโภชนาการ	28
เรื่องที่ 3.1.2 หลักสุขอนามัย	30
เรื่องที่ 3.1.3 หลักเศรษฐศาสตร์ครอบครัว	32
เรื่องที่ 3.1.4 หลักการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร	33
ตอนที่ 3.2 องค์ความรู้ที่จำเป็นในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรยุคดิจิทัล	35
เรื่องที่ 3.2.1 องค์ความรู้ด้านการส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือน และชุมชน	35
เรื่องที่ 3.2.2 องค์ความรู้ด้านการส่งเสริมการจัดการบ้านเรือนและ สิ่งแวดล้อม	40
เรื่องที่ 3.2.3 องค์ความรู้ด้านการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงาน การเกษตร	40
เรื่องที่ 3.2.4 องค์ความรู้ด้านการส่งเสริมเพิ่มรายได้	42
เรื่องที่ 3.2.5 องค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และปัญหาประติสฐ์ในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร	43

สารบัญ (ต่อ)

รายการ	หน้า
บทที่ 4 กระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตร	48
ตอนที่ 4.1 กระบวนการริเริ่ม	49
เรื่องที่ 4.1.1 การศึกษารวบรวมข้อมูลการส่งเสริมเคหกิจเกษตร	49
เรื่องที่ 4.1.2 การวิเคราะห์สถานการณ์การส่งเสริมเคหกิจเกษตร	54
ตอนที่ 4.2 กระบวนการดำเนินการ	58
เรื่องที่ 4.2.1 การวางแผนการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร	58
เรื่องที่ 4.2.2 การดำเนินงานและประสานงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร	60
ตอนที่ 4.3 กระบวนการติดตามประเมินผล	63
เรื่องที่ 4.3.1 การติดตามนิเทศการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร	63
เรื่องที่ 4.3.2 การประเมินผลการส่งเสริมเคหกิจเกษตร	65
บทที่ 5 กรณีศึกษางานส่งเสริมเคหกิจเกษตร	70
ตอนที่ 5.1 กรณีศึกษาความมั่นคงด้านอาหารและการส่งเสริมเพิ่มรายได้	71
เรื่องที่ 5.1.1 กรณีศึกษาการส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือน และชุมชน จังหวัดแพร่	71
เรื่องที่ 5.1.2 กรณีศึกษาการส่งเสริมเพิ่มรายได้ จังหวัดเพชรบุรี	74
ตอนที่ 5.2 กรณีศึกษาการจัดการบ้านเรือนและการปรับปรุงสภาพแวดล้อม	80
เรื่องที่ 5.2.1 กรณีศึกษาการส่งเสริมการจัดการบ้านเรือนและ สิ่งแวดล้อม จังหวัดชุมพร	80
เรื่องที่ 4.2.2 กรณีศึกษาการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงาน จังหวัดนราธิวาส	82

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 4.1 แสดงแผนภูมิแก้างปลา (Fish bone Diagram)	56
ภาพที่ 4.2 แสดงแผนภูมิต้นไม้ (Tree Diagram)	57
ภาพที่ 4.3 แสดงการวิเคราะห์หาสาเหตุที่แท้จริง (Root Cause Analysis)	57
ภาพที่ 4.4 แสดงตัวอย่างการเขียนการประเมินผลโครงการส่งเสริมเคหกิจเกษตร ในครัวเรือนเกษตรสูงวัย	68
ภาพที่ 5 แผนผังแปลงรายบุคคล แปลงรวมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งไผ่	73

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ 4.1 แสดงการจัดลำดับของกิจกรรมที่ควรดำเนินการตามความต้องการของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง	50
ตารางที่ 4.2 แสดงการเปรียบเทียบข้อดีและข้อจำกัดของเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา สํารวจ จัดเก็บรวบรวมข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล	52
ตารางที่ 4.3 แสดงตัวอย่างแผนปฏิบัติงาน	61

รายละเอียดวิชา

คำอธิบายวิชาการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

แนวคิดเกี่ยวกับงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร แนวทางปฏิบัติงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร หลักการ และองค์ความรู้ที่จำเป็นในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร กระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตร และกรณีศึกษางานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมา ความหมาย ความสำคัญ และหลักการและองค์ความรู้ที่จำเป็นในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร
2. เพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถในการปฏิบัติงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรอย่างเป็นระบบ
3. เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร
4. เพื่อให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่องานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

รายชื่อบทการเรียนรู้

บทที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 1.1 ความเป็นมาและแนวโน้มของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 1.1.1 ความเป็นมาของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 1.1.2 แนวโน้มของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 1.2 ความหมายและความสำคัญของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 1.2.1 ความหมายของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 1.2.2 ความสำคัญของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 1.3 แนวคิดการส่งเสริมเคหกิจเกษตรยุคดิจิทัล

เรื่องที่ 1.3.1 การส่งเสริมเคหกิจเกษตรในยุคดิจิทัล

เรื่องที่ 1.3.2 ความสำคัญของการส่งเสริมเคหกิจเกษตรในยุคดิจิทัล

บทที่ 2 แนวทางปฏิบัติงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 2.1 เป้าหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.1.1 เป้าหมายและพันธกิจที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.1.2 นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.1.3 แผนปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 2.2 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ยุคดิจิทัล

เรื่องที่ 2.2.1 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรส่วนกลาง

ในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.2.2 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับเขต
ในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.2.3 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับ
ศูนย์ปฏิบัติการในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.2.4 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับจังหวัดใน
การส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.2.5 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ/
ตำบลในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.2.6 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการส่งเสริม
การมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

บทที่ 3 หลักการและองค์ความรู้ที่จำเป็นในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 3.1 หลักการในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 3.1.1 หลักโภชนาการ

เรื่องที่ 3.1.2 หลักสุขอนามัย

เรื่องที่ 3.1.3 หลักเศรษฐศาสตร์ครอบครัว

เรื่องที่ 3.1.4 หลักการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร

ตอนที่ 3.2 องค์ความรู้ที่จำเป็นในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรยุคดิจิทัล

เรื่องที่ 3.2.1 องค์ความรู้ด้านการส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือน
และชุมชน

เรื่องที่ 3.2.2 องค์ความรู้ด้านการส่งเสริมการจัดการบ้านเรือนและสิ่งแวดล้อม

เรื่องที่ 3.2.3 องค์ความรู้ด้านการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงาน

เรื่องที่ 3.2.4 องค์ความรู้ด้านการส่งเสริมเพิ่มรายได้

เรื่องที่ 3.2.5 องค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

และปัญหาประติสฐ์ในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

บทที่ 4 กระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 4.1 กระบวนการริเริ่ม

เรื่องที่ 4.1.1 การศึกษารวบรวมข้อมูลการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 4.1.2 การวิเคราะห์สถานการณ์การส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 4.2 กระบวนการดำเนินการ

เรื่องที่ 4.2.1 การวางแผนการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 4.2.2 การดำเนินงานและประสานงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 4.3 กระบวนการติดตามและประเมินผล

เรื่องที่ 4.3.1 การติดตามนิเทศการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 4.3.2 การประเมินผลการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

บทที่ 5 กรณีศึกษาการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 5.1 กรณีศึกษาความมั่นคงด้านอาหารและการส่งเสริมเพิ่มรายได้

เรื่องที่ 5.1.1 กรณีศึกษาการส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือน
และชุมชน จังหวัดแพร่

เรื่องที่ 5.1.2 กรณีศึกษาการส่งเสริมเพิ่มรายได้ จังหวัดเพชรบุรี

ตอนที่ 5.2 กรณีศึกษาการจัดการบ้านเรือนและการปรับปรุงสภาพแวดล้อม

เรื่องที่ 5.2.1 กรณีศึกษาการส่งเสริมการจัดการบ้านเรือนและสิ่งแวดล้อม
จังหวัดชุมพร

เรื่องที่ 5.2.2 กรณีศึกษาการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงาน
จังหวัดนราธิวาส

คำชี้แจงการเรียนรู้

1. การดำเนินการเรียนรู้

ดำเนินการเรียนรู้ดังนี้

- 1) ศึกษาแนวการเรียนรู้
- 2) ศึกษาตามประเด็นเนื้อหาสาระ
- 3) ทำกิจกรรมการเรียนรู้ตามที่กำหนด

2. การทำกิจกรรม e-Learning

ให้ผู้เรียนทำกิจกรรม e-Learning ในประเด็นต่าง ๆ ในแต่ละสัปดาห์ ดังนี้

สัปดาห์ที่ 1 ปฐมนิเทศวิชาและการประเมินผลตนเองก่อนเรียน
สื่อวีดิทัศน์

สัปดาห์ที่ 2 บทที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

สัปดาห์ที่ 3 บทที่ 2 แนวทางปฏิบัติงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

สัปดาห์ที่ 4 บทที่ 3 หลักการและองค์ความรู้ที่จำเป็น
ในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

สัปดาห์ที่ 5 บทที่ 4 กระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

สัปดาห์ที่ 6 บทที่ 5 กรณีศึกษางานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

สัปดาห์ที่ 7 สรุปและประเมินผลหลังเรียน
สื่อวีดิทัศน์

3. การประเมินผลการเรียนรู้

- 1) การเข้าร่วมการเรียนรู้ทุกสัปดาห์
- 2) การทำกิจกรรมในการเรียนรู้ทุกบท
- 3) การประเมินผลจากการสอบวิชาได้คะแนนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60

4. คำแนะนำการเข้าใช้ e-Learning

ให้ผู้เรียนศึกษาการเรียนรู้ผ่านระบบอินเทอร์เน็ตโดยปฏิบัติตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในเว็บไซต์
<https://e-learning.doae.go.th>

5. เอกสาร/สื่อคัดสรรและแนะนำ

- 5.1 คู่มือความรู้สู่ฐานเคหกิจเกษตร
- 5.2 คู่มืองานเคหกิจเกษตร
- 5.3 คู่มือปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เคหกิจเกษตรกับงานส่งเสริมการเกษตร

1. นางสาวมยุรี บุญญาเสนีย์กุล

ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนายุวเกษตรกร
กองพัฒนาเกษตรกร
กรมส่งเสริมการเกษตร

2. นางสาวศิรินทิพย์ พรหมเกตุ

นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
กองพัฒนาเกษตรกร
กรมส่งเสริมการเกษตร

บทที่ 1

แนวคิดเกี่ยวกับงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

งานส่งเสริมเคหกิจเกษตร เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพของครอบครัวเกษตรกร โดยเริ่มต้นจากการถ่ายทอดความรู้ให้แก่สตรีในภาคเกษตร ที่ได้รับการส่งเสริมให้รวมตัวกันเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ให้ได้รับความรู้ในเรื่อง อาหารและโภชนาการ การผลิตอาหารไว้บริโภค การประกอบอาหาร การถนอมอาหาร การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า การจัดการ บ้านเรือนให้ถูกสุขลักษณะ การปรับปรุงสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ทั้งในบ้าน และบริเวณบ้าน อาชีวอนามัย และความปลอดภัยในการทำงานภาคเกษตร เพื่อให้ครอบครัวเกษตรกรมีความมั่นคงด้านอาหาร อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีประสิทธิภาพในการทำงาน มีอาชีพและรายได้ที่มั่นคง ซึ่งเนื้อหาสาระประกอบด้วย 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1.1 ความเป็นมาและแนวโน้มของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 1.1.1 ความเป็นมาของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 1.1.2 แนวโน้มของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 1.2 ความหมายและความสำคัญของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 1.2.1 ความหมายของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 1.2.2 ความสำคัญของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 1.3 แนวคิดการส่งเสริมเคหกิจเกษตรยุคดิจิทัล

เรื่องที่ 1.3.1 การส่งเสริมเคหกิจเกษตรในยุคดิจิทัล

เรื่องที่ 1.3.2 ความสำคัญของการส่งเสริมเคหกิจเกษตรในยุคดิจิทัล

ตอนที่ 1.1 ความเป็นมาและแนวโน้มของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 1.1.1 ความเป็นมาของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร ได้ดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรควบคู่ไปกับงานส่งเสริมการเกษตร ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่มีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัวเกษตรกรให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พึ่งพาตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อสร้างพื้นฐานความมั่นคงของการพัฒนาการเกษตร โดยสรุป จาก สุมาลี สุนทรนฤรังษี, (2555) กรมส่งเสริมการเกษตร, (2556) และ สำนักงานสภาพัฒนาการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, (มปป.) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

งานเคหกิจเกษตรจัดตั้งขึ้นครั้งแรกที่กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมกสิกรรม ในปี 2505 ภายใต้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) โดยใช้ชื่อว่า งานคหกรรมศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ความรู้วิชาการคหกรรมศาสตร์แก่กลุ่มยุวเกษตรกร (หญิง) และในเวลาเดียวกันนั้น กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมการข้าว ได้มีการส่งเสริมด้านคหกรรมศาสตร์แก่สมาชิกกลุ่มชาวนา จนกระทั่ง ได้มีการจัดตั้งกรมส่งเสริมการเกษตร เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2510 กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมกสิกรรมและ

กรมการข้าว ได้ออมนงานคหกรรมศาสตร์ให้กรมส่งเสริมการเกษตร และเปลี่ยนชื่อเป็นงานเคหกิจเกษตร เพื่อความเหมาะสม โดยดำเนินการควบคู่ไปกับการส่งเสริมการเกษตร

ต่อมาในปี 2511 ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510 – 2514) ซึ่งมุ่งเน้นอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคม เพื่อให้ระบบสังคมได้เจริญก้าวหน้าควบคู่กันไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และเริ่มให้ความสำคัญกับการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค โดยมีนโยบายปรับปรุงระบบสังคมของเกษตรกรให้มีฐานะการครองชีพและสวัสดิการดียิ่งขึ้นและส่งเสริมการเกษตรให้เป็นอาชีพที่ให้ผลตอบแทนสูง มีความมั่นคงและมีเกียรติ กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินการส่งเสริมเคหกิจเกษตร (Home Economics) ในลักษณะโครงการนำร่องโดยได้รับงบประมาณช่วยเหลือจากองค์การ เอ.ไอ.ดี. ระยะเวลา 3 ปี (2511 – 2513) มีเจ้าหน้าที่ซึ่งมีวุฒิคหกรรมศาสตร์ที่ผ่านการอบรมก่อนการปฏิบัติงาน แล้วไปดำเนินการส่งเสริมแก่แม่บ้านและเยาวชนสตรีกลุ่มชาวนา โดยจัดอบรมเป็นรุ่น ๆ ละ 3 เดือน วิชาที่อบรมได้แก่ อาหารและโภชนาการ ตัดเย็บเสื้อผ้า ศิลปประดิษฐ์ ที่ศูนย์สาธิตกลุ่มเกษตรกรระดับอำเภอ 4 แห่ง ได้แก่ ศูนย์ฯ อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ศูนย์ฯ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ศูนย์ฯ อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช และศูนย์ฯ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาในปี 2512 ได้ส่งเสริมงานเคหกิจเกษตรเข้าไปในหน่วยยุวกสิกร แม่บ้านเกษตรกร และแม่บ้านชาวนา โดยเจ้าหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตรไปให้การอบรมระยะสั้น กลุ่มละ 5 – 7 วัน ในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ หลังจากสิ้นสุดโครงการของ เอ.ไอ.ดี. แล้ว กรมส่งเสริมการเกษตรได้ตั้งงบประมาณเพื่อดำเนินการต่อไป โดยเกษตรกรที่ผ่านการอบรมแล้วได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็น “กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร” เป็นครั้งแรกในปี 2515 ที่หมู่บ้านป่าคา อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ในปี 2518 ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515 – 2519) โดยมีวัตถุประสงค์ในการยกระดับรายได้และระดับการครองชีพของประชาชนในส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น การกระจายผลการพัฒนาให้มีความเป็นธรรมแก่ระบบสังคมส่วนรวม โดยที่ในเขตชนบทและท้องถิ่นห่างไกลยังอยู่ในสภาพขาดแคลน ดังนั้นในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 จะขยายบทบาทของการพัฒนาในส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยมุ่งให้ความสำคัญแก่การพัฒนาการเกษตรและการตลาด เพื่อเพิ่มรายได้ของเกษตรกรและการพัฒนาในด้านสังคมในระดับที่สูงขึ้นกว่าเดิม ดังนั้น กรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้บรรจุอัตรากำลังเจ้าหน้าที่เคหกิจเกษตรระดับอำเภอ จำนวน 122 อัตรา (อำเภอละ 1 อัตรา) เป็นการทดลองใน 12 จังหวัด และในปีต่อมาได้บรรจุอัตรากำลังเจ้าหน้าที่เพิ่มจนครบทุกอำเภอ เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมวิชาการด้านคหกรรมศาสตร์แก่สมาชิกครอบครัวเกษตรกร โดยเน้นการถ่ายทอดความรู้ผ่านแม่บ้านเกษตรกรและบุตรหลานเกษตรกร ซึ่งกรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดนโยบายให้แม่บ้านของครอบครัวเกษตรกรรวมตัวกันจัดตั้งเป็น “กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร” เพื่อรับบริการวิชาการด้านเคหกิจเกษตรจากเจ้าหน้าที่และนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาครอบครัว และพัฒนาอาชีพการเกษตร ช่วงต่อมา งานส่งเสริมเคหกิจเกษตรมุ่งเน้นด้านอาหารและโภชนาการ เพื่อแก้ไขปัญหาภาวะทุพโภชนาการในเด็กและเยาวชน โดยการถ่ายทอดความรู้เรื่องการประกอบอาหาร โภชนาการตามวัย นอกจากนี้ มีการเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตรด้วยการถนอมอาหาร และการแปรรูปอาหาร ด้านชีวิตความเป็นอยู่ โดยการถ่ายทอดความรู้เรื่อง บ้านเกษตรสมบูรณ์ การบริหารจัดการบ้านเรือน การปรับปรุงสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ทั้งในบ้านและบริเวณบ้าน รวมถึงอาชีพอนามัย เพื่อให้ครอบครัวเกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดี

ในปี 2546 ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อวางรากฐานการพัฒนาประเทศให้เข้มแข็ง ยั่งยืน สามารถพึ่งตนเองได้อย่างรู้เท่าทันโลก โดยการพัฒนาคุณภาพคน ปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูประบบสุขภาพ สร้างระบบคุ้มครองความมั่นคงทางสังคม รวมทั้งการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายชุมชน ให้เกิดการเชื่อมโยงการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน มีการดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสังคมไทย เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนไทย ในการพึ่งพาตนเอง ให้ได้รับโอกาสในการศึกษาและบริการทางสังคมอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง สร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ให้ชุมชนและประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและปรับกลไก ภาครัฐให้เอื้อต่อการแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีในสังคมไทยทุกระดับ เป็นพื้นฐานให้การพัฒนา ประเทศเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ เน้นการปฏิรูประบบบริหารจัดการ ภาครัฐ การบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐกิจเอกชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา ดังนั้น กรมส่งเสริมการเกษตรจึงมีการปรับโครงสร้างองค์กร โดยการปรับเปลี่ยนตำแหน่งเจ้าหน้าที่เคหกิจเกษตร เป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร โดยให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล ดำเนินการส่งเสริมงาน การเกษตร และงานเคหกิจเกษตรไปด้วยกัน งานส่งเสริมเคหกิจเกษตร มีเป้าหมายให้ครอบครัวเกษตรกรกินดี อยู่ดี มีรายได้ ครอบครัวเกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดี

กล่าวโดยสรุป งานส่งเสริมเคหกิจเกษตร ได้ดำเนินการมากกว่า 60 ปี โดยดำเนินการควบคู่ไปกับ งานส่งเสริมการเกษตร ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัวเกษตรกร ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พึ่งพาตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อสร้างพื้นฐานความมั่นคงของ การพัฒนาการเกษตรของประเทศ

เรื่องที่ 1.1.2 แนวโน้มของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ปัจจุบันสถานการณ์โลกและประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นด้านประชากรและ โครงสร้างสังคม การศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง ปัจจัยคุกคาม และด้านความมั่นคง ความเจริญก้าวหน้าทาง เทคโนโลยีการสื่อสารมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในครอบครัว การดำเนินงานส่งเสริม เคหกิจเกษตรก็ต้องปรับเปลี่ยนให้ทันกับสถานการณ์ โดยสรุปจาก ภูเบศร์ สมุทรจักร และคณะ, (2565) สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, (2564) และ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, (2565) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ภาพรวมของครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงในประเด็นสำคัญ ๆ ได้แก่ รูปแบบของครอบครัวเดี่ยว มากขึ้นในขณะที่ครอบครัวขยายที่มีคน 3 รุ่น คือ รุ่นปู่ย่าตายาย พ่อแม่ และรุ่นลูก อยู่ด้วยกันในครัวเรือน เดี่ยวกันลดลง ในขณะที่ครัวเรือนเดี่ยวทั้งที่มีเฉพาะสามี-ภรรยา และที่มีลูกอยู่ด้วยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ทำให้ สังคมไทยเริ่มกังวลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวไทยในมิติความเกื้อหนุนกันระหว่างคนรุ่นต่าง ๆ ที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลง และจะมีครอบครัวที่อยู่คนเดียวมากขึ้นคือ ผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว และคนหนุ่มสาว ในวัยทำงาน เนื่องจากคนรุ่นใหม่เลือกที่จะไม่แต่งงาน หรือแต่งงานโดยไม่มีลูก หรืออาจเป็นความจำเป็นที่ จะต้องอยู่แยกกัน เนื่องจากความจำเป็นที่จะต้องดูแลผู้สูงอายุหรือเด็กหรือความจำเป็นทางเศรษฐกิจและการงาน ยิ่งไปกว่านี้ ใน 2 ปีข้างหน้า ประเทศไทยก็จะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสมบูรณ์ คือ มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เกินร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด สังคมไทยก็จะเห็นครัวเรือนผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวมากขึ้น ซึ่งอาจจะเป็น

เพราะผู้สูงวัยเหล่านี้ไม่สมรส ไม่มีบุตร ไม่อยู่ร่วมบ้านกับบุตร เป็นหม้าย หรืออยู่ในกลุ่ม LAT ครัวเรือนที่สมบูรณ์หรือครัวเรือนที่อยู่แบบมีพ่อแม่ลูกอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน จึงมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง

นอกจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัวไทยแล้ว การเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เป็นชุมชนเมืองมากขึ้น การขยายตัวของความเป็นเมือง พื้นที่ทำการเกษตรลดลง การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ควบคู่กับเทคโนโลยีดิจิทัล การขาดแคลนแรงงานภาคการเกษตร การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ กระแสการเติบโตแบบสีเขียว (Green Growth) ตลอดจนผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด - 19 สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวเกษตรกร รูปแบบการผลิตทางการเกษตรของประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไป เน้นการผลิตที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น การทำการเกษตรที่ใช้พื้นที่น้อยแต่ได้ผลตอบแทนมาก การนำเทคโนโลยี นวัตกรรมมาใช้มากขึ้น การผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัย ได้มาตรฐาน มีการผลิตที่ใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อม

การส่งเสริมเคหกิจเกษตรจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้ทันกับสถานการณ์ในปัจจุบัน โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีในเรื่องอาหารและโภชนาการ จะเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ภาวะโภชนาการเกิน โภชนาการสำหรับผู้สูงวัย อาชีวอนามัยและความปลอดภัยในการทำงาน ภาคเกษตรกรรม การเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรที่เน้นกระบวนการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยกระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรนั้นจะต้องให้เกษตรกรเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นพี่เลี้ยง กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ให้เกษตรกรได้คิด วิเคราะห์สถานการณ์ด้านเคหกิจเกษตรของชุมชน และร่วมกันกำหนดประเด็นการเรียนรู้ และนำความรู้ที่ได้รับ ไปพัฒนาครอบครัว และชุมชน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสร้างช่องทางติดต่อสื่อสารเพื่อให้เกิดการสื่อสาร 2 ทาง เพื่อรับทราบสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น หรือความต้องการพัฒนาของเกษตรกร

กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมเคหกิจเกษตรยังคงมีความสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาภาคการเกษตร โดยมุ่งเน้นให้ครอบครัวเกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดี แต่ต้องมีการปรับรูปแบบการดำเนินงานทั้งในส่วนขององค์ความรู้ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันให้กับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เพื่อนำไปถ่ายทอดต่อให้แก่ครอบครัวเกษตรกร และนำเทคโนโลยีสื่อสารที่ทันสมัยมาใช้ในการส่งเสริมงานเคหกิจเกษตรสู่ครอบครัวเกษตรกร

ตอนที่ 1.2 ความหมายและความสำคัญของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 1.2.1 ความหมายของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

การส่งเสริมเคหกิจเกษตร มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายเนื่องจาก “เคหกิจเกษตร” เป็นคำที่นำมาใช้ในงานส่งเสริมการเกษตร ซึ่งเป็นงานที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของครอบครัวเกษตรกร โดยสรุปจาก สุมาลี สุนทรนฤรังษี, (2555) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ทำนอง สิงคาลวนิช (2514) ได้ให้ความหมายของคำว่า เคหเศรษฐกิจ (Home Economics) โดยโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับงานส่งเสริมการเกษตร คือ การก่อให้เกิดการผลิตในครัวเรือนเพื่อปรับปรุงมาตรฐานการครองชีพของสังคมในครอบครัวให้ดีขึ้น โดยระดมทรัพยากรทุกชนิดที่มีอยู่แล้วและจัดหาเพิ่มเติมมา

เช่น ทุน วิชาความรู้ วัสดุอุปกรณ์ มาดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อให้ได้ผลตอบแทนแก่ครอบครัวได้มากที่สุด ซึ่งย่อมหมายถึงการจัดให้มีการประหยัดรายจ่ายและหารายได้เสริมจากอาชีพหลักในการจัดการต่าง ๆ ของครัวเรือน เช่น ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบริโภค ใช้สอย ได้แก่ ด้านอาหาร สุขภาพอนามัย เครื่องแต่งกาย การจัดเคหะหรือบ้านเรือนให้น่าอยู่อาศัยและถูกสุขลักษณะ การจัดการเกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัว ได้แก่ การฝึกอบรมลูกหลานหรือเยาวชน การศึกษา การอนามัย การพักผ่อน และการบันเทิง ตลอดจนการรู้จักหน้าที่พลเมืองดี และผู้ที่เหมาะสมกับลักษณะงานดังกล่าว คือ แม่บ้านเกษตรกร และบุตรหลานที่เป็นผู้หญิง

กลุ่มงานเคหกิจเกษตร (2529) ได้กล่าวถึงความหมายว่า “งานส่งเสริมเคหกิจเกษตร หมายถึง การพัฒนาวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของครอบครัวเกษตรกร มาจัดการและบริการให้เกิดผลเพื่อปรับปรุงและยกระดับความเป็นอยู่ของครอบครัวเกษตรกรให้ดีขึ้น

พิงพิศ ดุลยพัชร (2529) ได้ให้ความหมายของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรว่า งานส่งเสริมเคหกิจเกษตร หมายถึง กระบวนการต่าง ๆ ในการนำเอาวิชาการที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของครอบครัวเกษตรกร เช่น ความรู้เกี่ยวกับการเพิ่มผลผลิตการเกษตร การแปรรูปและถนอมอาหาร โภชนศึกษา การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของบ้านให้สอดคล้องกับอาชีพ การนำเอาทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นมาคิดแปลงเป็นเครื่องอุปโภคบริโภค การจัดการต่าง ๆ ภายในบ้าน มาให้บริการแก่บุคคลเป้าหมายเพื่อให้เกิดการยอมรับวิชาการใหม่ ๆ ที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ และนำไปปฏิบัติให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการที่ก่อให้เกิดการยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของครอบครัวเกษตรกรให้ดีขึ้นและได้ให้ความหมายของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรในแง่ของนักวิชาการว่า “งานส่งเสริมเคหกิจเกษตร” หมายถึง การส่งเสริมการพัฒนาและการจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรครอบครัวเกษตรกรและวัสดุในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกครอบครัวสถาบันเกษตรและชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต

มาฆะ ชิตตะสังคะ (2536) ได้ให้ความหมายของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร คือ การยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของครอบครัวเกษตรกรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี การปรับปรุงคุณภาพชีวิตในความหมายของผู้ปฏิบัติงาน หมายถึง การจัดระบบการจัดการทรัพยากรของครอบครัวให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อให้ครอบครัวมีความมั่นคงในเรื่องรายได้ สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย และการศึกษาของสมาชิกครอบครัว สามารถสนองตอบความจำเป็นขั้นพื้นฐานด้านอาหารและและโภชนาการครอบครัว กลไกสำคัญในการส่งเสริมให้ครอบครัวเกษตรกรสามารถจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ การนำหลักการ และกระบวนการส่งเสริมและเผยแพร่เพื่อให้ครอบครัวเกษตรกรได้รับความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและมีทัศนคติที่ดีในการดำรงชีวิตภายในสภาวะแวดล้อมในชนบท และในขณะเดียวกันผู้ปฏิบัติงานเคหกิจเกษตรจะต้องให้ความช่วยเหลือสนับสนุนให้ครอบครัวเกษตรกรสามารถตัดสินใจแก้ปัญหา และแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสมในการดำรงชีวิตและพัฒนาศักยภาพของตนเอง

กล่าวโดยสรุป งานส่งเสริมเคหกิจเกษตร หมายถึง กระบวนการนำความรู้วิชาการต่าง ๆ ถ่ายทอดสู่ครอบครัวเกษตรกร ได้แก่ การผลิตอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ (Nutrition) การถนอมอาหาร (Food Preservation) การแปรรูปผลผลิตเกษตร (Agricultural Product Processing) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Product Development) การจัดการบ้านเรือน (Home Management) การปรับปรุงสภาพแวดล้อมและท่าทางการทำงาน (Occupation Health and Safety) เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ส่งผลให้ครอบครัวเกษตรกรมีสุขภาพที่ดี ชีวิตความเป็นอยู่มีคุณภาพ และมีรายได้ที่มั่นคง

เรื่องที่ 1.2.2 ความสำคัญของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

งานส่งเสริมเคหกิจเกษตร เป็นกระบวนการในการนำความรู้วิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร และความเป็นอยู่ของครอบครัวเกษตรกร มาจัดการและบริหารให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อปรับปรุงและยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้น งานส่งเสริมเคหกิจเกษตรจึงเป็นส่วนสนับสนุนที่สำคัญของการพัฒนาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้กำหนดเป็นนโยบายให้ทีมงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรควบคู่ไปกับการส่งเสริมการเกษตร โดยเล็งเห็นว่าการพัฒนาการเกษตรจะให้ได้นั้น ต้องให้มีการพัฒนาครอบครัวเกษตรกรอย่างมีระบบ คือ จะต้องมีการพัฒนาสมาชิกของครอบครัวอันประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก ให้สอดคล้องกัน เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมและมีส่วนร่วมสนับสนุนการพัฒนาการเกษตรอย่างแท้จริง จุดเน้นของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร คือ การสนับสนุนวิชาการด้านคหกรรมศาสตร์และการพัฒนาสังคมแก่สมาชิกครอบครัวเกษตรกร ให้สามารถปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ และมีรายได้สูงขึ้น มีความสามารถในการพัฒนาตนเองและครอบครัวอย่างพึ่งพาตนเองให้มีคุณภาพตามความเหมาะสมในท้องถิ่น โดยเน้นบทบาทของแม่บ้านเกษตรกรผู้เป็นแกนนำสำคัญในการพัฒนาครอบครัวและรายได้เสริม โดยสรุปจาก สุมาลี สุนทรนฤรังษี, (2555) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

งานส่งเสริมเคหกิจเกษตร เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ครอบครัวเกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคงด้านอาหาร มีการบริหารจัดการบ้านเรือนที่ดีและมีประสิทธิภาพ ตลอดจนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ซึ่งในการปฏิบัติงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น ต้องนำความรู้ในด้านต่างๆ มาบูรณาการร่วมกันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรมีความสำคัญใน 5 มิติ ดังนี้

1. การผลิตอาหารให้เพียงพอสำหรับการบริโภค และเป็นไปตามหลักโภชนาการ คือ การส่งเสริมให้เกษตรกรมุ่งให้ครอบครัวเกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองโดยการผลิตอาหารหลาย ๆ ชนิดที่มีคุณค่าปราศจากพิษภัย บริโภคในปริมาณที่เพียงพอ เพื่อให้ได้สารอาหารครบถ้วนแก่ความต้องการของร่างกายของสมาชิกในครอบครัว โดยดำเนินการส่งเสริมการผลิตทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน เช่น การปลูกผักสวนครัวไว้บริโภค การปลูกผักพื้นบ้านและสมุนไพร การทำเกษตรแบบผสมผสาน เป็นต้น

2. การปรับปรุงและยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้น โดยการจัดการบ้านเรือนที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะ โดยมุ่งเน้นให้เกิดความสบาย ความสะดวก ความเป็นสัดส่วน สุขภาพ และความปลอดภัยของสมาชิกในครอบครัวเกษตรกร

3. การสร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ คือ ครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่หัวหน้าครอบครัวจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตเกษตร ดังนั้น สมาชิกในครอบครัวควรจะประกอบอาชีพเสริม เพื่อทำให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น เช่น การนำผลผลิตเกษตรมาแปรรูปจำหน่าย การทำงานหัตถกรรม เป็นต้น

4. การเพิ่มมูลค่าผลผลิตเกษตร คือ การนำผลผลิตเกษตร หรือวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร มาเข้าสู่กระบวนการทำให้มีมูลค่า สร้างรายได้ให้กับครอบครัวเกษตรกรอีกทางหนึ่ง เช่น เปลือกส้มโอนามาทำเป็นส้มโอหวานสีรส เป็นต้น

5. การปรับปรุงสภาพแวดล้อมและทำทางในการทำงานภาคเกษตร หรือเรียกว่า อาชีวอนามัย (Occupational Safety and Health) โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมสุขภาพอนามัย ป้องกันโรคอันเนื่องมาจาก

การประกอบอาชีพ และโรคติดต่อ รวมทั้งป้องกันอุบัติเหตุ อุบัติภัยจากการทำงานให้แก่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรเหล่านั้นมีสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลมากที่สุด เช่น วิธีการฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ถูกต้อง การจัดทำทาง การทำงานให้เหมาะสมกับสรีระของผู้ปฏิบัติงาน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ความสำคัญของงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรมี 5 มิติ ได้แก่ การผลิตอาหารให้เพียงพอ สำหรับการบริโภค และเป็นไปตามหลักโภชนาการ การปรับปรุงและยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของ ครอบครัวให้ดีขึ้น การสร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ การเพิ่มมูลค่าผลผลิตเกษตร และการปรับปรุง สภาพแวดล้อมและทำทางในการทำงานภาคเกษตร โดยสิ่งที่เจ้าหน้าที่ต้องคำนึงถึง คือ การสนับสนุนวิชาการ ด้านคหกรรมศาสตร์และวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งเน้นที่บทบาทของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ผู้เป็นแกนนำในการพัฒนาครอบครัวเกษตรกร เพื่อปรับปรุงและยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ตอนที่ 1.3 แนวคิดการส่งเสริมเคหกิจเกษตรยุคดิจิทัล

เรื่องที่ 1.3.1 การส่งเสริมเคหกิจเกษตรในยุคดิจิทัล

จากการที่ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล ภายใต้นโยบาย “ไทยแลนด์ 4.0” ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกภาคส่วน เกิดสถานการณ์ที่เรียกว่า “Digital Disruption” หมายถึง การปฏิรูปหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยี รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิด กิจกรรมเศรษฐกิจใหม่ ๆ การส่งเสริมเคหกิจเกษตรเองก็จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการส่งเสริมเคหกิจเกษตร โดยสรุปจาก สุภัทรศักดิ์ คำสามารถ และคณะ, (2563) และ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, (2566) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ยุคดิจิทัล (Digital Era) คือ ยุคของอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีที่มีความรวดเร็วในการสื่อสาร การส่งผ่านข้อมูลความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมไม่ว่าจะเป็นข่าวสาร ภาพหรือวิดีโอที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ อย่างรวดเร็วทุกที่และทุกเวลา ความรวดเร็วในการสื่อสารไม่จำเป็นจะต้องเป็นการจัดเก็บ หรือการเข้าถึงแหล่งข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ ของผู้ใช้ การใช้เทคโนโลยีการสื่อสารที่ไม่มีขอบเขตหรือข้อจำกัดในเรื่องเวลาหรือสถานที่ ทำให้สามารถเข้าถึง รับรู้ และเรียนรู้ได้ทุกที่และทุกเวลา รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีมาบูรณาการเชื่อมโยงเครือข่าย ต่าง ๆ ให้ทุกคนสามารถจัดเก็บ เข้าถึง ใช้พัฒนาความรู้ เผยแพร่ และแบ่งปันความรู้ได้อย่างทั่วถึง

ในปัจจุบันเทคโนโลยีดิจิทัลได้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและมีบทบาทเป็นอย่างมากในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ และสังคม รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญในการปรับเปลี่ยนประเทศไทยสู่ยุคดิจิทัล จึงมีการผลักดันนโยบาย และแผนระดับชาติว่าด้วยการพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ตามพระราชบัญญัติการพัฒนาดิจิทัลเพื่อ เศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. 2560 และได้กำหนดนโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยการพัฒนาดิจิทัลเพื่อ เศรษฐกิจและสังคม ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) เป็นแผนแม่บทหลักในการกำหนดทิศทางและ ขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้จัดทำแผนปฏิบัติการ ดิจิทัลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2566 – 2570 เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการขับเคลื่อน การบริหารงานและการบริการด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล

แผนปฏิบัติการดิจิทัลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2566 – 2570 ได้กำหนดวิสัยทัศน์ “ปฏิรูปการเกษตรของประเทศไทยสู่เศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล” คือ ยุคที่การผลิตและบริโภคสินค้าและผลิตภัณฑ์เกษตรของประเทศไทยสามารถสร้างสรรค์ และใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเต็มศักยภาพ ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน นวัตกรรม ข้อมูล ทุนมนุษย์ และทรัพยากรอื่นใด เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ซึ่งกำหนดยุทธศาสตร์ไว้ 4 ยุทธศาสตร์ โดยยุทธศาสตร์ที่ 4 เสริมสร้างกำลังคนให้พร้อมเข้าสู่ยุคดิจิทัล มีเป้าหมาย: บุคลากรและเกษตรกรมีทักษะ ดิจิทัลที่เหมาะสมและเท่าทันสถานการณ์ในยุคดิจิทัล (Digital Cultural and Skill) เพื่อให้สามารถบริหารและ ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลได้ทันการณ์

ภาคการเกษตรไทยมีประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการพัฒนาและมีแนวทางรองรับอย่างต่อเนื่องในระยะยาว จากการประเมินสถานการณ์และแนวโน้มของประชากรโลก เทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตรที่ทั่วโลก กำลังให้ความสนใจ เช่น การนำเครื่องจักรกลมาใช้ในการเกษตรทดแทนแรงงาน การนำเทคโนโลยีและนวัตกรรม มาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่ การควบคุมสภาพแวดล้อมให้สามารถทำการผลิตได้ตลอดปีในสภาพโรงเรือน เป็นต้น รวมถึงการทบทวนสถานการณ์ภาคการเกษตรของไทยที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน สรุปเป็นประเด็นสำคัญ ที่นำไปสู่การวางแผนพัฒนาในระยะยาว ได้แก่ การพัฒนาเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรในเรื่องการเข้าถึง ข้อมูลเพื่อนำมาใช้ประโยชน์และการรวมกลุ่มให้เข้มแข็ง ระบบการผลิตจะต้องเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่ ภายใต้อำนาจจำกัดของขนาดพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งมีแนวโน้มลดลงในอนาคต ปัจจัยการผลิตต้องหาแนวทาง รองรับปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้นและมีแนวโน้มความรุนแรงเพิ่มขึ้น ได้แก่ แรงงานเกษตรอายุเฉลี่ยสูงขึ้น และเกษตรกรรุ่นใหม่มีจำนวนน้อย ดินและน้ำมีปัญหาจากการใช้ปัจจัยการผลิตที่ไม่เหมาะสม พื้นที่ชลประทานไม่ครอบคลุมพื้นที่ที่มีศักยภาพ เกษตรกรรายย่อยมีข้อจำกัดในการใช้เครื่องจักรกลการเกษตร รวมทั้งยังจำเป็นต้องพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อบริหารจัดการตลอดโซ่อุปทานตั้งแต่ปัจจัยการผลิต การแปรรูป บรรจุภัณฑ์ และระบบโลจิสติกส์ ในส่วนของผลผลิตการเกษตรจำเป็นต้องให้ความสำคัญ กับการผลิตให้ได้มาตรฐานตามความต้องการของตลาด มีการพัฒนามาตรฐานสินค้าเกษตรอย่างต่อเนื่อง และมีการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม และผลิตสินค้าคุณภาพสูง และเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน ให้ภาคการเกษตรของไทย ทั้งนี้ การผลิตภาคเกษตรยังจำเป็นต้องพึ่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต้องมีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และส่งเสริมให้เกษตรกรทำการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

จากสถานการณ์ที่กล่าวมา การส่งเสริมเคหกิจเกษตรในยุคดิจิทัล มีแนวทางดังนี้

1. การสื่อสารไร้พรมแดน มีการนำเทคโนโลยีการสื่อสารมาช่วยในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร ทำให้มีช่องทางการติดต่อสื่อสารเพิ่มขึ้น ทั้งในรูปแบบออฟไลน์ และออนไลน์ เป็นการสื่อสาร 2 ทาง ทำให้ประสิทธิภาพในการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรเพิ่มขึ้น

2. การใช้สื่อสารสนเทศ การส่งเสริมงานเคหกิจเกษตร เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้วิชาการ สู่ครอบครัวเกษตรกร ดังนั้น สื่อสำหรับการถ่ายทอดองค์ความรู้ ควรทำในรูปแบบดิจิทัล เพื่อให้เข้าถึง ครอบครัวเกษตรกรได้รวดเร็วขึ้น

3. การจัดการองค์ความรู้เคหกิจเกษตร เกษตรกรสามารถเข้าถึงได้จากหลากหลายช่องทาง เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะต้องแนะนำให้เกษตรกรทราบว่า องค์ความรู้ที่เกษตรกรได้รับรู้นั้น เรื่องใดจริง เรื่องใดเท็จ และเกษตรกรจะนำมาปรับใช้กับตนเองและครอบครัวได้อย่างไร

4. การติดตามประเมินผล การติดตามผลการนำความรู้เชิงเกษตร ไปพัฒนาครอบครัวเกษตรกร จะต้องปรับรูปแบบนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการจัดทำระบบการติดตามและประเมินผล ทำให้เกิดความรวดเร็วในการเก็บข้อมูล การจัดการข้อมูลที่ได้จากการติดตามประเมินผลทำได้สะดวกมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมเกษตรในยุคนวัตกรรม จำเป็นต้องปรับรูปแบบการดำเนินงาน โดยให้นำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายครอบครัวเกษตรกรมีความมั่นคงด้านอาหาร มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี แรงงานในครอบครัวมีประสิทธิภาพในการทำงาน ครอบครัวเกษตรกรมีอาชีพที่มั่นคง

เรื่องที่ 1.3.2 ความสำคัญของการส่งเสริมเกษตรในยุคนวัตกรรม

การดำเนินงานส่งเสริมเกษตรมีเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัวเกษตรกร ใน 3 ประเด็น คือ กินดี อยู่ดี มีรายได้เพิ่ม โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเข้าไปร่วมกับเกษตรกร ในการประเมินสถานการณ์ วางแผนการพัฒนา ถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี ด้านอาหารและโภชนาการ การจัดการบ้านเรือนและสิ่งแวดล้อม การปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงาน และการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร ในยุคที่มีการเปลี่ยนผ่านอย่างรวดเร็วจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัลนั้น งานส่งเสริมเกษตรยังคง มีบทบาทสำคัญต่อครอบครัวเกษตรกร โดยสรุปจาก สุมาลี สุนทรนฤชัย, (2555) นรเศรษฐ พัฒนาใหญ่, (มปป.) และ RICOH, (2565) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ภาคการเกษตร เป็นแหล่งสร้างรายได้สำคัญให้แก่ประชากรจำนวนมากของประเทศไทย และเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของไทยมาอย่างยาวนาน ปัจจุบันการเกษตรของไทยได้มีการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลเข้ามาประยุกต์ใช้ เพื่อเพิ่มศักยภาพการผลิต และลดการสูญเสียในกระบวนการผลิตภาคการเกษตร

เทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลยอดฮิต ที่เกษตรกรไทยเลือกใช้ เพื่อปรับตัวเข้าสู่ยุคดิจิทัล ได้แก่ ระบบ IoT Sensor สำหรับวัดความชื้นในดิน เพื่อตรวจสอบค่าข้อมูลความชื้นในดินของพืชที่ปลูก ระบบให้น้ำแบบแม่นยำอัจฉริยะ เป็นระบบที่นำมาใช้เพื่อควบคุมการให้น้ำอย่างแม่นยำตรงตามความต้องการของพืช เครื่องผสมปุ๋ยอัตโนมัติ เป็นการผสมสูตรปุ๋ยตามโปรแกรมที่ตั้งค่าได้อัตโนมัติ สถานีตรวจวัดสภาพอากาศ (Weather Station) เป็นการวัดสภาพอากาศ เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยหลัก ในแปลงเพาะปลูก แล้วนำมาวางแผนพยากรณ์ผลผลิตที่จะปลูกในฤดูกาลนั้นๆ เช่น วัดความชื้น ความเร็วลม ทิศทางลม ความเข้มแสง ปริมาณน้ำฝน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ปัจจัยในการผลิต และประมวลผลเพื่อคาดการณ์

การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการดำเนินงานส่งเสริมเกษตรมีข้อดี ดังนี้

1. การทำงานร่วมกันได้จากทุกที่ การดำเนินงานส่งเสริมเกษตรในยุคปัจจุบัน ถ้านำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสามารถทำงานจากที่ไหนก็ได้ โดยที่ยังรู้สึกใกล้ชิดกับครอบครัวเกษตรกร การสื่อสารทั้งภายในและภายนอกราบรื่นภายใต้การเชื่อมโยงและส่งต่อข้อมูลอย่างเป็นระบบ ในขณะเดียวกัน กระบวนการจัดเก็บข้อมูลของเกษตรกรที่เข้าใจง่าย รวดเร็ว จะทำให้การดำเนินงานส่งเสริมเกษตรเดินหน้าต่อไปอย่างมั่นคง

2. เกษตรกรมีความพึงพอใจ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการดำเนินงานส่งเสริมเกษตร ช่วยให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสามารถติดต่อสื่อสารกับครอบครัวเกษตรกรได้รวดเร็วขึ้น เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันได้มากยิ่งขึ้น

3. เพิ่มตัวเลือกการทำงานทางไกล การทำงานจากระยะไกลช่วยให้ประหยัดเวลาการเดินทางของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเองได้ใช้เวลาไปกับเรื่องสำคัญอื่น ๆ นอกเหนือจากเรื่องงาน เช่น ใช้เวลาวางกับครอบครัว การทำงานอดิเรก ทำให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีสุขภาพจิตที่ดีซึ่งจะสะท้อนออกมาผ่านการทำงานที่มีประสิทธิภาพ

4. ช่วยให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีความคล่องตัวมากขึ้น การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการส่งเสริมการเกษตร ช่วยให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรกับครอบครัวเกษตรกรสามารถสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็วทันใจ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสามารถช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้ครอบครัวเกษตรกรก็สามารถกระทำได้ทันทั่วทั้งที่

5. ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร รูปแบบการทำงานทางไกลและผสมผสานกันระหว่างการทำงานลงพื้นที่และออนไลน์มีส่วนอย่างมากต่อประสิทธิภาพการทำงานที่ดี ทำให้งานบรรลุเป้าหมาย นอกจากนี้ ยังใช้ระบบคอมพิวเตอร์ที่เรียนรู้ด้วยตนเองเข้ามาช่วยให้การทำงานที่จำเจกลายเป็นอัตโนมัติ ซึ่งเทคโนโลยีอัตโนมัติยังสามารถประมวลผลข้อมูลและเอกสารได้อย่างรวดเร็วแล้วส่งต่อไปอัปโหลดเก็บไว้บน Cloud ได้ทันที ทำให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทำงานเร็วขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

6. ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร เทคโนโลยีดิจิทัลไม่จำเป็นต้องใช้อุปกรณ์หรือวัสดุสิ้นเปลือง อย่างเช่น กระดาษ โทนเนอร์ หมึกพิมพ์ เป็นต้น รวมถึงลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปพื้นที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป ในยุคดิจิทัล งานส่งเสริมเคหกิจเกษตรยังคงมีความสำคัญ เพื่อช่วยให้ครอบครัวเกษตรกรมีความมั่นคงด้านอาหาร มีสุขภาพที่ดี มีประสิทธิภาพในการทำงาน ทำให้มีรายได้ที่มั่นคง ครอบครัวเกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ และพึ่งพากันเองในชุมชนอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมการเกษตร. 2556. **คู่มือปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เคหกิจเกษตรกับงานส่งเสริมการเกษตร**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2566. **แผนปฏิบัติการดิจิทัลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2566 – 2570**. กรุงเทพฯ : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- นรเศรษฐ พัฒนาใหญ่. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. **การปรับตัวของเกษตรกรไทยสู่ยุคดิจิทัล**. สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล สาขาภาคตะวันออก. สืบค้นวันที่ 29 มิถุนายน 2567. จาก <https://www.depa.or.th/th/article-view/adaptation-of-Thai-farmers-to-the-digital-age>
- ภูเบศร์ สมุทรจักร, จงจิตต์ ฤทธิรงค์, ศุทธิดา ชวนวัน, กาญจนา เทียนลาย, พิมลพรรณ นิตยัณรา และ สิทธิชาติ สมตา. 2565. **ครอบครัวไทยในอนาคต พ.ศ. 2583**. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2564. **รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) โครงการประเทศไทยในอนาคต (Future Thailand) : มิติที่ 6 เศรษฐกิจไทย เศรษฐกิจโลก เกษตรกรรมและการบริการ**. อัดสำเนา.
- สุภัทรศักดิ์ คำสามารถ, ศิริทิพย์ กุลจิตรตรี และโกวิท จันทะปาละ. 2563. **แนวทางการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลดิสรพ์ขึ้น**. Journal of Modern Learning Development. Vol. 5 No.3 May – June 2020.
- สุมาลี สุนทรนธรังษี. 2555. **คู่มืองานเคหกิจเกษตร**. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมการเกษตร.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2565. **แผนปฏิบัติการด้านการเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2566 – 2570**. กรุงเทพฯ : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 – 13**. สืบค้นวันที่ 29 มิถุนายน 2567. จาก https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=develop_issue
- RICOH. 2565. **9 ข้อดีของ Digital Workplace**. สืบค้นวันที่ 29 มิถุนายน 2567. จาก <https://www.ricoh.co.th/features/9-benefits-of-a-digital-workplace>

บทที่ 2

แนวทางปฏิบัติงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

1. นางสาวฉัฐสิณี หาญกิตติชัย

ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาแม่บ้านเกษตรกรและเคหกิจเกษตร
กองพัฒนาเกษตรกร
กรมส่งเสริมการเกษตร

2. นางสาวสุตาภา ทองสมจิต

นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
กองพัฒนาเกษตรกร
กรมส่งเสริมการเกษตร

บทที่ 2

แนวทางปฏิบัติงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

แนวทางปฏิบัติงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร เป็นองค์ความรู้สำคัญในการปฏิบัติงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร สำหรับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ จังหวัด ศูนย์ปฏิบัติการ เขต และระดับส่วนกลาง นำไปเป็นแนวทางปฏิบัติงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร ซึ่งเนื้อหาสาระประกอบด้วย 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 2.1 เป้าหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.1.1 เป้าหมายและพันธกิจที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.1.2 นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.1.3 แผนปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 2.2 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร ยุคดิจิทัล

เรื่องที่ 2.2.1 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรส่วนกลางในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.2.2 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับเขตในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.2.3 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับศูนย์ปฏิบัติการในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.2.4 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับจังหวัดในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.2.5 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ/ตำบลในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.2.6 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

ตอนที่ 2.1 เป้าหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 2.1.1 เป้าหมายและพันธกิจที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เป้าหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตรที่สำคัญคือ พระราชบัญญัติยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) เป็นยุทธศาสตร์ชาติฉบับแรกของประเทศไทย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” (พระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560, 2561) โดยมียุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร 2 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน และยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ นอกจากนี้ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 เพื่อพลิกโฉม

ประเทศไทยสู่ “สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน” ซึ่งหมายถึงการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ครอบคลุมตั้งแต่ระดับโครงสร้าง นโยบาย และกลไกเพื่อมุ่งเสริมสร้างสังคมที่ก้าวหน้าพลวัตของโลก และเกื้อหนุนให้คนไทยมีโอกาสที่จะพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ พร้อมกับการยกระดับกิจกรรมการผลิต และการให้บริการให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มที่สูงขึ้นโดยอยู่บนพื้นฐานของความยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เป้าหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเศรษฐกิจเกษตร มาจาก

1.1 ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) เป็นยุทธศาสตร์ชาติฉบับแรกของประเทศไทย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ โดยมียุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจเกษตร เพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมและองค์กรเกษตรกรรม ดังนี้

1.1.1 ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน มีเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติ บนพื้นฐานแนวคิด 3 ประการ ได้แก่ (1) “ต่อยอดอดีต” โดยมองกลับไปที่เราทำมาทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและจุดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย รวมทั้งความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศในด้านอื่น ๆ นำมาประยุกต์ผสมผสานกับเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของเศรษฐกิจและสังคมโลกสมัยใหม่ (2) “ปรับปรุงจูน” เพื่อปูทางสู่อนาคต ผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศในมิติต่าง ๆ ทั้งโครงข่ายระบบคมนาคมและขนส่ง โครงสร้างพื้นฐานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและดิจิทัล และการปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการอนาคต และ (3) “สร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต” ด้วยการเพิ่มศักยภาพของผู้ประกอบการ พัฒนาคนรุ่นใหม่ รวมถึงปรับรูปแบบธุรกิจ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด ผสมผสานกับยุทธศาสตร์ที่รองรับอนาคตบนพื้นฐานของการต่อยอดอดีตและปัจจุบัน พร้อมทั้งการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐให้ประเทศไทยสามารถสร้างฐานรายได้และการจ้างงานใหม่ ขยายโอกาสทางการค้าและการลงทุนในเวทีโลกควบคู่ไปกับการยกระดับรายได้และการกินดีอยู่ดี รวมถึงการเพิ่มขึ้นของคนชั้นกลาง และลดความเหลื่อมล้ำของคนในประเทศได้ในคราวเดียวกัน

1.1.2 ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดีเก่ง และมีคุณภาพ โดยคนไทยมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่รอบด้านและมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะรับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มียัสน์ อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติมีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่สามและอนุรักษภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สู่การเป็นคนไทยที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกรรม นักคิด ผู้ประกอบการ เกษตรกรยุคใหม่และอื่น ๆ โดยมีสัมมาชีพตามความถนัดของตนเอง

1.1.3 ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ และความเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างกันทั้งภายในและภายนอกประเทศอย่างบูรณาการ ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งในการกำหนดกลยุทธ์และแผนงาน และการให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในแบบทางตรงให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้โดยเป็นการดำเนินการ บนพื้นฐานการเติบโตร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต โดยให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลทั้ง 3 ด้าน อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนเพื่อคนรุ่นต่อไปอย่างแท้จริง

1.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566 – 2570) สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดทิศทางพัฒนาประเทศในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 เพื่อพลิกโฉมประเทศไทยสู่ “สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน” ซึ่งหมายถึงการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ครอบคลุมตั้งแต่ระดับโครงสร้าง นโยบาย และกลไกเพื่อมุ่งเสริมสร้างสังคมที่ก้าวหน้า พลวัตของโลก และเกื้อหนุนให้คนไทยมีโอกาสที่จะพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ พร้อมกับการยกระดับกิจกรรมการผลิตและการให้บริการให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มที่สูงขึ้นโดยอยู่บนพื้นฐานของความยั่งยืน ทางสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ข้างต้น จึงได้กำหนดเป้าหมายหลักของการพัฒนา จำนวน 5 ประการ ประกอบด้วย

1.2.1 การปรับโครงสร้างการผลิตสู่เศรษฐกิจฐานนวัตกรรมมุ่งยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคการผลิตและบริการสำคัญ ผ่านการผลักดันส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มโดยใช้นวัตกรรมเทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ ที่ตอบโจทย์พัฒนาการของสังคมยุคใหม่และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงเศรษฐกิจท้องถิ่น และผู้ประกอบการรายย่อยกับห่วงโซ่มูลค่าของภาคการผลิตและบริการเป้าหมาย รวมถึงพัฒนาระบบนิเวศที่ส่งเสริมการค้า การลงทุน และนวัตกรรม

1.2.2 การพัฒนาคนสำหรับโลกยุคใหม่ มุ่งพัฒนาให้คนไทย มีทักษะ และคุณลักษณะที่เหมาะสมกับโลกยุคใหม่ ทั้งทักษะในด้านความรู้ทักษะทางพฤติกรรม และคุณลักษณะตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม และเร่งรัดการเตรียมพร้อมกำลังคนให้มีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน และเอื้อต่อการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ภาคการผลิตและบริการเป้าหมายที่มีศักยภาพและผลิตภาพสูงขึ้น รวมทั้งให้ความสำคัญกับการสร้างหลักประกันและความคุ้มครองทางสังคมที่สามารถส่งเสริมความมั่นคงในชีวิต

1.2.3 การมุ่งสู่สังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม มุ่งลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมทั้งในเชิงรายได้พื้นที่ ความมั่งคั่ง และการแข่งขันของภาคธุรกิจ ด้วยการสนับสนุนช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางและผู้ด้อยโอกาสให้มีโอกาสในการเลื่อนสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจและจัดให้มีบริการสาธารณะที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมในทุกพื้นที่ พร้อมทั้งเพิ่มโอกาสในการแข่งขันของภาคธุรกิจให้เปิดกว้างและเป็นธรรม

1.2.4 การเปลี่ยนผ่านการผลิตและบริการไปสู่ความยั่งยืนมุ่งลดการก่อกมลพิษ ควบคู่ไปกับการผลักดันให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับขีดความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ ตลอดจนลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก เพื่อให้ประเทศไทยบรรลุ

เป้าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอนภายในปี 2593 และบรรลุเป้าหมายการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ภายในปี 2608

1.2.5 การเสริมสร้างความสามารถของประเทศในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและความเสี่ยงภายใต้บริบทโลกใหม่ มุ่งสร้างความพร้อมในการรับมือและแสวงหาโอกาสจากการเป็นสังคมสูงวัย การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภัยโรคระบาด และภัยคุกคามทางไซเบอร์ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและกลไกทางสถาบันที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงสู่ดิจิทัล รวมทั้งปรับปรุงโครงสร้างและระบบการบริหารงานของภาครัฐให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีได้อย่างทันเวลามีประสิทธิภาพ และมีธรรมาภิบาล

กล่าวโดยสรุป เป้าหมายและพันธกิจที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเศรษฐกิจเกษตรที่สำคัญคือ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน และยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ตลอดจนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 ที่ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศเพื่อพลิกโฉมประเทศไทยสู่ “สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน” ซึ่งสามารถส่งเสริมและสนับสนุนให้การดำเนินงานส่งเสริมเศรษฐกิจเกษตรบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง

เรื่องที่ 2.1.2 นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเศรษฐกิจเกษตร.

ในครั้งนี้ ขอยกนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนางานส่งเสริมเศรษฐกิจเกษตรที่นำไปสู่การกำหนดเป็นนโยบายในการดำเนินงานส่งเสริมเศรษฐกิจเกษตร ดังต่อไปนี้

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2564) ระบุว่า มีแนวทางการพัฒนาเพื่อขับเคลื่อนด้านการเกษตรให้มีความยั่งยืน ดังนี้

1. ตลาดนำการผลิต โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ดำเนินการประสานความร่วมมือกับกระทรวงพาณิชย์ กระทรวงอุตสาหกรรม สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย Lazada Shopee Alibaba สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5 เพื่อเพิ่มช่องทางการตลาดให้มีความหลากหลาย ทั้งในรูปแบบตลาดออนไลน์และออฟไลน์ รวมถึงการจัดกิจกรรมจับคู่ธุรกิจผู้ซื้อกับผู้ขายเพื่อสร้างเครือข่ายธุรกิจเกษตรทั้งผลผลิต และสินค้าเกษตรแปรรูป เพื่อเป็นผลิตภัณฑ์เกษตรชุมชนที่เชื่อมโยงกับตลาดชุมชนหรือตลาดเกษตรกร อีกทั้งส่งเสริมระบบเกษตรพันธสัญญา เพื่อสร้างความไว้วางใจระหว่างเกษตรกรกับผู้ประกอบการ โดยมีความร่วมมือด้านการตลาดที่สำคัญ ได้แก่ ความร่วมมือกับกระทรวงพาณิชย์ การสร้างกลไก ความร่วมมือให้เกิดการบูรณาการอย่างเป็นรูปธรรม ระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และกระทรวงพาณิชย์ ให้เกิดการขับเคลื่อนภายใต้ยุทธศาสตร์ตลาดนำการผลิต ความร่วมมือกับสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย โดยพัฒนาเกษตรแม่นยำสู่ธุรกิจเกษตรอุตสาหกรรม

2. เทคโนโลยีเกษตร 4.0 เพื่อการพัฒนาภาคเกษตรกรรม โดยการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมตลอดโซ่อุปทานและโซ่คุณค่า (Supply-Value Chain) ตั้งแต่การผลิต การแปรรูป จนถึงการตลาด โดยการพัฒนาศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพ การผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) เพื่อเป็นต้นแบบเกษตรอัจฉริยะให้กับเกษตรกร รวมถึงเป็นกลไกส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่ เพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีการเกษตรผ่านการรวมกลุ่ม การพัฒนาศูนย์เทคโนโลยีเกษตร และนวัตกรรม (Agritech and InnovationCenter : AIC) เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีทางการเกษตร สนับสนุนและส่งเสริม

เทคโนโลยีเกษตร การประดิษฐ์นวัตกรรม รวมทั้งเครื่องจักรกลเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ของแต่ละจังหวัด โดยเชื่อมโยงการทำงานกับศูนย์เรียนรู้ การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) เพื่อยกระดับสู่การทำเกษตรสมัยใหม่ เกษตรแบบแม่นยำ (Precision Agriculture) และเกษตรอัจฉริยะและพัฒนาเกษตรกรให้เป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) และส่งเสริมสถาบันเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจเกษตร ให้เป็นผู้ให้บริการทางการเกษตร (Agricultural Service Providers : ASP) เพื่อยกระดับการให้บริการทางการเกษตร และเป็นช่องทางการเข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรมเกษตรสมัยใหม่ได้อย่างครบวงจร

3. 3'S คือ "Safety" ความปลอดภัยของอาหาร "Security" ความมั่นคง มั่งคั่ง ของภาคการเกษตรและอาหาร และ "Sustainability" ความยั่งยืนของภาคการเกษตร ได้แก่ (1) Safety เน้นสินค้าเกษตรและอาหารของไทยมีความปลอดภัย เชื่อมั่นในระบบที่มีมาตรฐาน สามารถตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) มาตรฐานสินค้าเกษตรของไทยเป็นไปตามมาตรฐานสากล และมั่นใจว่าสินค้าเกษตรและอาหารของไทย ผลิตด้วยความปลอดภัยทั้งระบบเพื่อผู้บริโภคภายในประเทศและส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศ (2) Security เน้น 4 ด้าน ได้แก่ Food Security ไทยเป็นผู้ส่งออกสินค้าเกษตรและอาหารที่สำคัญของโลก สามารถผลิตสินค้าเกษตรและอาหารได้เพียงพอ และสามารถผลิตเลี้ยงคนทั่วโลกได้ โดยมีตัวอย่างสินค้าดาวเด่นของไทย อาทิ ข้าว มันสำปะหลัง ไข่ สินค้าประมง Health Security ไทยมีมาตรการควบคุม ป้องกันการระบาดของโรคที่เข้มงวด Biosecurity ไทยมีระบบควบคุม/ป้องกันโรคระบาดในสัตว์ และพืช รวมทั้งศัตรูพืช การนำแอปพลิเคชัน e-Smart Plus มาใช้ในการประเมินความเสี่ยงฟาร์มสุกร รูปแบบ Real time สำหรับโรค African Swine Fever (ASF) และ Farmer Security เน้นการเสริมสร้างเกษตรกรและองค์กรเกษตรกรให้มีความเข้มแข็งส่งเสริมเกษตรกรพอเพียง และ Smart Farmer Young Smart Farmer เพื่อให้ภาคเกษตรมีความมั่นคง และ (3) Sustainability ระบบการทำเกษตรของไทย เน้นความยั่งยืน เช่น เกษตรผสมผสานเกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติและวนเกษตร การลด ละ เลิก การใช้สารเคมี ประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรรับรู้เกี่ยวกับการใช้สารเคมีอย่างถูกต้อง มีการนำเทคโนโลยีฝนหลวงมาใช้ประโยชน์ มีการจัดสิทธิในการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของดิน การบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning) เพื่อลดต้นทุนการผลิต และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และมีการบริหารจัดการน้ำทั้งระบบ รวมถึงการขับเคลื่อนโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว (Bio Circular - Green Economy : BCG Economy) และ SDGs ที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร

4. การบริหารเชิงรุกแบบบูรณาการ กับทุกภาคส่วน โดยการบูรณาการ เพื่อพัฒนาฐานข้อมูล Big Data ในการใช้ประโยชน์และเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อการบริหารและสนับสนุนข้อมูลที่ให้แก่เกษตรกรสำหรับการตัดสินใจที่ถูกต้องและเหมาะสม รวมถึงตรวจสอบศักยภาพพื้นที่ โดยบูรณาการจัดทำระบบแผนที่เกษตร เพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) สำหรับเป็นเครื่องมือในการวางแผนบริหารจัดการสินค้าเกษตรที่สำคัญ ที่คำนึงถึงความเหมาะสมด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจสำหรับการเชื่อมโยงข้อมูล และช่วยให้เกษตรกรมีข้อมูลที่ดี โดยมีการรวบรวมข้อมูลและการดำเนินงานทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรให้ครอบคลุมทุกด้านทั้งสินค้า การตลาด และทรัพยากรและครอบคลุมพื้นที่ทั้ง 77 จังหวัด เพื่อบริหารจัดการสินค้าเกษตรและทรัพยากรทางการเกษตร นำไปใช้วางแผนการผลิตอย่างเป็นระบบ รวมถึงการรับรู้ความต้องการคุณภาพและปริมาณของตลาดทั้งในและต่างประเทศ สร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในด้านการพัฒนาการเกษตร การนำจุดแข็ง หรือศักยภาพของแต่ละภาคส่วนมาร่วมมือกัน เพื่อพัฒนาภาคเกษตรตลอดห่วงโซ่อุปทาน เช่น ความร่วมมือด้านการตลาดร่วมกับกระทรวงพาณิชย์

สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย และแพลตฟอร์มตลาดออนไลน์ต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยงด้านการตลาดให้มีความหลากหลายและใช้ในการซื้อขายได้จริง

5. เกษตรกรมียั่งยืนตามแนวศาสตร์พระราช โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันและสร้างความมั่นคงแก่เกษตรกร ได้แก่ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ เกษตรทฤษฎีใหม่ และโครงการหลวงด้วยการถ่ายทอดองค์ความรู้ ผ่านกลุ่มเกษตรกร เครือข่ายเกษตรกร และสถาบันเกษตรกร สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและพึ่งพาตนเองได้

กล่าวโดยสรุป แนวทางการพัฒนาเพื่อขับเคลื่อนด้านการเกษตรให้มีความยั่งยืน ดังกล่าวสามารถส่งเสริมและสนับสนุนให้การดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง

เรื่องที่ 2.1.3 แผนปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร.

โดยแผนปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร แบ่งออกเป็น 2 ระดับ ดังนี้

1. แผนปฏิบัติราชการของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570)

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2564) ระบุว่า แผนปฏิบัติราชการของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) กำหนดวิสัยทัศน์ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ “เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีรายได้เพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ต่อปี” มีแนวทางในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ (1) การสร้างความเข้มแข็งของสถาบันเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบการยุคใหม่ที่ก้าวหน้า และใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ ในการสร้างมูลค่าให้กับสินค้าเกษตรและบริการการขยายช่องทางการตลาด การสร้างตราสินค้าให้เป็นที่ยอมรับและการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาในเชิงพาณิชย์ รวมทั้งการปรับตัวสู่ธุรกิจรูปแบบใหม่ ๆ ในการขับเคลื่อนธุรกิจ สนับสนุนความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิต การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมการส่งเสริมและพัฒนาสถาบันเกษตรกรต้นแบบ เพื่อให้กิจการของสถาบันเกษตรกรมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเอง ได้สอนแนะการจัดทำบัญชี การจัดทำงบการเงิน การใช้ข้อมูลทางบัญชีในการบริหารจัดการ กำกับแนะ นำ การจัดทำบัญชี และติดตามผลการจัดทำบัญชี เพื่อทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์และสามารถช่วยเหลือชุมชนและสังคม และ (2) การยกระดับศักยภาพของเกษตรกรรายย่อยให้เป็นผู้ประกอบการธุรกิจด้วยการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยให้มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน สนับสนุนให้เกษตรกรเรียนรู้ทางการเกษตรผ่านศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) พัฒนาเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) เพื่อส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร และยกระดับเกษตรกรเป็นผู้ประกอบการเกษตรที่มีศักยภาพ

2. แผนปฏิบัติราชการกรมส่งเสริมการเกษตร ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570)

กรมส่งเสริมการเกษตร (2564) ระบุว่า แผนปฏิบัติราชการกรมส่งเสริมการเกษตร ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) สอดคล้องกับนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ระดับชาตินจนถึงระดับกระทรวง เพื่อใช้เป็นกรอบทิศทางในการทำงานส่งเสริมการเกษตรในระยะ 5 ปี โดยได้กำหนดวิสัยทัศน์ คือ “เกษตรกรมีความเข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีรายได้เพิ่มขึ้น” เป้าหมายในภาพรวมของแผนปฏิบัติราชการกรมส่งเสริมการเกษตร ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) ประกอบด้วย 3 เป้าหมาย ได้แก่ 1) เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีรายได้เพิ่มขึ้น 2) การผลิตสินค้าเกษตรมีประสิทธิภาพและ

มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น และ 3) เกษตรกร องค์กรเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชน มีความเข้มแข็ง สำหรับกลยุทธ์ในการดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายและวิสัยทัศน์ดังกล่าว ประกอบด้วย 5 กลยุทธ์ ดังนี้

2.1 กลยุทธ์ที่ 1 การสร้างความมั่นคงในอาชีพแก่เกษตรกร โดยส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตรในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสาน และส่งเสริมการทำเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งยกระดับการผลิตและส่งเสริมการตลาดสินค้าเกษตร เพื่อให้เกษตรกรมีอาหารบริโภคและสร้างความมั่นคงทางอาหาร ลดรายจ่ายและสร้างรายได้แก่ครัวเรือน มีความมั่นคงในอาชีพ และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

2.2 กลยุทธ์ที่ 2 การส่งเสริมการผลิตและจัดการสินค้าเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิต โดยส่งเสริมเกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น เกษตรปลอดภัย เกษตรชีวภาพ เกษตรแปรรูป เกษตรอัจฉริยะ พัฒนาระบบนิเวศการเกษตร ส่งเสริมการเกษตรในรูปแบบแปลงใหญ่ การผลิตและใช้ประโยชน์จากสมุนไพร การใช้พืชพันธุ์ดีเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรสำคัญ พัฒนาวิสาหกิจชุมชนและ Smart Farmer ให้เป็นผู้ประกอบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ส่งเสริมการผลิตและการจัดการสินค้าเกษตรด้วย BCG Model พัฒนาการเกษตรในพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ พัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตร ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีนวัตกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งส่งเสริม ความร่วมมือด้านการเกษตรต่างประเทศ

2.3 กลยุทธ์ที่ 3 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และชุมชนเกษตรกร โดยส่งเสริมโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการหลวง และการเกษตร ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงส่งเสริมบทบาทเกษตรกรสูงวัยและเตรียมเข้าสู่สังคมสูงอายุของภาคการเกษตร ส่งเสริมอาชีพแก่เกษตรกรที่ได้รับการจัดสรรที่ดินทำกิน พัฒนาเกษตรกรให้เป็น Young Smart Farmer และ Smart Farmer เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรเกษตรกร พัฒนาและเตรียมกำลังคนเข้าสู่ภาคการเกษตร สร้างความมั่นคงด้านอาหารและความเข้มแข็งของชุมชน ขยายผลการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ และจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน ส่งเสริมการประกอบอาชีพการเกษตรที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายในพื้นที่และช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบภัยพิบัติ

2.4 กลยุทธ์ที่ 4 การส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมการหยุดเผาในพื้นที่การเกษตร ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากเดิมสู่การเกษตรปลอดการเผาและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สร้างการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและชุมชน และสร้างเครือข่ายปลอดการเผา ส่งเสริมการทำเกษตรกรรมยั่งยืนในรูปแบบต่าง ๆ และศึกษารูปแบบและขยายขอบเขตงานส่งเสริมการเกษตรที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของสังคมเมือง

2.5 กลยุทธ์ที่ 5 การพัฒนาศักยภาพองค์กรและการบริหารจัดการ โดยมุ่งพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรสู่การเป็น Digital DOAE และพัฒนาระบบฐานข้อมูล ปรับวิธีการทำงานเป็นแบบ New Normal และพร้อมรองรับ Next Normal ในอนาคต พัฒนาศักยภาพบุคลากรให้เป็น Smart Officer และสร้างโอกาส ความก้าวหน้าในสายอาชีพ พัฒนาสำนักงานให้เป็น Smart Office พัฒนางค์กรสู่ระบบราชการ 4.0 และปรับโครงสร้างองค์กรให้เหมาะสม ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร และสร้างการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและประชาสัมพันธ์

กล่าวโดยสรุป แผนปฏิบัติการราชการของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกรมส่งเสริมการเกษตรดังกล่าว สามารถส่งเสริมและสนับสนุนให้การดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง

ตอนที่ 2.2 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการส่งเสริมเคหกิจเกษตรยุคดิจิทัล

เรื่องที่ 2.2.1 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรส่วนกลางในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร ได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรระดับส่วนกลาง (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2563) ไว้ดังต่อไปนี้

1. ศึกษา วิเคราะห์ และกำหนดทิศทางการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร
2. ศึกษา ทบทวน ประยุกต์ใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรด้านความมั่นคงด้านอาหารและโภชนาการ การถนอมอาหารและการแปรรูปผลผลิตเกษตร การจัดการบ้านเรือน ตลอดจนปรับปรุงสภาพแวดล้อมและท่าทางการทำงาน
3. ส่งเสริม สนับสนุนให้คำปรึกษา แนะนำ บริการความรู้ ถ่ายทอดเทคโนโลยีและฝึกอบรมด้านเคหกิจเกษตร
4. ประสานและจัดทำงานวิชาการด้านเคหกิจเกษตรการส่งเสริมเคหกิจเกษตร และกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ยกตัวอย่างเช่น การศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อออกแบบ กิจกรรม/โครงการ และจัดทำคำของบประมาณโครงการประจำปีให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง และการจัดองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร สำหรับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานในพื้นที่ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรระดับส่วนกลางเป็นผู้ที่กำหนดทิศทางการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร ประยุกต์ใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรเพื่อถ่ายทอดให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรระดับเขต จังหวัด และอำเภอ ตลอดจนเกษตรกรในพื้นที่

เรื่องที่ 2.2.2 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับเขตในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร ได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรระดับเขต (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2563) ไว้ดังต่อไปนี้

1. ศึกษา วิเคราะห์เพื่อพัฒนางานด้านการส่งเสริมเคหกิจเกษตร
2. ส่งเสริม สนับสนุน ให้คำปรึกษา แนะนำ บริการความรู้ด้านเคหกิจเกษตรด้านความมั่นคงด้านอาหารและโภชนาการ การถนอมอาหารและการแปรรูปผลผลิตเกษตร การจัดการบ้านเรือน ตลอดจนปรับปรุงสภาพแวดล้อมและท่าทางการทำงาน
3. กำกับ ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบระดับจังหวัด และศูนย์ปฏิบัติการในพื้นที่รับผิดชอบ
4. ฝึกอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านเคหกิจเกษตรแก่เกษตรกร เจ้าหน้าที่ระดับจังหวัด และศูนย์ปฏิบัติการในพื้นที่รับผิดชอบ

5. ประสานงานร่วมกับกรมส่งเสริมการเกษตร จังหวัด และศูนย์ปฏิบัติการในพื้นที่
รับผิดชอบ

ยกตัวอย่างเช่น การวางแผนพัฒนางานด้านการส่งเสริมเคหกิจเกษตรร่วมกับจังหวัดในพื้นที่
รับผิดชอบ การประยุกต์แนวทางการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่
และการถ่ายทอดองค์ความรู้/ข้อมูล/ ข่าวสารด้านส่งเสริมเคหกิจเกษตรไปสู่เกษตรกรและเจ้าหน้าที่ในพื้นที่

กล่าวโดยสรุป บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร
ระดับเขต เป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุน ให้คำปรึกษา แนะนำ บริการความรู้ด้านเคหกิจเกษตรด้านความมั่นคง
ด้านอาหารและโภชนาการ การถนอมอาหารและการแปรรูปผลผลิตเกษตร การจัดการบ้านเรือน ตลอดจน
ปรับปรุงสภาพแวดล้อมและท่าทางการทำงาน ตลอดจนกำกับ ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงาน
ของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบระดับจังหวัด และศูนย์ปฏิบัติการในพื้นที่รับผิดชอบ

เรื่องที่ 2.2.3 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับศูนย์ปฏิบัติการ ในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร ได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานส่งเสริม
เคหกิจเกษตรระดับเขต (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2563) ไว้ดังต่อไปนี้

1. ศึกษา ทดสอบ และพัฒนาเทคโนโลยีด้านเคหกิจเกษตรด้านความมั่นคงด้านอาหาร
และโภชนาการ การถนอมอาหารและการแปรรูปผลผลิตเกษตร การจัดการบ้านเรือน ตลอดจนปรับปรุง
สภาพแวดล้อมและท่าทางการทำงาน

2. วิเคราะห์ วางแผน ร่วมกับสำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร สำนักงานเกษตร
จังหวัด และสำนักงานเกษตรอำเภอในพื้นที่รับผิดชอบ

3. ฝึกอบรมเพื่อพัฒนาอาชีพด้านเคหกิจเกษตร แก่เกษตรกรในพื้นที่รับผิดชอบ

4. ประสานงานวิชาการ ติดตาม และประเมินผล

ยกตัวอย่างเช่น การวางแผนพัฒนางานด้านการส่งเสริมเคหกิจเกษตรร่วมกับสำนักงาน
ส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร และจังหวัดในพื้นที่รับผิดชอบ การจัดฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ด้านส่งเสริม
เคหกิจเกษตรให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ และการจัดแปลงเรียนรู้ด้านการสร้างความมั่นคงด้านอาหารเพื่อให้
เกษตรกรมาศึกษาเรียนรู้ และนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพการเกษตรได้ต่อไป

กล่าวโดยสรุป บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับศูนย์ปฏิบัติการ
เป็นผู้ที่มีการทดสอบ และพัฒนาเทคโนโลยีด้านเคหกิจเกษตรด้านความมั่นคงด้านอาหารและโภชนาการ
การถนอมอาหารและการแปรรูปผลผลิตเกษตร การจัดการบ้านเรือน ตลอดจนปรับปรุงสภาพแวดล้อมและ
ท่าทางการทำงานเพื่อเป็นองค์ความรู้ในการปฏิบัติงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรสำหรับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงาน
ส่งเสริมเคหกิจเกษตรและเกษตรกรในพื้นที่

เรื่องที่ 2.2.4 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับจังหวัดในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร ได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรระดับจังหวัด (กรมส่งเสริมการเกษตร ,2563) ไว้ดังต่อไปนี้

1. กำหนดแนวทางการส่งเสริมเคหกิจเกษตรในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ให้สอดคล้องกับนโยบายและแผนงานของกรมส่งเสริมการเกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ยุทธศาสตร์การพัฒนางานจังหวัดและกลุ่มจังหวัด

2. ส่งเสริม ถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีด้านงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรด้านความมั่นคงด้านอาหารและโภชนาการ การถนอมอาหารและการแปรรูปผลผลิตเกษตร การจัดการบ้านเรือน ตลอดจนปรับปรุงสภาพแวดล้อมและท่าทางการทำงาน ร่วมกับสำนักงานเกษตรอำเภอแก่กลุ่มเป้าหมาย

3. ให้คำปรึกษา แนะนำ กำกับ ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้รับผิดชอบระดับอำเภอ และเกษตรกรในพื้นที่รับผิดชอบ

4. รายงานผลการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรให้สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร และกรมส่งเสริมการเกษตรทราบ

5. ประสานงานและบูรณาการการทำงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้งานส่งเสริมเคหกิจเกษตร บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ยกตัวอย่างเช่น การแปลงนโยบายและแผนงานของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ยุทธศาสตร์การพัฒนางานจังหวัดและกลุ่มจังหวัด ไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ให้เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ การติดตาม ให้คำปรึกษา แนะนำ ร่วมแก้ไขปัญหาการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรระดับอำเภอและเกษตรกรในพื้นที่ และการประสานหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาต่างๆ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรทั้งด้านงบประมาณและองค์ความรู้ให้แก่เกษตรกรในพื้นที่

กล่าวโดยสรุป บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรระดับจังหวัด เป็นผู้ที่กำหนดแนวทางการส่งเสริมเคหกิจเกษตรในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ให้สอดคล้องกับนโยบายและแผนงานของกรมส่งเสริมการเกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ยุทธศาสตร์การพัฒนางานจังหวัดและกลุ่มจังหวัด และให้คำปรึกษา แนะนำ กำกับ ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้รับผิดชอบระดับอำเภอ และเกษตรกรในพื้นที่รับผิดชอบ

เรื่องที่ 2.2.5 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ/ตำบลในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร ได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรระดับอำเภอ (กรมส่งเสริมการเกษตร ,2563) ไว้ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาและประเมินสถานการณ์ในพื้นที่ที่รับผิดชอบ โดยการสำรวจ รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพ ทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมอื่นๆ ที่มีในชุมชน

เพื่อนำมาวิเคราะห์ พัฒนารูปแบบ การส่งเสริมเคหกิจเกษตร จัดทำแผนพัฒนางานด้านส่งเสริมเคหกิจเกษตร และศักยภาพสตรีในภาคเกษตร ให้บรรจุในแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล

2. ส่งเสริม ถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี ด้านความมั่นคงด้านอาหารและโภชนาการ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การจัดการบ้านเรือน และการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงาน และประสานการถ่ายทอด ความรู้ด้านงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

3. ส่งเสริม กระตุ้นให้เกษตรกรได้รับรู้และเข้าใจปัญหาที่แท้จริง และความจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงในการประกอบอาชีพ และจัดทำแผนพัฒนาตนเองเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

4. ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาการรวมกลุ่ม การสร้างเครือข่ายของเกษตรกร และองค์กรเกษตรกร

5. ให้คำปรึกษา แนะนำ และสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรในพื้นที่

6. ประสานงาน และบูรณาการการทำงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้งานส่งเสริมเคหกิจเกษตร บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ยกตัวอย่างเช่น เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรระดับอำเภอร่วมกับเกษตรกร ในการจัดทำแผนพัฒนางานด้านส่งเสริมเคหกิจเกษตรและศักยภาพสตรีในภาคเกษตร สนับสนุนให้บรรจุ ในแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลประจำปี การทำหน้าที่เป็นผู้จัดการให้เกิดการเรียนรู้ของเกษตรกร และส่งเสริมให้เกษตรกรรวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรระดับอำเภอ จะเป็นผู้ที่อยู่ ใกล้ชิดเกษตรกรในพื้นที่ เป็นผู้จัดการเรียนรู้ให้กับเกษตรกร ตลอดจนเป็นผู้ประสานงาน และบูรณาการการทำงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้งานส่งเสริมเคหกิจเกษตรบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

เรื่องที่ 2.2.6 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

กรมส่งเสริมการเกษตร มีการขับเคลื่อนการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ภายใต้หลักการพัฒนา คือ ส่งเสริมการรวมกลุ่มของสตรีในภาคเกษตร โดยใช้กระบวนการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเป็นกลไกในการพัฒนาควบคู่ไปกับงานวิชาการด้านเคหกิจเกษตร ยึดเกษตรกรเป็นศูนย์กลาง และมองภาพ “พื้นที่-คน-สินค้า” ครอบคลุมความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนงานดังกล่าว โดยการประสานความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรกับคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในที่นี้ใช้ตัวแบบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ของสมาคมการมีส่วนร่วมสากล (IAP2 - International Association for Public Participation) ที่เรียกว่า Public Participation Spectrum แบ่งเป็น 5 ระดับ ดังนี้

1. การให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารการดำเนินงานและการเข้าร่วมกิจกรรมให้แก่ในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทราบผ่านช่องทางต่าง ๆ ในการเลือกช่องทางการประชาสัมพันธ์ (Channel) ที่ถูกต้องนับว่ามีความสำคัญที่สุด โดยช่องทางการประชาสัมพันธ์ เช่น การสนทนา พูดคุย การติดต่อ-สอบถาม โทรศัพท์ แผ่นพับ แผ่นปลิว จดหมายข่าว จดหมายเวียน คู่มือ

หนังสือเผยแพร่เล่มเล็ก เอกสารแนะนำจดหมายข่าวรายวัน จดหมายข่าวรายสัปดาห์ อนุสาร วารสาร นิตยสาร เสียงตามสาย อินเทอร์เน็ต และป้ายประกาศ เป็นต้น

2. การปรึกษาหารือ (Consult) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับเขต/ศูนย์ปฏิบัติการ และส่วนกลาง ดำเนินการลงพื้นที่เยี่ยมเยียนชุมชน เพื่อรับทราบปัญหาและร่วมกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำให้ข้อมูลและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาแก่ชุมชนตามความเหมาะสม โดยชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจจากข้อมูลที่ได้รับ

3. การเข้ามามีบทบาท (Involving) สำนักงานเกษตรจังหวัดร่วมกับสำนักงานเกษตรอำเภอ ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับคนในชุมชน เพื่อวิเคราะห์พื้นที่และจัดทำแผนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

4. ความร่วมมือ (Collaborate) สำนักงานเกษตรจังหวัดร่วมกับสำนักงานเกษตรอำเภอ ประสานงานและบูรณาการร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

5. การมีส่วนร่วมในระดับเสริมอำนาจประชาชน (Empowerment) สำนักงานเกษตรจังหวัดร่วมกับสำนักงานเกษตรอำเภอ เปิดโอกาสให้เกษตรกรมีบทบาทในการเป็นผู้ตัดสินใจในการดำเนินงานโครงการต่าง ๆ โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการให้เกิดการเรียนรู้ เป็นที่ปรึกษาส่งเสริมและสนับสนุนในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ประโยชน์ของการตัดสินใจในขั้นนี้ คือ การสร้างการเรียนรู้ ความเข้าใจและความรู้สึก เป็นเจ้าของร่วมกัน รูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้ เช่น การวางแผนพัฒนากิจกรรมกลุ่ม/ชุมชน การเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่ม และการบริหารจัดการกลุ่ม เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป บทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 5 ระดับ ได้แก่ 1) การให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) 2) การปรึกษาหารือ (Consult) 3) การเข้ามามีบทบาท (Involving) 4) ความร่วมมือ (Collaborate) และ 5) การมีส่วนร่วมในระดับเสริมอำนาจประชาชน (Empowerment)

บรรณานุกรม

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2564). แผนปฏิบัติราชการของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570). สืบค้น 27 พฤษภาคม 2567. จาก <https://www.oae.go.th>.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2564). แผนปฏิบัติราชการกรมส่งเสริมการเกษตรระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570). กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมการเกษตร.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2563). บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการปฏิบัติงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร. กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมการเกษตร.
- พระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560. 2561. ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580). (2561). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 135. ตอนที่ 82 ก. หน้า 1 - 5.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสาม พ.ศ. 2566 - 2570. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

บทที่ 3

หลักการและองค์ความรู้ที่จำเป็นในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

1. นางสาวฉัฐสิณี หาญกิตติชัย

ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาแม่บ้านเกษตรกรและเคหกิจเกษตร
กองพัฒนาเกษตรกร
กรมส่งเสริมการเกษตร

2. นางสาวมยุรี บุญญาเสนีย์กุล

ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาวุชเกษตรกร
กองพัฒนาเกษตรกร
กรมส่งเสริมการเกษตร

บทที่ 3

หลักการและองค์ความรู้ที่จำเป็นในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรตั้งแต่ระดับอำเภอ จังหวัด เขต และส่วนกลางทุกคนควรมีหลักการและองค์ความรู้ที่จำเป็นในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ในบทนี้จะกล่าวถึงหลักการในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรสมัยใหม่ และองค์ความรู้ที่จำเป็นในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรดิจิทัล ซึ่งเนื้อหาสาระประกอบด้วย 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 3.1 หลักการในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 3.1.1 หลักโภชนาการ

เรื่องที่ 3.1.2 หลักสุขอนามัย

เรื่องที่ 3.1.3 หลักเศรษฐศาสตร์ครอบครัว

เรื่องที่ 3.1.4 หลักการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร

ตอนที่ 3.2 องค์ความรู้ที่จำเป็นในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรยุคดิจิทัล

เรื่องที่ 3.2.1 องค์ความรู้ด้านการส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือน

และชุมชน

เรื่องที่ 3.2.2 องค์ความรู้ด้านการส่งเสริมการจัดการบ้านเรือนและสิ่งแวดล้อม

เรื่องที่ 3.2.3 องค์ความรู้ด้านการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงาน

เรื่องที่ 3.2.4 องค์ความรู้ด้านการส่งเสริมเพิ่มรายได้

เรื่องที่ 3.2.5 องค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

และปัญญาประดิษฐ์ในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 3.1 หลักการในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 3.1.1 หลักโภชนาการ

หลักโภชนาการ เป็นหลักการหนึ่งในการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร ที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคอาหาร ที่เหมาะสมกับบุคคลในวัยต่าง ๆ และการบริโภคอาหารที่หลากหลายเพื่อให้ได้รับสารอาหารที่จำเป็นครบถ้วน ในปริมาณที่ไม่มากเกินไปจนเกินไปในแต่ละวัน เพื่อให้ได้พลังงานเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย และมีความสุขที่ดี โดยสรุปจาก ทฤษฎีปัญหา, (มปป.) และ ธนัชพร มุสิกะบุตร, (2561) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การกินอาหารที่หลากหลาย คือ การกินอาหารได้ครบทั้ง 5 หมู่ ซึ่งสัดส่วนของอาหารทั้ง 5 หมู่ ที่ได้รับการแนะนำให้บริโภคในแต่ละวัน หากแบ่งอาหารในแต่ละวันออกเป็น 10 ส่วน เราควรบริโภคอาหารจำพวกแป้งหรือข้าวเป็นหลักราว 4 ส่วน เพื่อให้ได้พลังงานจากคาร์โบไฮเดรตที่พอเพียงในแต่ละวัน และอาหารประเภทผักและผลไม้อีก 3 ส่วน เพื่อให้ได้รับวิตามิน แร่ธาตุและกากใยอาหารอย่างพอเพียง ต่อมาเป็นอาหารจำพวกเนื้อนมไขอีก 2 ส่วน เพื่อให้ได้โปรตีนเพียงพอแก่การเจริญเติบโตและซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ

สุดท้ายคือพวกไขมัน น้ำตาล ขนมหวานและเครื่องปรุงรสอย่างเช่นเกลือ ควรบริโภคแต่น้อยเพียง 1 ส่วนเท่านั้น

ความต้องการพลังงานและสารอาหารสำหรับบุคคลในวัยต่าง ๆ มีหลักการดังนี้

1. คนเราทุกคนต้องการสารอาหารชนิดต่าง ๆ ที่เหมือนกัน แต่มีความต้องการสารอาหารในปริมาณที่แตกต่างกัน ตามเพศ วัย สภาพของร่างกายกิจกรรมที่ทำ และสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่
2. ความต้องการอาหารของคนเราขึ้นอยู่กับเปลี่ยนแปลงของร่างกายตั้งแต่เกิดเป็นทารกไปจนถึงวัยรุ่น

หลักโภชนาการสำหรับบุคคลในวัยต่าง ๆ จำแนกเป็น หญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ทารก เด็กวัยก่อนเรียน เด็กวัยเรียน วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ มีรายละเอียดดังนี้

1. โภชนาการของหญิงตั้งครรภ์ โภชนาการมีความสำคัญต่อการมีครรภ์เป็นอย่างดี มารดาจำเป็นต้องมีภาวะโภชนาการที่ดี ตั้งแต่ก่อนมีครรภ์ ขณะตั้งครรภ์ ตลอดจนช่วงหลังคลอดบุตร เพื่อตอบสนองความต้องการของร่างกาย ช่วยให้มีการปรับตัวของระบบการทำงานในร่างกายในช่วงที่ร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงระหว่างมีครรภ์ และเพื่อการเจริญเติบโตของทารกในครรภ์ เนื่องจากเป็นระยะที่เจริญเติบโตรวดเร็วที่สุดทั้งร่างกายและสมอง โดยอาศัยอาหารจากมารดาทางสายรก หญิงมีครรภ์จึงทำหน้าที่เป็นแหล่งอาหาร สำหรับสองชีวิต หญิงมีครรภ์เป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการขาดสารอาหาร และปัญหาสุขภาพตามมา ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อการเจริญเติบโตของทารกในครรภ์

2. โภชนาการสำหรับหญิงให้นมบุตร แม้จำเป็นต้องได้รับสารอาหารต่าง ๆ ที่ครบถ้วนและในปริมาณที่เพียงพอกับความต้องการของร่างกาย หากแม่ได้รับอาหารไม่เพียงพอ ร่างกายจะดึงสารอาหารส่วนที่ขาดมาจากส่วนที่ร่างกายเก็บสะสมไว้ ส่งผลให้สุขภาพทรุดโทรมและปริมาณของน้ำมน้อยลง (ไม่เพียงพอทั้งปริมาณและคุณภาพ) กระทรวงสาธารณสุขแนะนำให้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียวนานถึง 6 เดือน ดังนั้น ระยะที่ต้องให้นมบุตร แม่ต้องได้รับสารอาหารที่ลูกต้องการอย่างครบถ้วน

3. โภชนาการสำหรับทารก เด็กวัยทารก คือ เด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 1 ปีเต็ม เป็นช่วงวัยที่มีอัตราการเจริญเติบโตสูงกว่าช่วงวัยอื่น ๆ และมีพัฒนาการทางร่างกายเกิดขึ้นอย่างมาก วัยทารกเป็นวัยที่สมองมีการพัฒนาถึงร้อยละ 80-85 มีความต้องการสารอาหารมีความสัมพันธ์กับการเจริญเติบโตที่รวดเร็ว ดังนั้น โภชนาการที่ดีสำหรับทารกจะส่งเสริมให้ทารกเจริญเติบโตและพัฒนาการทางด้านร่างกาย สมอง และจิตใจได้เต็มตามศักยภาพ ลดความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วย พิการ และเสียชีวิต

4. โภชนาการสำหรับเด็กวัยก่อนเรียน คือ เด็กที่มีอายุ 1-5 ปี เด็กวัยนี้มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านร่างกายและสมอง ดังนั้นจึงมีความต้องการสารอาหารต่าง ๆ ในปริมาณมาก โดยเฉพาะโปรตีนและพลังงาน อาหารให้เด็กวัยก่อนเรียน ต้องครบ 5 หมู่ และให้มีความหลากหลาย เพื่อให้เด็กได้พลังงานและสารอาหารครบถ้วน และเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย

5. โภชนาการสำหรับเด็กวัยเรียน เด็กที่เรียนอยู่ในระดับประถมศึกษา อายุระหว่าง 6-12 ปี มีอัตราการเจริญเติบโตที่ช้ากว่าวัยทารกและวัยก่อนเรียน แต่การเจริญเติบโตจะเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ เป็นวัยที่กำลังเจริญเติบโต มีพัฒนาการทางด้านกระดูก ฟัน กล้ามเนื้อ และระบบต่าง ๆ

6. โภชนาการสำหรับวัยรุ่น เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสรีระร่างกาย ในลักษณะที่พร้อมจะมีเพศสัมพันธ์ได้ เป็นช่วงที่มีการพัฒนาทางด้านจิตใจ จากเด็กไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ มีการเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่ต้องพึ่งพาพ่อแม่ ไปสู่สภาวะที่ต้องรับผิดชอบ และพึ่งพาตนเอง วัยรุ่นเป็นระยะที่ร่างกาย

เจริญเติบโตอย่างรวดเร็วมากและยังมีกิจกรรมต่าง ๆ เพิ่มขึ้นทั้งในด้านการเรียน การสังคม การกีฬา จึงจำเป็นต้องได้รับพลังงานให้เพียงพอ เด็กวัยรุ่นควรได้รับพลังงาน ประมาณวันละ 1,700 - 2,300 กิโลแคลอรี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแรงงานและกิจกรรมที่ทำถ้ามีการออกกำลังกาย หรือใช้แรงงานมาก ก็จำเป็นต้องได้รับพลังงานเพิ่มขึ้น

7. โภชนาการสำหรับวัยผู้ใหญ่ คือ บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป ร่างกายจะไม่มีกระบวนการสร้างเพื่อการเจริญเติบโตอีก แต่ยังคงมีการสร้างเซลล์ต่าง ๆ เซลล์ในร่างกายมีกระบวนการสร้างและการทำลายเท่ากัน เมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น การทำงานของเซลล์ต่าง ๆ จะลดและช้าลง ประสิทธิภาพการทำงานของเซลล์ต่าง ๆ จะลดลงเรื่อย ๆ ดังนั้น ความต้องการพลังงานและสารอาหารในวัยผู้ใหญ่ถึงแม้ร่างกายจะไม่มี การเจริญเติบโตแล้ว แต่ร่างกายมีความจำเป็นต้องได้รับพลังงาน และสารอาหารต่าง ๆ เพื่อสร้างเซลล์ต่าง ๆ ในร่างกายให้ทำงานเป็นปกติ

8. โภชนาการสำหรับผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เมื่อพ้นวัยผู้ใหญ่แล้วจะมีการสลายของเซลล์มากกว่าการสร้าง ทำให้วัยต่าง ๆ ทрудโทรม และร่างกายแก่ลง เรียกกระบวนการนี้ว่า กระบวนการแก่ ความแก่จะเกิดขึ้นเร็วหรือช้าขึ้น ขึ้นอยู่กับกรรมพันธุ์และสิ่งแวดล้อม ผู้ที่มีภาวะโภชนาการดี มีสุขภาพแข็งแรง มีการดำเนินชีวิตที่ดี ไม่เครียดจนเกินไป เซลล์จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ ทำให้ไม่ค่อยแก่ การกินอาหารที่ถูกหลักโภชนาการในผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น เพื่อช่วยให้สุขภาพแข็งแรง มีความต้านทานโรค และช่วยให้เซลล์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงและเสื่อมสลายช้าลง ดังนั้น ความต้องการสารอาหารในผู้สูงอายุ อาหารที่กินควรลดปริมาณลง แต่เน้นในเรื่องคุณภาพให้มาก

กล่าวโดยสรุป หลักโภชนาการ เป็นเรื่องพื้นฐานสำหรับครอบครัวเกษตรกร การส่งเสริมเคหกิจเกษตร เริ่มต้นด้วย สมาชิกในครอบครัวมีการบริโภคอาหารที่ดี ตามหลักโภชนาการ ทำให้มีสุขภาพดี เติบโตตามวัย ร่างกายแข็งแรง มีความพร้อมในการใช้ชีวิตประจำวันทั้งการเรียน การทำงาน นอกจากนี้ ยังลดความเสี่ยงในการเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ประหยัดค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพ

เรื่องที่ 3.1.2 หลักสุขอนามัย

หลักสุขอนามัย เป็นหลักการที่นักส่งเสริมการเกษตรใช้ในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร เพื่อดูแลสุขภาพของครอบครัวเกษตรกร ประกอบด้วย สุขอนามัยส่วนบุคคล คุณภาพของอากาศ และการดูแลที่อยู่อาศัย โดยสรุปจาก ชีวิตดีออนไลน์ by SCG, (มปป.) และ เดทตอล, (มปป.) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

สุขอนามัย (Hygiene) คือ นิสัยหรือพฤติกรรมในการดูแลสุขภาพไม่ให้เกิดอาการเจ็บป่วยเพื่อคุณภาพการใช้ชีวิตที่ดี ซึ่งสุขอนามัยจะดีได้ ต้องเริ่มจากการดูแลตัวเองให้ดีก่อน เพราะนั่นคือจุดเริ่มต้นของการมีสุขภาพดีในอนาคตต่อไป ประกอบด้วย

1. สุขอนามัยส่วนบุคคล มีความสำคัญกับสุขภาพของคนในครอบครัว อันได้แก่

1.1 สุขอนามัยการใช้ห้องน้ำ ดังนี้

1.1.1 ล้างมือหลังใช้ห้องน้ำด้วยสบู่ทุกครั้ง ล้างมือนาน 20 – 30 วินาที จากนั้นเช็ดมือให้แห้งด้วยผ้าขนหนู

1.1.2 หากในห้องน้ำไม่มีสบู่ ให้ล้างด้วยเจลแอลกอฮอล์ที่มีความเข้มข้น 75% ขึ้นไป หากแพ้แอลกอฮอล์ให้ล้างด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อจากน้ำเปล่า (Electrolyzed Water) แทน

1.2 ชำระร่างกายให้เป็นนิสัย ดังนี้

1.2.1 อาบน้ำฟอกสบู่เพื่อชำระล้างไขมันส่วนเกิน คราบสกปรก และเซลล์ผิวหนังที่ตายให้หลุดออก

1.2.2 สระผมอย่างน้อยสัปดาห์ละ 2 ครั้ง เพื่อไม่ให้หนังศีรษะมัน ก่อให้เกิดรังแค และอาการคันตามมา

1.3 ใส่ใจความสะอาดของเล็บมือ ดังนี้

1.3.1 ตัดเล็บมือให้สั้นอยู่เสมอ เพื่อลดการสะสมเชื้อโรคไม่ให้แพร่กระจายเข้าสู่ปาก

1.3.2 ไม่กัดเล็บมือจนติดเป็นนิสัย เพราะนอกจากจะทำให้เสียบุคลิกภาพแล้ว ยังเป็นการเพิ่มความเสี่ยงในการรับเชื้อโรคและสิ่งสกปรกต่าง ๆ ผ่านช่องปากเข้าสู่ร่างกายได้อีกด้วย

1.4 ดูแลสุขภาพช่องปากให้ดี

1.4.1 แปรงฟันวันละ 2 ครั้ง ครั้งละ 2 นาทีเป็นอย่างน้อย หลังตื่นนอนและก่อนเข้านอนทุกวัน เพื่อลดการสะสมของแบคทีเรีย สาเหตุหลักที่ทำให้ฟันผุ โรคเหงือก และปัญหาช่องปาก

1.4.2 หากเป็นไปได้ ควรแปรงฟันและบ้วนปากด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อโรคทุกครั้งหลังมื้ออาหารในแต่ละวัน

1.4.3 ทำความสะอาดซอกฟันด้วยไหมขัดฟัน เพราะการแปรงฟันอย่างเดียว อาจทำความสะอาดฟันได้ไม่ทั่วถึง

1.4.4 พบหมอฟันเพื่อตรวจเช็คสุขภาพช่องปากอย่างน้อยปีละ 1 – 2 ครั้ง

1.5 มือสะอาดคือสิ่งสำคัญ

1.5.1 ต้องล้างมือด้วยสบู่หรือน้ำยาฆ่าเชื้อโรคทุกครั้งให้ติดเป็นนิสัย หลังทำธุระและหยิบจับสิ่งของที่อาจมีเชื้อโรคปนเปื้อนอยู่

2. คุณภาพของอากาศ เป็นสิ่งสำคัญ เพราะอากาศดี ส่งผลให้สุขอนามัยดี

อากาศสะอาด คือจุดเริ่มต้นของการมีสุขอนามัยดี หากเราอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยอากาศสะอาดและบริสุทธิ์ตลอดเวลา สุขภาพก็จะดีตามไปด้วย เพราะเราหายใจรับอากาศที่มีคุณภาพเข้าสู่ปอด กระบวนการแลกเปลี่ยนออกซิเจนในร่างกายก็จะมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ออกซิเจนในเลือดหมุนเวียนตามปกติ อารมณ์ก็จะสดชื่นแจ่มใส สมองปลอดโปร่ง ทำงานและใช้ชีวิตประจำวันอย่างมีความสุข

3. การดูแลที่อยู่อาศัย คุณภาพการอยู่อาศัยในบ้าน คือส่วนสำคัญของการมีสุขอนามัยที่ดี ส่วนสำคัญในบ้านที่ต้องดูแล ได้แก่

3.1 ห้องนอน ห้องที่สำคัญที่สุดในบ้าน เพราะเราใช้ชีวิตส่วนใหญ่ไปกับการนอน อากาศต้องบริสุทธิ์ ปลอดฝุ่น เชื้อโรค และสารก่อภูมิแพ้ต่าง ๆ หมั่นนำเครื่องนอนออกมาซักและผึ่งแดดอยู่เสมอ ข้าวของเครื่องใช้ต้องจัดให้เป็นระเบียบ รวมถึงสภาพแวดล้อมในห้องต้องเอื้ออำนวยต่อการพักผ่อนด้วยเช่นกัน

3.2 ห้องครัว พื้นที่ทำอาหารที่สำคัญไม่แพ้ห้องนอน ต้องใส่ใจเรื่องความสะอาดในทุก ๆ ส่วน ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่เตรียมอาหาร พื้นที่จัดเก็บและวางอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมถึงพื้นที่ล้างทำความสะอาดวัตถุดิบและอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น ชิงค์ล้างจาน เพราะหากเราทำความสะอาดไม่ดี เชื้อโรคต่าง ๆ ก็จะสะสม นานวันไปก็จะเริ่มส่งกลิ่นรบกวน และส่งผลเสียต่อสุขภาพได้

3.3 พื้นที่ส่วนรวม เช่น ห้องน้ำ ห้องรับแขก เราต้องให้ความสำคัญเรื่องความสะอาดด้วยเช่นกัน เพราะเป็นพื้นที่ส่วนกลางที่ทุกคนในบ้านใช้เวลาด้วยกันมากที่สุด ควรหมั่นทำความสะอาด ดูดฝุ่น ปิดกวาด เช็ดถูอยู่เป็นประจำ

กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมเศรษฐกิจเกษตร เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวเกษตรกร มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีสุขภาพที่พร้อมในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม หลักสุขอนามัย จึงเป็นสิ่งสำคัญเป็นหลักพื้นฐาน ในการดูแลร่างกายและที่อยู่อาศัยให้สะอาด ยับยั้งการเจริญเติบโตและการแพร่กระจายของเชื้อโรคเข้าสู่ร่างกาย ทำให้ร่างกายแข็งแรง มีประสิทธิภาพในการทำงานดีขึ้น และส่งผลโดยรวมต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกร

เรื่องที่ 3.1.3 หลักเศรษฐศาสตร์ครอบครัว

เศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสังคม มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว และครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การที่สังคมจะพัฒนาได้นั้น ต้องอาศัยครอบครัวและมนุษย์ซึ่งเป็นสมาชิกของครอบครัว โดยทั่วไปแล้วแต่ละครอบครัวต่างพยายามดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ การที่จะมีชีวิตที่มีความมั่นคง มีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้น ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ครอบครัวจะมีส่วนสำคัญในการช่วยวิเคราะห์ การวางแผนใช้จ่ายทรัพยากรของครอบครัว เช่น เงิน เวลา ความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ เป็นต้น ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด เศรษฐศาสตร์ครอบครัวจะช่วยให้เข้าใจปัญหา เศรษฐกิจประจำวันของครอบครัว ทำให้ครอบครัวสามารถตัดสินใจหาทางแก้ปัญหาเหล่านั้นได้อย่างถูกต้อง เช่น รู้จักตัดสินใจในการเลือกซื้อ สิ่งของและบริการที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต รู้ว่าเมื่อใดควรซื้อ ไม่ควรซื้อ เงินที่จ่ายซื้อสินค้าทุกบาททุกสตางค์นั้นคุ้มกับประโยชน์ของการใช้สอยหรือไม่ ครอบครัวมีแนวทางที่จะหารายได้เพิ่มขึ้น โดยวิธีใดบ้าง การใช้ทรัพยากรของครอบครัวให้เกิดประโยชน์เต็มที่นั้นทำได้อย่างไร มีวิธีใดที่จะใช้เวลา แรงงาน ความรู้ความสามารถ ตลอดจนทักษะของบุคคลในครอบครัวให้เหมาะสม และประหยัดมากที่สุด รู้จักวิธีการออมและการลงทุนในลักษณะต่าง ๆ รู้ภาวะเศรษฐกิจของตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง และใช้ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสรุปจาก ปรีดาร์ตน์ แซ่ลิม, (2556) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

เศรษฐศาสตร์ครอบครัว หมายถึง การจัดการทรัพยากรของครอบครัวที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยสมาชิกของครอบครัว เพื่อสนองความต้องการของสมาชิกภายในครอบครัว ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ทรัพยากรของครอบครัว หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ครอบครัวมีอยู่ตามธรรมชาติหรือตามที่สามารถในครอบครัวหามาได้ ตลอดจนทรัพย์สินต่าง ๆ ที่ครอบครัวมีอยู่แล้ว เพื่อให้ทรัพยากรครอบครัวเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น ต้องมีการจัดการอย่างระมัดระวัง และรอบคอบ

ทรัพยากรครอบครัวที่สำคัญ ได้แก่

1. **เงิน** ได้มาจากรายได้ของสมาชิกในครอบครัวจากการประกอบอาชีพ การค้าขาย การเพาะปลูก การลงทุน หรือจากการออมสะสมไว้

2. **กำลังแรงงาน** เนื่องจากครอบครัวเป็นการอยู่ร่วมกันของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ที่มี ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด จึงมีกำลังแรงงานเพิ่มขึ้นมากกว่าแรงงานของคนคนเดียว การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวจึงมีความพร้อมในการทำงานเพิ่มขึ้น

3. ความรู้ ความสามารถ และทักษะของสมาชิกในครอบครัว การได้รับความรู้จากสถานศึกษา การเรียนรู้ ผักผลไม้ อบรม ทำให้มีการพัฒนาการประกอบอาชีพ รวมทั้งอาจประกอบอาชีพเสริมหารายได้ให้ครอบครัวเพิ่มขึ้นได้

4. สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ประเภทอาหารที่มีอยู่ในบ้าน อาจปลูกเอง เลี้ยงเอง หรือซื้อมาก็ได้ ส่วนประเภทสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ส่วนใหญ่ต้องซื้อหามาจึงควรพยายามใช้ให้คงสภาพเดิมให้นานที่สุด และดูแลซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพดีเสมอ และรู้จักนำสิ่งที่เหลือใช้มาดัดแปลงให้เกิดประโยชน์ใหม่

5. เวลา แม้จะเป็นสิ่งที่มีตามธรรมชาติ และมีเท่ากันทุกคน คือ มีวันละ 24 ชั่วโมง หากสมาชิกในครอบครัวใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ เช่น ทำงานเพิ่มขึ้น หาอาชีพเสริม หาความรู้เพิ่มเติม หรือศึกษาสูงขึ้น ก็จะช่วยให้อายุยืนยาว มีความสมบูรณ์ เจริญรุ่งเรือง และมั่นคงยิ่งขึ้น

6. ค่านิยมหรือทัศนคติ หากสมาชิกในครอบครัวมีค่านิยมที่ดี มีทัศนคติหรือความคิดเห็นต่าง ๆ เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของครอบครัว เช่น มีค่านิยมที่เหมาะสมกับรายได้ หรือมีทัศนคติที่พอใจกับสภาพความเป็นจริงของครอบครัวผนวกกับการพัฒนาครอบครัวให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จะช่วยให้ครอบครัวนั้นมีความเข้มแข็ง อันจะส่งผลดีต่อชุมชน และประเทศชาติโดยรวม

กล่าวโดยสรุป เศรษฐศาสตร์ครอบครัวจึงเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการจัดการทรัพยากรของครอบครัว เพื่อสนองความต้องการของครอบครัว ซึ่งครอบครัวใดมีความสุข สมบูรณ์ เข้มแข็งและยั่งยืน จึงอยู่ที่การบริหารจัดการทรัพยากรของครอบครัว ดังนั้น การส่งเสริมเศรษฐกิจเกษตรจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีความรู้เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ครอบครัว เพื่อนำไปส่งเสริมให้ครอบครัวเกษตรกรวิเคราะห์วางแผนการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ให้มีรายได้ สามารถพึ่งตนเองได้ ส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดี จึงกล่าวได้ว่า เศรษฐศาสตร์ครอบครัวมีความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของ ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติในภาพรวมนั่นเอง

เรื่องที่ 3.1.4 หลักการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร

การสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าเกษตร เป็นเทคนิคที่สำคัญที่จะช่วยให้เกษตรกรสามารถมีรายได้เพิ่มขึ้นจากผลผลิตทางการเกษตรของตนเองได้ ความหมายโดยทั่วไปจะหมายถึง การนำผลผลิตทางการเกษตรมาเพิ่มลักษณะพิเศษหรือจุดเด่นบางอย่างให้ต่างไปจากเดิม เพื่อให้ตรงต่อความต้องการของผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น โดยจะมีทั้งสินค้าที่เป็นอาหารและไม่ใช่อาหาร โดยสรุปจาก กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชน, (มปป.) และ แพคให้ Fulfillment, (2566) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตร หมายถึง การนำผลผลิตทางการเกษตรมาแปรรูปจากลักษณะเดิมไปเป็นกระบวนการผลิตไม่ซับซ้อน ซึ่งอาจเกิดจากการแปรรูปตามธรรมชาติให้ต่างไปจากเดิมเพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งมีทั้งสินค้าเกษตรด้านที่ไม่ใช่อาหารและด้านอาหาร ด้านอาหารจะมีกระบวนการแปรรูปและถนอมอาหารเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้สินค้ามีราคาและมูลค่ามากกว่าที่เคยมี ลดปัญหาผลผลิตล้นตลาด ช่วยส่งเสริมให้เกิดอาชีพ ค่าใช้จ่ายในการขนส่งสินค้าเกษตรลดลง เพราะสินค้าเกษตรมีลักษณะที่ใหญ่และกินเนื้อที่มาก (Bulky) จึงทำให้ค่าใช้จ่ายในการขนส่งสินค้าเกษตรเป็นรายการหนึ่งที่สำคัญของต้นทุนการตลาด การแปรรูปก่อให้เกิดธุรกิจต่อเนื่อง เช่น โรงงานน้ำตาล ผลิตภัณฑ์หลักของโรงงานคือน้ำตาล ตามด้วยผลพลอยได้ ได้แก่ ขานอ้อย สามารถนำไปใช้เป็นเชื้อเพลิง วัตถุดิบในการผลิตเอทานอล และไม้อัด เป็นการส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มจากสินค้าเกษตรไปสู่การแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารชนิดใหม่

สินค้าทางการเกษตรที่เป็นอาหารนั้นจะมีเทคนิคในการเพิ่มมูลค่าโดยการการแปรรูปหรือการถนอมอาหารเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่สินค้าให้มีราคาที่สูงขึ้นกว่าเดิม ซึ่งหากมีการทำอย่างเป็นระบบ จะช่วยส่งผลให้ผลผลิตสินค้าทางการเกษตรมีปริมาณไม่ล้นตลาด ทำให้ไม่เกิดสงครามราคาที่จะทำให้ราคาสินค้าลดลง อีกทั้งยังเสริมสร้างอาชีพใหม่ๆ ในชุมชน และยังสามารถลดต้นทุนการผลิตสินค้าได้อีกด้วย เนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรที่ได้ผ่านกระบวนการแปรรูปมาแล้วนั้นโดยส่วนใหญ่จะมีขนาดที่เล็กกว่าขนาดปกติ ทำให้ค่าใช้จ่ายในการขนส่งสินค้าจากแหล่งผลิตไปยังแหล่งจัดจำหน่ายลดลง อีกทั้งผลจากการแปรรูปที่จะทำให้สินค้าสามารถเก็บได้นานขึ้น ยังจะก่อให้เกิดรายได้อย่างต่อเนื่องแก่ธุรกิจ เช่น โรงงานแปรงมันสำปะหลัง ซึ่งสินค้าหลักของโรงงานคือแปรงมันสำปะหลัง ส่วนกากที่เหลือจากการทำแปรงสามารถนำไปตากแห้งป่นผสมเป็นอาหารสัตว์และก่อให้เกิดเป็นรายได้ตามมา ถือเป็นการส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มจากสินค้าเกษตรธรรมดาไปสู่การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชนิดใหม่ได้

การเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรด้านอาหาร แบ่งเป็น 2 แนวทางหลัก ได้แก่

1. การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า สามารถทำได้หลากหลายวิธี แต่ละวิธีก็มีความเหมาะสมกับชนิดของสินค้าที่แตกต่างกันไป ได้แก่

- 1.1 การอบหรือการตากแห้ง เช่น มะม่วงอบแห้ง ปลาแห้ง
- 1.2 การเผา คั่ว หรือการทอดอาหารพร้อมบริโภค เช่น แคปหมู
- 1.3 การแช่แข็ง เช่น ข้าวสวยกึ่งสำเร็จรูป เพื่อให้สะดวกต่อการรับประทานและสามารถเก็บรักษาไว้ได้นาน
- 1.4 การทำเค็มโดยหมักเกลืออาจนำไปผึ่งแดดหรือไม่ก็ได้ เช่น ปลาเค็ม
- 1.5 การหมัก เช่น ปลาร้า กระบวนการผลิตอาหารหมักนั้นไม่ต้องอาศัยเครื่องมือเครื่องใช้พิเศษ ทำให้ค่าใช้จ่ายในการผลิตต่ำ อีกทั้งยังเสริมคุณค่าทางโภชนาการด้วย เช่น การหมักน้ำผลไม้ให้เป็นไวน์ จะได้ประโยชน์ทางโภชนาการที่สูงกว่าน้ำผลไม้สด
- 1.6 การดอง เช่น มะยมดอง มะม่วงดอง ทำให้อาหารมีสี มีกลิ่นและรสชาติออกไป
- 1.7 การทำให้แห้งโดยอาศัยธรรมชาติ อาศัยการผึ่งลม ผึ่งแดด เช่น ปลา เนื้อสัตว์ เมล็ดธัญพืชผลไม้ เช่น กุ้งตาก ซึ่งวิธีนี้ถือเป็นกรรมวิธีที่มีต้นทุนในการผลิตต่ำ แต่วิธีเช่นนี้ต้องอาศัยแสงแดดที่เพียงพอ ไมเช่นนั้นอาจส่งผลให้อาหารเน่าเสียได้
- 1.8 การฉายรังสีอาหาร เช่น ผลิตภัณฑ์แฮมที่ฉายรังสี

2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ นอกจากการปรับปรุงเพิ่มมูลค่าตัวผลิตภัณฑ์โดยตรงแล้วนั้น ในปัจจุบันนี้มีหลากหลายวิธีที่ใช้ในการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรอีกเช่นกัน ซึ่งสามารถสรุปคร่าว ๆ ได้ดังนี้

2.1 การสร้างแบรนด์ (Branding) หรือการสร้างภาพลักษณ์ของสินค้า เป็นการทำให้ตลาดรู้จักสินค้าของผู้ผลิต ทำให้เกิดการจดจำว่าสินค้านี้มีคุณภาพอย่างไร มีความโดดเด่นเหนือคู่แข่งอย่างไร และจะช่วยส่งผลให้การขายสินค้ามีความง่ายขึ้น เนื่องจากผู้บริโภคทราบอยู่แล้วและสามารถคาดหวังได้ว่าถ้าซื้อสินค้าไปแล้วจะมีคุณภาพอย่างไร

2.2 การสร้างเรื่องราวของสินค้า (Brand Storytelling) คือ การสร้างเรื่องราวเพื่อบอกเล่าและส่งต่อคุณค่าของแบรนด์จนเกิดเป็น Story Branding เป็นการนำเสนอถึงเรื่องราวซึ่งเป็นแรงบันดาลใจจนจุดประกายให้กับผู้ที่ผลิตสินค้าได้ผลิตสินค้านี้อขึ้นมา การสร้าง Brand Story เปรียบเสมือนกับก้าวแรกที่ทำให้

คนได้รู้สึกเชื่อมโยงกับสินค้าจริง ๆ คล้ายกับการแนะนำตัวก่อนที่จะเริ่มสร้างบทบาทระหว่างกัน ประโยชน์ของการสร้าง Brand Storytelling ได้แก่ ช่วยสร้างเอกลักษณ์ให้กับแบรนด์ ช่วยสร้างความตื่นตาตื่นใจ สร้างความรู้สึกและความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกค้า ช่วยทำให้ลูกค้าเกิดความจงรักภักดีต่อแบรนด์ ช่วยทำให้ลูกค้าเกิดความรู้สึกร่วมไปกับแบรนด์นั้น ๆ ซึ่งเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการเพิ่มมูลค่าของสินค้าเกษตร

2.3 การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่โดดเด่นหรือสร้างสรรค์ คือ การสร้างความแตกต่างและเพิ่มมูลค่าให้สินค้าด้วยบรรจุภัณฑ์ เพราะเมื่อใดก็ตามที่มีสินค้าเหมือนกันคุณภาพใกล้เคียงกัน สิ่งที่ผู้บริโภคจะตัดสินใจซื้อสินค้านั้นคือบรรจุภัณฑ์ที่มีความแปลกใหม่กว่า มีประโยชน์ในการใช้มากกว่า สวยงามกว่า เปิดปิดสะดวกกว่า ทำให้สินค้าดูมีคุณภาพมากกว่าของคู่แข่ง หรืออาจจะใช้บรรจุภัณฑ์ที่ผลิตจากธรรมชาติแทนการใช้โฟมหรือพลาสติก การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนารูปแบบการบรรจุ เช่น หม้อรอบที่ทำเป็นชั้นใหญ่ก็ทำให้เป็นชั้นเล็ก ๆ พอดีคำเพื่อให้ง่ายต่อการรับประทาน หรือกล้วยตากที่ขายทั่ว ๆ ไปบรรจุเป็นกล่องใหญ่ก็พัฒนาทำมาเป็นกล้วยตากที่บรรจุใส่ถุงปิดผนึกถุงละ 1 ชิ้น เพื่อสะดวกในการรับประทาน และค่อยใส่รวมกันในบรรจุภัณฑ์กระดาษ เพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้า เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร มี 2 แนวทางหลัก คือ การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทำให้ครอบครัวเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น ดังนั้น นักส่งเสริมการเกษตรจะต้องมีองค์ความรู้ในหลักการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร เพื่อไปส่งเสริมให้ครอบครัวเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น

ตอนที่ 3.2 องค์ความรู้ที่จำเป็นในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรยุคดิจิทัล

เรื่องที่ 3.2.1 องค์ความรู้ด้านการส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนและชุมชน

วิกฤตการณ์อาหารโลกยังคงเป็นประเด็นที่โลกให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของราคาอาหารที่ส่งผลกระทบอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจ สังคมและความเป็นอยู่ของประชากรโลก ทั้งองค์การระหว่างประเทศและองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศในทุกระดับยังคงตระหนักถึงความสำคัญในการหาทางแก้ไขปัญหานี้ สืบเนื่องนับตั้งแต่ช่วงปลาย พ.ศ. 2551 ที่ประชาคมโลกประสบปัญหาภาวะราคาอาหารที่สูงขึ้น จนทำให้เกิดความวิตกกังวลว่า อาจเกิดภาวะความไม่มั่นคงด้านอาหารได้ในอนาคต ทำให้นานาประเทศและองค์กรระหว่างประเทศตระหนักถึงความจำเป็นในการร่วมกันพิจารณาแนวทาง เพื่อจัดการปัญหาอย่างกว้างขวาง และได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ขณะเดียวกันองค์การสหประชาชาติยังได้กำหนดให้ประเด็นความมั่นคงด้านอาหารเป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ได้แก่ เป้าหมายที่ 1 : จัดความยากจนทุกรูปแบบในทุกพื้นที่ และเป้าหมายที่ 2 : ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการและส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน เพื่อสร้างหลักประกันให้ประชากรโลก สามารถเข้าถึงอาหารที่ปลอดภัย มีโภชนาการและเพียงพอสำหรับประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับประเด็นความมั่นคงด้านอาหารในระดับนโยบายของชาติ ดังปรากฏไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566-2570 ที่ได้กำหนดยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคการเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงานเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศสืบเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) รวมถึงกรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2561 - 2580) ซึ่งมุ่งหวังให้ใช้เป็นแผนแม่บทในการสร้างความเข้มแข็งให้กับการจัดการด้านอาหารในประเทศไทยอย่างเป็นรูปธรรมในมิติต่าง ๆ ได้แก่

ความมั่นคงด้านอาหาร คุณภาพ ความปลอดภัยอาหาร และอาหารศึกษา เพื่อให้ประเทศไทยมีความมั่นคงด้านอาหารอย่างยั่งยืน และบริหารจัดการทรัพยากร เพื่อการผลิตอาหารอย่างมีประสิทธิภาพโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ซึ่งมีหน่วยงานและนักวิชาการหลายท่าน เช่น Food and Agriculture Organization of the United Nations (2003) และ อภิชาติ พงษ์ศรีหตุลชัย และคณะ (2556) ได้ให้ความหมายของ ความมั่นคงด้านอาหาร (Food Security) โดยสรุปได้ว่า ความมั่นคงด้านอาหาร (Food Security) หมายถึงคนทุกคนทั้งในระดับบุคคล ระดับครัวเรือน ระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับโลก สามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ความปลอดภัยและมีคุณค่าทางโภชนาการทั้งในทางกายภาพ และเศรษฐกิจที่ตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีแบ่งออกเป็น 4 มิติ คือ (1) ความพอเพียง (Availability) ของปริมาณอาหารที่อาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือด้านอาหาร (2) การเข้าถึง (Access) ทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคล เพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรดังกล่าว หมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่ง ๆ ได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่ (3) การใช้ประโยชน์ (Utilization) ด้านอาหาร ผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาด และการรักษาสุขภาพและสุขอนามัย เพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการ ซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง และ (4) เสถียรภาพ (Stability) ด้านอาหาร ที่ประชาชน ครัวเรือน และบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจและสภาพภูมิอากาศ เป็นต้น

ดังนั้น งานส่งเสริมเคหกิจเกษตร จึงเป็นการดำเนินงานที่มุ่งเน้นให้ครัวเรือนเกษตรมีอาหารบริโภคอย่างพอเพียง โดยอาหารนั้นต้องมีความปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการที่เหมาะสมเพื่อการมีสุขภาพที่ดี โดยการส่งเสริมการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ประมง เพื่อเป็นแหล่งอาหารของครัวเรือนและชุมชน ลดการพึ่งพาอาหารจากภายนอกและมีการสำรองอาหารไว้บริโภคทั้งยามปกติและเกิดภาวะวิกฤติ มีรายละเอียดดังนี้

1. ส่งเสริมการมีอาหารเพียงพอในครัวเรือนเกษตรกรและชุมชน โดยการส่งเสริมให้เกษตรกรใช้พื้นที่บริเวณที่อยู่อาศัยให้เกิดประโยชน์สูงสุด ด้วยการปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ ประมง ไว้บริโภคภายในครัวเรือน รวมทั้งให้ความรู้ด้านการบริโภคอาหารอย่างถูกต้อง โดยมีประเด็นที่สำคัญในการส่งเสริมเคหกิจเกษตรเพื่อความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนและชุมชน ดังนี้

1.1 หลักการปลูกผักสวนครัวเพื่อบริโภค

1.1.1 ปลูกพืชผักตามความต้องการบริโภคอาหารของบุคคลในครอบครัวเกษตรกร

1.1.2 ปลูกผักผลไม้ที่ไว้บริโภคในชีวิตประจำวันหลายชนิดให้มากที่สุด ที่สามารถเก็บรับประทานได้ตลอดทั้งปี โดยการทำไร่นาสวนผสมและเกษตรผสมผสาน

1.1.3 เลือกวิธีปลูกพืชผักผลไม้ที่ปลอดภัยจากสารพิษ การเก็บไว้บริโภคหรือจำหน่ายอย่างถูกวิธีอย่างเหมาะสม

1.1.4 วิธีการใส่ปุ๋ยหรือยา จะต้องปฏิบัติตามคำแนะนำไม่ใส่ในปริมาณที่มากกว่าข้อกำหนด หรือเก็บไปบริโภคหรือจำหน่ายเร็วกว่ากำหนด ซึ่งจะทำให้เกิดสารตกค้างเป็นอันตรายแก่ผู้บริโภค และเสียค่าใช้จ่ายเกินความจำเป็น

1.1.5 ปลูกผักผลไม้โดยไม่ใช้สารเคมี ได้แก่ การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การทำการเกษตรโดยใช้สารสกัดธรรมชาติ การเกษตรโดยชีววิธี หรือเกษตรอินทรีย์ การใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด

1.1.6 เลือกปลูกผักที่แตกต่างกัน ที่สามารถรับประทานได้หลายๆ ส่วน การเลือกประเภทผักสวนครัวที่จะปลูกอาจจะพิจารณาจากการแยกประเภทพืชผักที่บริโภคได้จากส่วนต่างๆ คือ ประเภทผักกินใบยอดและก้าน เช่น ผักบุ้ง ผักตำลึง ผักโขม และคะน้า เป็นต้น ประเภทกินดอก เช่น ดอกขจร ดอกแค ดอกโสน และกะหล่ำปลี เป็นต้น ประเภทกินผล เช่น บวบ ฟักทอง มะเขือต่างๆ กระเจี๊ยบ ประเภทกินราก เช่น ขมิ้น ขิงอ่อน และกระชาย เป็นต้น

1.2 รูปแบบแปลงปลูกผักสวนครัว

การส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกผักสวนครัวที่ปลอดภัยไว้บริโภคเพื่อช่วยครอบครัวลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และช่วยปรับปรุงสภาพแวดล้อมบริเวณบ้านให้น่าอยู่อาศัย ซึ่งขึ้นอยู่กับขนาดพื้นที่ที่อยู่อาศัย จำนวน 3 แบบ ดังนี้

1.2.1 แบบที่ 1 การดำเนินกิจกรรมในพื้นที่น้อย และสภาพดินไม่เหมาะสมกับการปลูกพืช ไม่สามารถปลูกพืชแบบยกแปลงได้ ให้ดำเนินการโดยใส่ดิน แกลบ และปูนขาว ในกระบะหรือยางรถยนต์ไซค์ ผสมให้เข้ากันแล้วพักไว้ 7 วันก่อนปลูกพืช และปลูกพืชในพื้นที่ที่มีแสงแดดส่องถึง สามารถทำได้ทุกครอบครัวปลูกพืชได้ตลอดปีตามฤดูกาลที่เหมาะสมกับพื้นที่นั้น ๆ

1.2.2 แบบที่ 2 การดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ประมาณ 1 – 2 งาน ดินเหมาะสมสำหรับการปลูกพืชสามารถปลูกพืชแบบยกแปลงได้ โดยปลูกพืชผักสวนครัวที่ต้องการบริโภค เช่น พริก ผักกาดขาว ผักกาดหอม และตะไคร้ เป็นต้น

1.2.3 แบบที่ 3 กรณีไม่มีพื้นที่บริเวณรอบบ้านในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร สามารถดำเนินการปลูกพืชผักสวนครัวตามหัวไร่ปลายนาได้ตามความเหมาะสม สำหรับบ้านในเขตเมืองสามารถปลูกผักสวนครัวในภาชนะที่ไม่ใช้แล้ว หรือกะลามะพร้าว ยางรถยนต์แขวนหรือวางประดับบ้านเพิ่มความสวยงามได้อีกทางหนึ่ง

2. ส่งเสริมการเข้าถึงอาหาร โดยการส่งเสริมเพื่อการบริโภคอาหาร เป็นการแนะนำให้ครอบครัวเกษตรกรรู้จักการบริโภคอาหารที่มีคุณค่า และการประกอบอาหารที่สะอาดปลอดภัยบริโภค โดยกระทรวงสาธารณสุข กองโภชนาการ กรมอนามัย ได้มี “ข้อเสนอแนะการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพของคนไทย” (Food Based Dietary Guidelines) 9 ข้อ และธนัชพร มุลิกะบุตร (มปป.). ได้มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

2.1 กินอาหารครบ 5 หมู่ แต่ละหมู่ให้หลากหลาย และหมั่นดูแลน้ำหนักตัว การรับประทานอาหารให้ครบทุกหมู่ และมีการเปลี่ยนชนิดอาหารให้มีความหลากหลายเพื่อให้ได้รับสารอาหารอย่างเพียงพอกับความต้องการของร่างกายจะช่วยส่งเสริมให้ร่างกายเจริญเติบโต มีสุขภาพแข็งแรงได้ ในการและควบคุมน้ำหนักตัวให้เหมาะสมกับวัย ไม่อ้วนหรือผอมจนเกินไป

2.2 กินข้าวเป็นอาหารหลัก สลับกับอาหารประเภทแป้งเป็นบางมื้อ ข้าวที่ควรเลือกบริโภค คือ ข้าวซ้อมมือ/ข้าวกล้องเพราะให้สารอาหารมากกว่าข้าวขัดขาว และอาจจะเลือกกินในบางมื้อ เช่น ขนมปัง เส้นก๋วยเตี๋ยว ขนมจีน และบะหมี่ เป็นต้น อาหารจำพวกนี้จัดเป็นแป้งที่ให้พลังงานประเภทหนึ่งแต่จะมีคุณค่าทางอาหารที่น้อยกว่าข้าว

2.3 กินพืชผักให้มาก และกินผลไม้เป็นประจำ พืชผัก และผลไม้ชนิดต่าง ๆ จัดเป็นแหล่งวิตามิน และแร่ธาตุที่สำคัญ รวมถึง สารอื่น ๆ ที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย เช่น โยอาหาร ช่วยในการขับถ่าย ช่วยดูดโคเลสเตอรอลและสารพิษบางชนิดออกจากร่างกาย ก่อนรับประทานผักและผลไม้ต้องล้างผักและผลไม้ให้สะอาดทุกครั้ง ควรกินผักตามฤดูกาล กินผักพื้นบ้าน และผักปลอดภัยสารพิษ

2.4 กินปลา เนื้อสัตว์ไม่ติดมัน ไข่ และถั่วเมล็ดแห้งเป็นประจำ อาหารจำพวกเนื้อปลา เนื้อสัตว์ ไข่ ถั่วชนิดต่าง ๆ เป็นแหล่งอาหารประเภทที่มีโปรตีนช่วยสร้างเสริมการเจริญเติบโตของร่างกาย และช่วยซ่อมแซมเนื้อเยื่อที่สึกหรอ สามารถปรับเปลี่ยนเป็นสารให้พลังงานได้ในการกินเนื้อสัตว์ควรเป็นเนื้อที่ไม่ติดมันหรือติดมันน้อย ไข่เป็นแหล่งอาหารที่มีสารอาหารครบเกือบทุกชนิด โดยเฉพาะสารอาหาร จำพวก โปรตีนที่พบมากที่สุดโดยเฉพาะในไข่ขาว รองลงมา ได้แก่ ไขมัน แร่ธาตุ และวิตามิน และเมล็ดธัญพืชประเภท ถั่วและผลิตภัณฑ์จากถั่วจัดเป็นแหล่งที่มีโปรตีนมากกว่าพืช ชนิดอื่น ๆ ควรกินสลับกับเนื้อสัตว์จะช่วยให้ร่างกายได้รับโปรตีนมากยิ่งขึ้น

2.5 ดื่มนมให้เหมาะสมตามวัย นมเป็นอาหารที่มีประโยชน์สมบูรณ์เป็นแหล่งอาหาร ของโปรตีน แคลเซียม วิตามินบี 2 และแร่ธาตุต่าง ๆ เน้นการดื่มนมรสจืด หากมีน้ำหนักเกินหรืออ้วนควรดื่มนมจืดพร่องมันเนยหรือไม่มีไขมัน หลีกเลี่ยงการดื่มนมปรุงแต่งรสทุกชนิด สำหรับนมจากพืช เช่น นมถั่วเหลือง และนมข้าวโพด เป็นต้น จัดเป็นแหล่งอาหารที่ให้โปรตีนเหมือนกันแต่จะมีโปรตีนและแร่ธาตุที่น้อยกว่านมจากสัตว์ ดังนั้นจึงควรดื่มเป็นครั้งคราวสลับกับการดื่มนมจากสัตว์ โดยทั่วไปหญิงตั้งครรภ์ เด็กวัยเรียน และเด็กวัยรุ่นควรดื่มนมวันละ 2 – 3 แก้ว ส่วนวัยอื่น ๆ ควรดื่มนมวันละ 1 – 2 แก้ว

2.6 กินอาหารที่มีไขมันแต่พอควร ถึงแม้ไขมันจะเกี่ยวข้องกับปัญหาโภชนาการ เช่น โรคอ้วน ภาวะไขมันในเลือดสูงที่นำไปสู่โรคหัวใจขาดเลือดได้แต่ร่างกายต้องการไขมันเพื่อสุขภาพด้วยเช่นกัน เพียงแต่จะต้องควบคุมปริมาณและชนิดของไขมันที่จะบริโภคให้เหมาะสม ลดอาหารที่มีไขมันมาก เช่น หมูสามชั้น ขาหมูพะโล้ และอาหารที่ใช้ไขมันหรือกะทิจำนวนมากในการประกอบอาหาร ควรหลีกเลี่ยงอาหารประเภททอดและผัด อาหาร ต้ม นึ่ง ย่าง มีไขมันน้อยกว่า

2.7 หลีกเลี่ยงการกินอาหารรสหวานจัดและเค็มจัด ส่วนประกอบสำคัญของอาหาร รสหวานจัดและเค็มจัด ได้แก่ น้ำตาลและเกลือแกงซึ่งส่วนประกอบทั้ง 2 ชนิดเมื่อบริโภคมากเกินไป พบว่าเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดโรคอ้วน และโรคความดันโลหิตสูง ควรพยายามรับประทานอาหารที่มี รสธรรมชาติไม่ควรที่จะต้องเติมน้ำตาลหรือเกลือเพิ่มเติมในอาหารที่ปรุงแล้ว โดยอาหารรสหวานจัด ได้แก่ ขนมหวาน ลูกอม ลูกกวาด ผลไม้กวน ผลไม้แช่อิ่ม ตลอดจนเครื่องดื่ม น้ำหวาน น้ำอัดลม ชา กาแฟ และนมปรุงแต่งรส ส่วนรสเค็มในอาหารเกิดจากการเติมเกลือหรือผลิตภัณฑ์ที่มีเกลือผสม เช่น น้ำปลา เต้าเจี้ยว ซอสหอย เป็นต้น อาหารประเภทเนื้อที่มีความเค็มสูง ได้แก่ เนื้อตากแห้ง ปลาตากแห้ง เนื้อทอด ไข่เค็ม ปลาร้า ปลาเค็ม เป็นต้น ส่วนอาหารประเภทผัก และผลไม้ที่มีความเค็มสูง ได้แก่ ผักดอง และผลไม้ดอง เป็นต้น

2.8 กินอาหารที่สะอาดปราศจากการปนเปื้อน การกินอาหารที่สะอาดนับเป็น เรื่องสำคัญ เพราะจะช่วยลดอันตรายจากสิ่งปนเปื้อนต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นเชื้อโรค พยาธิ สารพิษ สิ่งแปลกปลอม ต่าง ๆ ควรเลือกซื้ออาหารจากแหล่งผลิตที่เชื่อถือได้ มีการผลิตที่ถูกต้อง มีการเก็บรักษาที่เหมาะสม อาหาร สำเร็จรูปควรบรรจุในภาชนะที่เหมาะสม สะอาด มีฉลากที่ถูกต้อง บอกวันหมดอายุ ส่วนประกอบ ชื่ออาหาร สถานที่ผลิต หลีกเลี่ยงการกินอาหารที่เติมสารปรุงแต่งที่ไม่ได้มาตรฐาน เช่น การใส่สีย้อมผ้าที่ มากเกินไป หรือการเติมสารเคมีอันตรายลงในอาหารเพื่อถนอมอาหาร เช่น บอแรกซ์ สารฟอกขาว และฟลอมาลีน เป็นต้น

2.9 งดหรือลดเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ เครื่องดื่มหรืออาหารที่มีแอลกอฮอล์ หมายถึง เครื่องดื่มหรืออาหารที่มีส่วนผสม หรือมีองค์ประกอบของแอลกอฮอล์ที่ได้จากการหมักหรือการผสมปรุงแต่ง ทุกชนิด ซึ่ง เช่น เหล้า เบียร์ ไวน์ สาโท ข้าวหมาก เป็นต้น การดื่มแอลกอฮอล์มาก ๆ จะมีผลทำให้การทำงาน

ของระบบสมองและประสาทซ้าลง ทำให้เกิดการขาดสติได้ง่ายที่จะนำไปสู่การเกิดอุบัติเหตุ เสียทรัพย์สิน เสียสุขภาพ ก่อให้เกิดโรคตับแข็งและการขาดสารอาหารที่สำคัญหลายชนิด ดังนั้น ควรลดการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์หรือควรหลีกเลี่ยงให้มากที่สุด

3. ส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากอาหาร เป็นการใช้ประโยชน์จากอาหารในการบริโภค โดยมีปริมาณอาหารที่เพียงพอ มีสุขอนามัยและการดูแลสุขภาพที่ดี ทำให้ความเป็นอยู่ทางกายภาพได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ เพื่อให้อยู่ในสถานภาพที่ได้รับคุณค่าทางโภชนาการที่ดี และบรรลุความต้องการทางกายภาพ ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพดี ปลอดภัย ให้ประชากรได้รับอาหารที่มีโภชนาการอย่างเหมาะสม ดังนี้

3.1 สนับสนุนการผลิตที่ได้มาตรฐาน มีความปลอดภัยตลอดห่วงโซ่อาหาร

3.1.1 สร้างการตระหนักรู้ในสังคมด้านทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรม ที่เกี่ยวกับการบริโภคอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ การถนอมอาหารเพื่อบริโภคในครัวเรือนและชุมชน

3.1.2 ส่งเสริมให้เกษตรกรเป็นผู้มีความรู้และทักษะในการใช้ทรัพยากรการผลิต

3.2 ลดการสูญเสียของผลผลิตการเกษตร (อาหาร)

3.2.1 สนับสนุนการวิจัยพัฒนาและส่งเสริมเทคโนโลยีใหม่ๆ ในการแปรรูป เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรและอาหาร

3.2.2 สนับสนุนการวิจัยพัฒนาและส่งเสริมเทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยว เพื่อรักษาคุณภาพสินค้าและอาหารให้นานที่สุด

3.2.3 ส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์จากอาหาร รวมทั้งการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร ตั้งแต่ในระดับครัวเรือนและชุมชน

3.2.4 สนับสนุนการลดความสูญเสียอาหารจากการบริโภคที่ฟุ่มเฟือย โดยสร้างความตระหนัก ในเรื่องการบริโภคอาหารที่ฟุ่มเฟือย ที่จะส่งผลต่อความมั่นคงด้านอาหาร และรณรงค์เรื่องการลดความสูญเสียอาหารในระดับท้องถิ่น

4. ส่งเสริมเสถียรภาพด้านอาหาร การมีเสถียรภาพด้านอาหารเพื่อให้ประชาชน หรือครัวเรือน หรือบุคคลต้องเข้าถึงอาหารอย่างพอเพียงตลอดเวลา ไม่มีความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหารเมื่อเกิดความขาดแคลน ขึ้นมาอย่างกะทันหัน (เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจ และภัยธรรมชาติ) หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นวัฏจักร (เช่น ความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล) เสถียรภาพด้านอาหารเกี่ยวข้องกับมิติความมั่นคงด้านอาหารทั้งในเรื่องของการมีและการเข้าถึงอาหารตลอดจนมีทรัพยากรเพื่อการผลิตอย่างยั่งยืน และเหมาะสม เกษตรกรมีระบบสวัสดิการและรายได้ที่มั่นคง โดยส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การทำการเกษตรแบบยั่งยืนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรอินทรีย์ และเกษตรผสมผสาน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนและชุมชน มีองค์ประกอบสำคัญ 4 มิติ ได้แก่ การมีอาหารเพียงพอ คือ การส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตอาหารเพื่อบริโภคอย่างเพียงพอเหมาะสม การเข้าถึงอาหาร คือ การส่งเสริมให้เกษตรกรทราบถึงวิธีการประกอบอาหารที่ถูกต้อง และบริโภคอาหารที่มีคุณค่า การใช้ประโยชน์จากอาหาร คือ การที่เกษตรกรสามารถผลิตอาหารที่มีความปลอดภัยตลอดห่วงโซ่อาหาร และทราบวิธีการลดการสูญเสียของผลผลิตการเกษตร และเสถียรภาพด้านอาหาร คือ การที่เกษตรกรสามารถเข้าถึงอาหารอย่างพอเพียงตลอดเวลา ไม่มีความเสี่ยงต่อการขาดแคลนอาหารทั้งในยามปกติ และยามวิกฤติ

เรื่องที่ 3.2.2 องค์ความรู้ด้านการส่งเสริมการจัดการบ้านเรือนและสิ่งแวดล้อม

การส่งเสริมการจัดการบ้านเรือนและสิ่งแวดล้อม โดยการส่งเสริมให้เกษตรกรจัดการบ้านเรือนแบบบ้านเกษตรสมบูรณ์ ที่ได้มีการจัดและปรับปรุงองค์ประกอบต่าง ๆ ของบ้าน เช่น ห้องต่าง ๆ หลังคา ฝ้ายบ้าน เครื่องเรือน อุปกรณ์ ตลอดจนเนื้อที่บนบ้าน และบริเวณบ้าน ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดี โดยคำนึงถึงหลักการจัดและปรับปรุงบ้าน ให้มีสภาพแวดล้อมที่ดี ถูกสุขอนามัย มีความปลอดภัย ช่วยประหยัดทรัพยากรและพลังงาน เป็นระเบียบสะอาดและสวยงาม เป็นสัดส่วน และมีเนื้อที่ใช้อย่างพอเพียง ง่ายต่อการดูแลรักษาและซ่อมแซม ตลอดจนส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว สามารถทำให้ผู้อยู่อาศัยมีความสุขกาย สบายใจ ส่งผลถึงคุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมที่ดีของสมาชิกทุกคน ในครอบครัว และยังเป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่นๆ และเพื่อนบ้านใกล้เคียงอีกด้วย การจัดทำบ้านเกษตรสมบูรณ์ จึงมีความสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. **ทำให้บ้านมีพื้นที่เหลือใช้เพิ่มขึ้น** จากการแบ่งสัดส่วนพื้นที่บ้านเพื่อใช้เนื้อที่ใช้อย่างพอเพียงต่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกในครัวเรือน เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย อากาศถ่ายเทสะดวก เมื่อมีพื้นที่ว่างก็ไม่ใช่เป็นอุปสรรคต่อการดูแลรักษาความสะอาด จึงไม่ก่อให้เกิดเป็นแหล่งสะสมของเชื้อโรค และเป็นที่อยู่ของแมลงหรือสัตว์มีพิษต่าง ๆ

2. **ลดปัญหาค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและต้นทุนการอยู่อาศัย** จากการเลือกใช้เครื่องใช้ภายในบ้านที่ประหยัดพลังงาน เหมาะสมกับพื้นที่และคนที่อยู่อาศัย ให้เกิดความคุ้มค่าและได้ประโยชน์สูงสุด สะดวกต่อการดูแลรักษา ซ่อมแซมและยังช่วยยืดอายุการใช้งานสิ่งของต่าง ๆ ได้

3. **การสร้างความปลอดภัย** สามารถป้องกันการได้รับสารพิษตกค้างที่มาจากสารเคมี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครอบครัวเกษตรกร ซึ่งจะมีความเสี่ยงกับสารพิษ ปุ๋ย และยาฆ่าแมลง รวมไปถึงอุปกรณ์ทางการเกษตรหรือเครื่องจักรทางการเกษตร จากการจำแนกจัดเก็บสิ่งของให้เป็นระเบียบในสถานที่ที่เหมาะสม ไม่นำมาปนกับของใช้อื่น ๆ

4. **มีอาหารปลอดภัยและเพียงพอให้สมาชิกในครัวเรือนไว้บริโภค** จากการจัดสรรพื้นที่บริเวณรอบ ๆ บ้าน ในการปลูกพืชผักสวนครัว นอกจากนี้ยังส่งผลดีต่อสุขภาพ จากการได้รับประทานอาหารที่มีคุณภาพ และส่งผลต่อจิตใจของคนในครอบครัว จากการได้ทำกิจกรรมร่วมกันอีกด้วย

5. **การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว** บ้านเปรียบเสมือนรากฐานของสังคม เป็นแหล่งบ่มเพาะอุปนิสัย ความประพฤติที่ดีงามให้กับคนในครอบครัว เพื่อให้เป็นประชากรที่ดีของสังคมต่อไป

กล่าวโดยสรุป บ้านที่เป็นระเบียบเรียบร้อยนั้น จะส่งผลทุกแง่มุมของชีวิต ความสำเร็จของทุก ๆ เรื่อง ขึ้นอยู่กับวิถีคิด 90% และการลงมือปฏิบัติเพียง 10% ในการจัดทำบ้านเกษตรให้สมบูรณ์เป็นระเบียบ ขึ้นอยู่กับทัศนคติของแต่ละบุคคลว่าต้องการใช้ชีวิตแบบใด ดังนั้น การจัดการบ้านเรือนในรูปแบบบ้านเกษตรสมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้ต้องมีความพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนทั้งมุมมองความคิดและการใช้ชีวิตด้วย

เรื่องที่ 3.2.3 องค์ความรู้ด้านการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานการเกษตร

สภาพแวดล้อมในการทำงานที่ดีมีความสำคัญต่อวัฒนธรรมในที่ทำงาน และประสิทธิภาพของพนักงานอย่างยิ่ง เนื่องจากสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดีนั้นจะส่งผลต่อทุกสิ่ง ตั้งแต่ระดับความเครียด สุขภาพจิต ไปจนถึงผลผลิตภาพและประสิทธิภาพการทำงาน การทำงานที่อยู่ในสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมหรือ

การทำงานที่มีลักษณะไม่ถูกต้อง จะมีผลต่อสุขภาพทำให้เกิดอุบัติเหตุต่างๆ ซึ่งจะมีผลต่อคุณภาพชีวิตในเวลาต่อมา การปรับปรุงสภาพแวดล้อมและท่าทางการทำงาน (อาชีวอนามัย) ซึ่งหมายถึง งานที่เกี่ยวข้องกับดูแลสุขภาพอนามัยของผู้ประกอบอาชีพ โดยการป้องกัน และส่งเสริมสุขภาพอนามัย ป้องกันโรคอันเกิดจากการประกอบอาชีพรวมทั้งอุบัติเหตุต่าง ๆ เพื่อการดำรงคงไว้ซึ่งสภาพร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ของผู้ประกอบอาชีพเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพ อันตรายจากสภาพแวดล้อมในการทำงาน (Work Environmental Hazards) ผู้ประกอบอาชีพทุกคนมักประสบกับอันตรายจากสภาพการทำงานหรือจากสภาพแวดล้อมในการทำงานหลายชนิด โดยทั่วไปแบ่งกลุ่มได้ 5 ชนิด คือ สภาพแวดล้อมด้านเคมี สภาพแวดล้อมด้านชีวภาพ สภาพแวดล้อมด้านกายศาสตร์ สภาพแวดล้อมด้านจิตใจและสังคม และสภาพแวดล้อมด้านกาย หน่วยงานภาครัฐได้จัดทำแผนแม่บทความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570) มุ่งมั่นเสริมสร้างวัฒนธรรมป้องกันเพื่อแรงงานปลอดภัยและสุขภาพอนามัยดี รวมถึงการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการมีสุขภาวะที่ดีในการทำงานเพื่อสร้างความตระหนักและจิตสำนึกในเรื่องความปลอดภัยและอาชีวอนามัยในทุกภาคส่วน โดยคณะกรรมการร่วมระหว่างองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization; ILO) และองค์การอนามัยโลก (World Health Organization; WHO) ได้จำกัดความร่วมมือกันถึงวัตถุประสงค์และขอบเขตของการดำเนินงานด้านความปลอดภัย 3 หลักที่ในองค์กรนั้นควรจัดให้มี ได้แก่ (1) มีการส่งเสริมด้านสุขภาพของพนักงาน (2) มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานให้พื้นที่การทำงานนั้นเกิดความปลอดภัย และ (3) มีการเสริมสร้างวัฒนธรรมด้านความปลอดภัยในการทำงานภายในองค์กร และสนับสนุนในทุกๆ ด้านที่เกี่ยวข้องกับการทำงานให้ปลอดภัยโดยให้พนักงานทุกคนนั้นมีส่วนร่วม มีการออกนโยบายจากผู้บริหารเพื่อแสดงจุดยืนด้านความปลอดภัยขององค์กร มีการสนับสนุนในด้านการฝึกอบรมความปลอดภัย

การปรับปรุงสภาพแวดล้อมการทำงานการเกษตร 3 แนวทาง ดังนี้

1. การปรับเปลี่ยนการใช้วัตถุที่เป็นสารอันตราย โดยเลือกใช้สารอื่นที่มีอันตรายน้อยกว่าทดแทน (Use of Less Harmful Substances)
2. การแยกกระบวนการผลิตที่เป็นอันตราย หรือแยกผู้ปฏิบัติงานที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงออกนอกบริเวณ (Isolation)
3. การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงาน (Improvement of Working Behavior) ให้เหมาะสมและปลอดภัย เช่น จัดเก็บวัตถุดิบ สารเคมี ให้เป็นระเบียบ นำสารเคมีจากที่เก็บมาในปริมาณที่พอใช้ในแต่ละวัน ไม่นำมาสำรองไว้มาก ๆ และมีการใช้อุปกรณ์คุ้มครองความปลอดภัยในการทำงานอย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นต้น

ลักษณะงานด้านอาชีวอนามัย ประกอบด้วยลักษณะงาน 5 ประการสำคัญในการทำงานการเกษตร

1. การส่งเสริม (Promotion) หมายถึง การส่งเสริมและธำรงรักษาไว้เพื่อให้แรงงานเกษตรมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง มีจิตใจที่สมบูรณ์ที่สุด ตลอดจนมีความเป็นอยู่ในสังคมที่ดีตามสถานะที่พึงมีได้
2. การป้องกัน (Prevention) หมายถึง งานด้านป้องกันแรงงานเกษตรไม่ให้มีสุขภาพอนามัยเสื่อมโทรมหรือผิดปกติอันมีสาเหตุอันเนื่องมาจากสภาพ สภาพะการการทำงานที่ผิดปกติ

3. การปกป้องคุ้มครอง (Protection) หมายถึง การปกป้องคนทำงานในสถานประกอบการ เกษตร หรือลูกจ้างไม่ใช้ทำงานที่เสี่ยงต่อสภาพการทำงานที่อันตรายจนเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหา อุบัติเหตุ การบาดเจ็บจากการทำงานได้

4. การจัดการงาน (Placing) หมายถึง การจัดสภาพต่าง ๆ ของการทำงาน และปรับสภาพ แรงงานเกษตร ให้ทำงานในสิ่งแวดล้อมของการทำงานที่เหมาะสมกับความสามารถของร่างกายและจิตใจ ของแต่ละคนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยคำนึงความเหมาะสมในด้านต่าง ๆ โดยการนำเอาด้านการลงทุน มาประกอบพิจารณาถึงความเป็นไปได้ด้วย

5. การปรับงานให้กับคนและปรับคนให้กับงาน (Adaptation) หมายถึง การปรับสภาพ ของงานและของคนให้สามารถทำงานได้อย่างเหมาะสม คำนึงถึงสภาพทางสรีระวิทยาของแรงงานเกษตร มากที่สุด อยู่ในพื้นฐานของความแตกต่างกันของสภาพร่างกายและจิตใจพยายามเลือกจัดหางานให้เหมาะสม กับสภาพร่างกายของแรงงานมากที่สุด เพื่อประสิทธิภาพของการทำงานให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุด

ตัวอย่างการปรับปรุงสภาพแวดล้อม เช่น ในปัจจุบันเกษตรกรได้รับผลกระทบจาก ความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรมีปริมาณและคุณภาพต่ำ การเข้าทำลาย ของโรคและแมลงเพิ่มมากขึ้น การใช้สารเคมีจึงเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ประกอบกับการลดลงของแรงงาน และพื้นที่การเกษตรเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของสังคมผู้สูงอายุ ดังนั้น การทำการเกษตรที่สามารถควบคุมปัจจัย การผลิตและสิ่งแวดล้อมได้ จะช่วยในการเพาะการปลูกพืชโดยไม่ต้องคำนึงถึงผลกระทบจากสภาพอากาศ และฤดูกาล จึงเป็นการควบคุมระยะเวลาการปลูกและการเก็บเกี่ยวได้ การเกษตรแบบควบคุมสิ่งแวดล้อม คือการปลูกพืชในโรงเรือนเป็นหลัก จนพัฒนาไปถึงการทำโรงงานผลิตพืช (Plant factory) เกษตรกรที่ปลูกพืช ในโรงเรือนมีรายได้มากกว่าเกษตรกรที่ปลูกพืชตามธรรมชาติถึง 3 เท่า ทำให้เกษตรกรมีกำลังการผลิต ที่เพิ่มขึ้นและมีกำไรจากการใช้พื้นที่เดิม เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปว่า การปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานการเกษตร คือ การปรับปรุง สภาพแวดล้อม และท่าทางการทำงานให้มีความถูกต้อง เหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดอันตรายในการปฏิบัติงาน และดูแลให้เกษตรกร มีสุขภาพอนามัยที่ดี

เรื่องที่ 3.2.4 องค์ความรู้ด้านการส่งเสริมเพิ่มรายได้

การส่งเสริมและสนับสนุนเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวเกษตรกรได้มีการจัดทำกิจกรรมประกอบอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ โดยมีการศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น ทักษะและวัสดุที่มี ในท้องถิ่นเพื่อทำการส่งเสริมกิจกรรม โดยการจัดทำกิจกรรมเพิ่มรายได้จากทักษะ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อผลิตสินค้า ทั้งผลิตภัณฑ์ที่เป็นด้านการเกษตรและการถนอมอาหาร / แปรรูปผลผลิต ทางการเกษตร (อาหารและไม่ใช่อาหาร) เช่น แปรรูปอาหาร ผ้า/เครื่องแต่งกาย จักสาน ศิลปะประดิษฐ์ และเครื่องอุปโภค เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าเกษตรและสร้างรายได้แก่ครอบครัวเกษตรกร เป็นต้น โดยใช้หลักการวิเคราะห์ศักยภาพของชนิดสินค้าและบริการด้านการเกษตร 5 ประการ ดังนี้

1. การวิเคราะห์เพื่อจัดทำแผนการผลิต เป็นการศึกษาถึงความพร้อมของการผลิตสินค้า เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าและสอดคล้องกับสถานการณ์ของการลงทุน ซึ่งจะทำให้ทราบว่า กิจกรรมจะสามารถ ดำเนินการผลิตได้หรือไม่ มีการเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมแล้วหรือไม่ และต้นทุนการผลิตสามารถ แข่งขันกับคู่แข่งในตลาดได้หรือไม่

2. การวิเคราะห์เพื่อจัดทำแผนการตลาด เป็นการศึกษาวิเคราะห์ที่จะแสดงถึงกระบวนการขั้นตอนหรือกิจกรรมที่กระตุ้นความต้องการต่อผู้บริโภค เพื่อก่อให้เกิดการจำหน่ายสินค้าอันเป็นที่มาของรายได้ ซึ่งจะทำให้ทราบว่า แผนธุรกิจของเราจะสามารถนำสินค้าเข้าสู่ตลาดได้หรือไม่ สามารถเข้าสู่กลุ่มเป้าหมายลูกค้าได้หรือไม่ และตลาดมีความมั่นคงและยั่งยืนเพียงใด

3. การวิเคราะห์เพื่อจัดทำแผนด้านการจัดการบุคคล เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของงาน และสายการบังคับบัญชาและการปฏิบัติงาน การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ ตลอดจนการจัดคนเข้าทำงานโดยการกำหนดคุณสมบัติของคนงานในตำแหน่งต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้ทราบว่า กิจกรรมจะสามารถจัดการทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพในการทำงานหรือไม่ และกิจกรรมมีคุณภาพในการจัดการองค์กรหรือไม่

4. การวิเคราะห์เพื่อจัดทำแผนด้านการดำเนินงาน เป็นการนำข้อมูลข่าวสารมาพิจารณาว่าองค์กรจะสามารถดำเนินธุรกิจไปในทิศทางใด โดยต้องกำหนดและปรับกลยุทธ์ หรือวิธีการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เพื่อให้ดำเนินการได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งจะต้องวิเคราะห์จากปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ซึ่งจะทำให้ทราบว่าเกษตรกรสามารถวางกลยุทธ์หรือวิธีการที่จะสร้างโอกาสหรือรับมือกับสถานการณ์ที่เป็นอุปสรรคต่อกิจการได้

5. การวิเคราะห์เพื่อจัดทำแผนด้านการเงิน การเงินเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินการ และสามารถเป็นตัวชี้วัดความสามารถในการบริหารจัดการการทำการเกษตรของเราว่าจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ รวมทั้งเป็นส่วนสำคัญในการพิจารณาจากสถาบันการเงินในกรณีที่ประสงค์จะกู้เพื่อนำมาลงทุนอีกด้วย ซึ่งจะทำให้ทราบว่าเกษตรกรจะสามารถสร้างความคุ้มค่าในการลงทุนเพียงใด

6. ปัญหาในการวิเคราะห์โครงการทางธุรกิจการเกษตร (แผนฉุกเฉิน) หากเกิดการผิดพลาดหรือถ้าไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ยังมีแผนอื่นมารองรับที่จะทำอะไรต่อไปได้กับกิจการนี้ เช่น การปลูกพืชหลักพืชรอง การเตรียมแหล่งน้ำฉุกเฉินหากเกิดภัยแล้ง หรือภาวะผันผวนของเศรษฐกิจ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปว่า การส่งเสริมและสนับสนุนเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวเกษตรกร โดยการส่งเสริมกิจกรรมเพิ่มรายได้จากทักษะ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนในการผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าเกษตรและสร้างรายได้แก่ครอบครัวเกษตรกร

เรื่องที่ 3.2.5 องค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และปัญญาประดิษฐ์ในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และปัญญาประดิษฐ์ มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมากในทุกมิติ ลักษณะเด่นที่สำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และปัญญาประดิษฐ์ ช่วยเพิ่มผลผลิต ลดต้นทุน และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน จึงกล่าวได้ว่าเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และปัญญาประดิษฐ์ เป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินการทุกอย่างในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพการเกษตร นักส่งเสริมการเกษตรถือเป็นอาชีพหนึ่งที่ต้องทำงานกับเกษตรกรเป็นจำนวนมาก และต้องทำงานในหลากหลายมิติไม่เฉพาะการสื่อสาร การพัฒนากระบวนการทำงานพัฒนา กระบวนการในการจัดเก็บ จัดการข้อมูล รวมถึงกระบวนการในการกำหนดแผนการร่วมกันกับผู้มีส่วนร่วม/ผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ ชุมชน เป็นต้น ล้วนเป็นงานที่จำเป็นต้องมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และปัญญาประดิษฐ์ให้เกิดประโยชน์ทั้งสิ้น ดังนั้น การเรียนรู้ การทำความเข้าใจ

เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และปัญญาประดิษฐ์ให้เพียงพอต่อการ ประยุกต์ใช้ทำงาน ให้ได้จึงถือว่ามีความจำเป็นยิ่งต่อนักส่งเสริมการเกษตร ในบทนี้ ผู้เขียนจะได้นำเสนอความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และปัญญาประดิษฐ์เบื้องต้น ที่นักส่งเสริมการเกษตรต้องเรียนรู้ และทำความเข้าใจดังรายละเอียดต่อไปนี้

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร หรือ ไอซีที มาจากคำในภาษาอังกฤษ คือ Information and Communication Technology หรือ ICT โดยศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (2545) ให้ความหมายไว้ว่า เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร หมายถึง เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับข่าวสาร ข้อมูลและการสื่อสาร นับตั้งแต่การสร้าง การนำมาวิเคราะห์หรือประมวลผล การรับและส่งข้อมูล การจัดเก็บและการนำไปใช้งานใหม่ เทคโนโลยีเหล่านี้มักจะหมายถึงคอมพิวเตอร์ ซึ่งประกอบด้วย ส่วนฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์และส่วนข้อมูล (Data) และระบบการสื่อสารต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์ ระบบสื่อสารข้อมูล ดาวเทียมหรือเครื่องมือสื่อสารใด ๆ ทั้งมีสายและไร้สาย (Wireless) ซึ่งนักส่งเสริมการเกษตร สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร เช่น ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ถือเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์เป็นอย่างมากในการจัดเก็บ จัดการ วิเคราะห์ และแสดงผล ข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อใช้ในการตัดสินใจในการวางแผนเพื่อแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ได้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเกษตรสามารถใช้ข้อมูลจากดาวเทียม นำมาประยุกต์ใช้ในการวางแผนการเกษตร และประเมินผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งข้อมูลจากดาวเทียมสามารถนำมาใช้เพื่อจำแนกประเภทของพืช และติดตามประเมินผลผลิตทางการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้เมื่อนำข้อมูลเชิงพื้นที่หลายด้านมาวิเคราะห์เชิงบูรณาการก็สามารถประเมินความเหมาะสมของพื้นที่ทางการเกษตรให้เหมาะสมกับ คน-พื้นที่-สินค้า เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการส่งเสริมเคหกิจเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพและตรงกับความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการส่งเสริมเคหกิจเกษตรการเกษตร

ปัญญาประดิษฐ์ เป็นเทคโนโลยีที่มีความสำคัญ และกำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ในปัจจุบัน โดย AI เป็นการพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์ที่สามารถเรียนรู้ และประมวลผลข้อมูลโดยอัตโนมัติ ระบบ AI จะมีความสามารถในการสร้างความเข้าใจในการประมวลผลข้อมูล ออกแบบ และอำนวยความสะดวกให้กับผู้ใช้งาน และสามารถคำนวณวิเคราะห์ข้อมูล และทำการเลือกตัดสินใจได้เหมือนมนุษย์ ทั้งยังมีแนวโน้มที่จะถูกใช้ร่วมกับเทคโนโลยี Cloud Computing และ Big Data ซึ่งทำให้เกิดการส่งถ่ายข้อมูลไปมาระหว่างเครื่องจักรในระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เมื่อเครื่องจักรหนึ่งสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาได้ จะสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ไปยังเครื่องจักรอื่น ๆ ภายในเวลาอันรวดเร็ว จึงทำให้เกิดการพัฒนาความรู้ใหม่ที่อยู่รอดจากความรู้เดิมอยู่ตลอดเวลา ในการนำ AI มาใช้ในการบริหารงานภาครัฐ มิใช่เพียงการมีเทคโนโลยีเพื่อใช้งานทั่วไปในสำนักงาน หรือเพื่อวางแผนป้องกันปัญหาเชิงรับดังเช่นในอดีต แต่ภาครัฐสามารถนำ AI ไปใช้เพื่อการบริหารจัดการในเชิงรุก โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) เกี่ยวกับพฤติกรรมของประชาชนได้ ทั้งนี้เพื่อทำให้ทราบแนวโน้มของประเด็นปัญหาและความต้องการของสังคม แล้วหลังจากนั้นจึงนำมาสร้างเป็นแบบจำลองที่จัดลำดับความสำคัญของประเด็นทางสังคมต่าง ๆ ไปตามอำนาจความรับผิดชอบของหน่วยงานภาครัฐแต่ละแห่ง เพื่อนำเข้าสู่ขั้นตอนของการวางแผนทางการให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างชัดเจนและตอบโต้ภัย สะดวกและรวดเร็ว รวมถึงมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดขึ้นของเทคโนโลยีการเกษตรที่ขับเคลื่อนด้วยปัญญาประดิษฐ์ จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร เช่น การฉีดพ่นสารเคมีอัจฉริยะ AI สามารถตรวจจับวัชพืชได้และฉีดพ่นสารกำจัดวัชพืชได้อย่างแม่นยำ ซึ่งจะช่วยลดการใช้สารกำจัดวัชพืช การใช้หุ่นยนต์ที่ใช้ AI สำหรับการเก็บเกี่ยวในฟาร์ม การใช้ AI สำหรับการวิเคราะห์เชิงคาดการณ์ช่วยให้สามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง การวินิจฉัยโรคพืชช่วยให้เกษตรกรควบคุมโรคด้วยกลยุทธ์ที่เหมาะสม การวินิจฉัยศัตรูพืช/ข้อบกพร่องของดิน และธาตุอาหาร เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ในงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และปัญญาประดิษฐ์ ในการวิเคราะห์ข้อมูลปริมาณมากได้เพื่อช่วยเกษตรกรระบุพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ ช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรและแรงงาน รวมทั้งปรับปรุงการผลิตพืชผลอย่างยั่งยืน และจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้องค์กรต่าง ๆ รับมือกับความซับซ้อนที่เพิ่มขึ้นในภาคการเกษตรสมัยใหม่ เช่น ใช้ในการวิเคราะห์เชิงคาดการณ์ในการตัดสินใจวางแผนการผลิตสินค้า การวินิจฉัยโรคพืช การวินิจฉัยศัตรูพืช/ข้อบกพร่องของดิน และธาตุอาหารในไร่ นา การหาข้อมูลพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติเพื่อเตรียมความพร้อมในการรองรับต่อความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างทันเวลา และค้นหาข้อมูลตลาดสินค้าเกษตรเพื่อใช้ในการพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของตลาด เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กิดานันท์ มลิทอง. (2548). **ไอซีทีเพื่อการศึกษา**. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- กุลวิตรา ภัทธานนท์ และสุชาดา ชัยวัฒน์. (2545). **รายงานสำรวจสถานภาพและความพร้อมในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศ**. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานเทคโนโลยีกับการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). **แผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษา พ.ศ. 2554 - 2556**. ค้นเมื่อ 9 มิถุนายน 2567, จาก www.sea12.go.th/ict/ict_plan/ict_moe.pdf
- กรมประชาสัมพันธ์. (2563). **ปัญญาประดิษฐ์ (AI : Artificial Intelligence)**. ค้นเมื่อ 11 มิถุนายน 2567, จาก <http://km.prd.go.th>
- กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชน. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. **ความสำคัญของการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตร**. สืบค้น 6 พฤษภาคม 2567. จาก <http://www.sceb.doae.go.th/data/ktank/ความสำคัญของการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตร.pdf>.
- ชีวิตออนไลน์ by SCG. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. **“สุขอนามัย” คืออะไร ทำไมจึงสำคัญ**. สืบค้น 5 พฤษภาคม 2567. จาก <https://chivitdonline.com/blog/hygiene-care/>.
- เดทтол. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. **ความสำคัญของสุขอนามัยส่วนบุคคล**. สืบค้น 5 พฤษภาคม 2567. จาก <https://www.dettolthailand.com/expert-advice/personal-health-and-hygiene/importance-of-personal-hygiene/>.
- ทรูปลูกปัญญา. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. **หลักโภชนาการ**. สืบค้น 4 พฤษภาคม 2567. จาก <https://www.truelookpanya.com/learning/detail/33279>.
- ธนขพร มุสิกะบุตร. (2561). **โภชนศาสตร์สาธารณสุข บทที่ 3 อาหารและสารอาหารที่จำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ในวัยต่างๆ**. สืบค้น 4 พฤษภาคม 2567. จาก <http://courseware.npru.ac.th/course2.php?course=58>.
- ธนขพร มุสิกะบุตร (มปป.). **หลักปฏิบัติด้านอาหารในภาวะต่างๆ**. ค้นเมื่อ 12 มิถุนายน 2567, จาก <http://courseware.npru.ac.th>
- ปรีดาร์ตน์ แซ่ลิ้ม. (2556). **เอกสารประกอบการสอน รหัสวิชา 2406-2010 วิชาเศรษฐศาสตร์ครอบครัว หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2556**. วิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- แพคให้ Fulfillment. (2566). **Brand Story คืออะไร? มีความสำคัญอย่างไร ทำไมต้องมีการสร้างแบรนด์สตอรี่ให้กับธุรกิจ**. สืบค้น 6 พฤษภาคม 2567. จาก <https://packhai.com/brand-story/>.
- ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ. (2545). **รอบรู้ไอที เล่ม 1 / ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2545
- สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน). ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. **การทำเกษตรแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า**. สืบค้น 6 พฤษภาคม 2567. จาก <https://www.arda.or.th/detail/6191>.
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2564). **ปัญญาประดิษฐ์ในการให้บริการของภาครัฐ**. ค้นเมื่อ 12 มิถุนายน 2567, จาก <https://www.etda.or.th>

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล. (มปป.). **เทคโนโลยีที่สำคัญในยุคดิจิทัล: เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์**
Tech Series: Artificial Intelligence (AI). ค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2567, จาก
<https://www.depa.or.th>

สมาคมส่งเสริมความปลอดภัยและอนามัยในการทำงาน (ประเทศไทย) ในพระราชูปถัมภ์
 สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี. (2567).
ความหมายของงานอาชีพอนามัยและความปลอดภัย. ค้นเมื่อ 12 มิถุนายน 2567, จาก
<https://www.shawpat.or.th>

อภิชาติ พงษ์ศรีหตุลชัย และคณะ. (2556). **ความมั่นคงทางอาหารและพลังงานของไทย.** กรุงเทพฯ :สถาบัน
 ระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2003). **Focus on Food Insecurity
 and Vulnerability – A review of the UN System Common Country Assessments
 and World Bank Poverty Reduction Strategy Papers.** FIVIMS Secretariat and
 Wageningen University and Research Centre: Retrieved May 11, 2024,
www.fao.org/DOCREP/006/Y5095E/Y5095E00.htm.

บทที่ 4

กระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

1. นางพิมพ์สรี หอสุวรรณนันท

นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการพิเศษ

กองพัฒนาเกษตรกร

กรมส่งเสริมการเกษตร

บทที่ 4

กระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

การส่งเสริมเคหกิจเกษตร เป็นการทำงานที่มุ่งปรับปรุงคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกร ครุว์เรือน และชุมชน โดยนักส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้นำความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมถ่ายทอดสู่เกษตรกร ครุว์เรือน และชุมชนเป้าหมาย รวมถึงยังมีบทบาทหน้าที่ในการกระตุ้นเพื่อเสริมสร้างความสามารถและเอื้ออำนวยกระบวนการบริหารจัดการของชุมชน ซึ่งการเสริมสร้างและสนับสนุนให้เกษตรกร ครุว์เรือน และชุมชนมีขีดความสามารถในการดำเนินการด้านเคหกิจเกษตรด้วยการตัดสินใจของตนเองได้นั้น จะต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเกษตรกร ครุว์เรือน และชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยผู้เรียนจะต้องมีการศึกษารวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การวางแผน การดำเนินงาน การประสานงาน การติดตามและประเมินผล ในบทนี้จึงกล่าวถึงกระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตร ซึ่งเนื้อหาสาระประกอบด้วย 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 4.1 กระบวนการริเริ่ม

เรื่องที่ 4.1.1 การศึกษารวบรวมข้อมูลการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 4.1.2 การวิเคราะห์สถานการณ์การส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 4.2 กระบวนการดำเนินการ

เรื่องที่ 4.2.1 การวางแผนการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 4.2.2 การดำเนินงานและประสานงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 4.3 กระบวนการติดตามและประเมินผล

เรื่องที่ 4.3.1 การติดตามนิเทศการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

เรื่องที่ 4.3.2 การประเมินผลการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

ตอนที่ 4.1 กระบวนการริเริ่ม

เรื่องที่ 4.1.1 การศึกษารวบรวมข้อมูลการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

การศึกษารวบรวมข้อมูล เป็นการพิจารณาสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร รวมถึงเป้าหมาย ขอบเขต และตัวบ่งชี้ความสำเร็จว่าจำเป็นต้องทราบข้อมูลอะไรบ้าง เพื่อใช้ในการตัดสินใจและดำเนินการในขั้นตอนต่อไป โดยต้องมีการศึกษาหรือสำรวจว่าในปัจจุบันมีข้อมูลอะไร ข้อมูลเหล่านั้นมีความน่าเชื่อถือ ความถูกต้อง และความทันสมัยมากน้อยเพียงใด ต้องมีการจัดเก็บข้อมูลอะไรเพิ่มเติม ผู้จัดเก็บข้อมูลคือใคร ควรจัดเก็บเมื่อใด และใช้วิธีการอย่างไร ประเด็นสำคัญ คือ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสำรวจ และการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ต้องมีความถูกต้อง มีความน่าเชื่อถือ มีความทันสมัย และมีจำนวนที่มากพอ จึงจะเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง โดยเนื้อหาในส่วนนี้ได้สรุปจาก กรมส่งเสริมการเกษตร, (2556) เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, (2567) และ พัฒนา สุขประเสริฐ, (2551) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การศึกษาและสำรวจความต้องการของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ได้ข้อมูลเพื่อใช้สำหรับนำมารวบรวม จัดกลุ่ม จัดลำดับความสำคัญ และกลั่นกรองตามความต้องการ

ของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูลของแต่ละฝ่ายว่ามีความต้องการอะไร มีระดับความสำคัญอย่างไร มีความจำเป็นเร่งด่วนมากน้อยเพียงใด สามารถดำเนินการได้จริงมากน้อยเพียงใด ในครั้งนี้จึงขอยกตัวอย่างการจัดทำเป็นตารางอย่างง่าย เพื่อใช้รวบรวมความต้องการทั้งหมด จากนั้นนำมา จัดลำดับว่าควรดำเนินการอะไรก่อนหลัง อย่างไร ซึ่งจะสามารถเพิ่มเติมรายละเอียดในภายหลังได้ว่า จะต้องกำหนดผู้รับผิดชอบเป็นใครหรือหน่วยงานใด ควรดำเนินการในช่วงเวลาใด และต้องเริ่มต้นอย่างไร จึงจะเหมาะสมที่สุด ดังตารางที่ 4.1 แสดงการจัดลำดับของกิจกรรมที่ควรดำเนินการตามความต้องการของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง (ดัดแปลงจาก พัฒนา สุขประเสริฐ, 2551)

ตารางที่ 4.1 แสดงการจัดลำดับของกิจกรรมที่ควรดำเนินการตามความต้องการของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

แหล่งข้อมูล	ความต้องการ/ วัตถุประสงค์	ผลตอบแทนที่ได้			ความจำเป็น			ความมั่นใจในการปฏิบัติ			ลำดับที่ควร ดำเนินการ
		มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย	ง่าย	ยาก	ทำไม่ได้	
กรมส่งเสริม การเกษตร	สร้างความมั่นคง ด้านอาหาร ในครัวเรือน และชุมชน										
นักส่งเสริม การเกษตร	ครัวเรือนเกษตรกร และชุมชนมีอาหาร ที่ปลอดภัยบริโภค ในปริมาณ ที่เพียงพอ										
บุคคล เป้าหมาย	ใช้ประโยชน์ จากอาหารได้ อย่างเหมาะสม										
อบต.	ลดความเสี่ยง การขาดแคลน อาหารจากภาวะ วิกฤตต่าง ๆ										

ทั้งนี้ การดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรในพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงานและบุคลากรหลายฝ่าย จึงต้องทำงานให้เกิดความร่วมมือกัน โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรได้รับข้อมูลข่าวสารที่เท่าเทียมกัน มีการพิจารณา ข้อมูลร่วมกันอย่างมีเหตุผล และให้ความสำคัญกับการตัดสินใจของบุคคลเป้าหมาย

การรวบรวมข้อมูลและข้อเท็จจริงต่าง ๆ ในพื้นที่ เป็นตัวบ่งชี้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นทั้งภายในและภายนอก องค์กร ผลลัพธ์ของการศึกษา สํารวจ และจัดเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การรับรู้ถึงปัญหาหรือความต้องการ ต่าง ๆ ดังนั้น ในการพัฒนาการส่งเสริมเคหกิจเกษตร จะต้องเริ่มจากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่ โดยข้อมูลที่ควรเก็บรวบรวมเพื่อนำมาใช้วิเคราะห์สถานการณ์และระบุปัญหา เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไป ของเกษตรกรและพื้นที่เป้าหมาย สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ข้อมูลทางชีวภาพ ข้อมูลทางเศรษฐกิจ ความต้องการในการพัฒนา เป็นต้น โดยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการที่เกี่ยวข้องกับ การประกอบอาชีพและคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรในพื้นที่ รวมถึงข้อมูลทรัพยากรบุคคลในพื้นที่

เป้าหมาย ทั้งนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลสามารถทำได้โดยรวบรวมและวิเคราะห์จากข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งเป็นข้อมูลที่มีการเก็บรวบรวมไว้แล้ว รวมถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิหรือข้อมูลภาคสนาม

การศึกษา สํารวจ จัดเก็บรวบรวมข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นจะต้องใช้ในขั้นตอนนี้ ผู้เรียนจะต้องได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน บุคคลเป้าหมาย และภาคีการพัฒนา เพื่อรวบรวมความต้องการที่แท้จริง รวมถึงความพร้อมและศักยภาพในการพัฒนา และปัจจัยพื้นฐานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจใช้เทคนิคการระดมความร่วมมือ เพื่อรวบรวมข้อมูลหรือความคิดเห็นให้ได้มากที่สุด จากนั้นจึงจัดเป็นกลุ่มในมิติต่าง ๆ ตามความเหมาะสม เพื่อถกแถลง ตรวจสอบ และเปรียบเทียบ รวมถึงการจัดเก็บข้อมูลที่อาจจำเป็นต้องใช้เพิ่มเติม โดยในขั้นตอนนี้จะต้องเก็บรวบรวมข้อมูลให้มีจำนวนที่มากพอ เป็นข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ มีความทันสมัย และตรงตามเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ ทั้งนี้ อาจมีเฉพาะข้อมูลของบุคคลและชุมชนเป้าหมาย หรืออาจมีข้อมูลของชุมชนต้นแบบ เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบร่วมด้วยก็ได้

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา สํารวจ และรวบรวมต้องมีการตรวจสอบถึงความถูกต้องและความน่าเชื่อถือ ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ หรือองค์ประกอบที่มีผลต่อความถูกต้องของข้อมูล ดังนี้

1. ผู้เก็บข้อมูล ต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความรู้ความเข้าใจในกิจกรรม/โครงการ และลักษณะของข้อมูลที่ต้องใช้ มีความสามารถในการตั้งคำถาม และถกแถลงความถูกต้องของข้อมูลที่ได้ โดยประเด็นของข้อคำถามจะแตกต่างกันไปตามแต่เป้าหมายที่ต้องการ และบริบทของบุคคลและชุมชนเป้าหมาย รวมถึงสถานการณ์ ณ เวลานั้นในขณะที่ทำการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ผู้ให้ข้อมูล เป็นผู้ที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นผู้ที่มีผลโดยตรงกับความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รวบรวมได้ การคัดเลือกบุคคลที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลสามารถพิจารณาได้จากความสัมพันธ์ของบุคคลนั้นกับข้อมูลที่ต้องการเก็บรวบรวม เช่น ตำแหน่งและหน้าที่ การเป็นที่รู้จักแพร่หลายในชุมชน การมีภาวะผู้นำ โดยอาจพิจารณาแบ่งประเภทของผู้ให้ข้อมูลได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

2.1 ความเกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ต้องการเก็บรวบรวม คือ เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับข้อมูลหรือแหล่งข้อมูลที่ต้องการศึกษาและจัดเก็บ และเป็นผู้ที่ทราบถึงรายละเอียดต่าง ๆ ของข้อมูล แต่บางครั้งพบว่าผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับแหล่งข้อมูลบางคนก็ไม่สามารถให้คำตอบได้ดีที่สุด เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับข้อมูลทั้งระบบ

2.2 ผู้ที่มีตำแหน่งและหน้าที่อย่างเป็นทางการ เช่น นายอำเภอ ผู้ใหญ่บ้าน เกษตรตำบล เป็นต้น ซึ่งจะเป็นผู้นำที่มีความใกล้ชิดกับข้อมูลที่ต้องการมากพอสมควร เนื่องจากต้องมีการติดต่ออย่างเป็นทางการ เช่น งานด้านกฎหมายหรือการปกครอง หรืองานเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ โดยผู้นำจะมีประสบการณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือใช้ประโยชน์บางส่วนจากข้อมูลเช่นกัน ทำให้ได้ทราบถึงข้อมูลในระดับหนึ่ง

2.3 ผู้นำตามธรรมชาติในท้องถิ่นหรือเป็นผู้ที่รู้จักกันดีในชุมชน คือ เป็นผู้ที่มีคนส่วนใหญ่ในชุมชนในพื้นที่เป้าหมายให้ความเชื่อถือ หรือมีการพบปะกับผู้อื่นเป็นประจำ ได้แก่ พระ นักรบวช ครู หมอ ผู้สูงอายุ ช่างตัดผม หมอตุ๋น ซึ่งอาจทราบถึงข้อมูลที่ต้องการเก็บรวบรวมได้

3. ลักษณะของข้อมูล ที่ทำการเก็บรวบรวม ต้องมีจำนวนมากพอ มีความถูกต้อง มีรายละเอียดครอบคลุมในทุกประเด็นที่ต้องการทราบ หรือเป็นข้อมูลที่ช่วยให้ตอบข้อสงสัยได้ตามที่ต้องการ และที่สำคัญข้อมูลดังกล่าวต้องมีความถูกต้อง เชื่อถือได้ และทันต่อเหตุการณ์ การเก็บข้อมูลจากหลายแหล่งจะช่วยให้ง่ายต่อการตรวจสอบและยืนยันความถูกต้อง ซึ่งคุณลักษณะของข้อมูลที่ได้รวบรวมได้สามารถแบ่งได้ ดังนี้

3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลเบื้องต้นหรือข้อมูลดิบที่ได้จากแหล่งข้อมูลโดยตรง ทั้งนี้ ผู้จัดเก็บข้อมูลจะให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับความพร้อมและความเต็มใจของผู้ให้ข้อมูล ความสามารถของผู้จัดเก็บวิธีการ และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลปฐมภูมิที่ถูกนำมาจัดกระทำแล้ว เพื่อให้สะดวกและง่ายต่อการนำไปใช้ประโยชน์ เช่น การนำข้อมูลปฐมภูมิมาจัดเรียงในลักษณะที่เป็นตาราง แผนภาพ หรือเป็นข้อมูลที่จัดกระทำให้เป็นสารสนเทศ เพื่อนำไปเผยแพร่โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะ แหล่งข้อมูลทุติยภูมิที่พบเห็นโดยทั่วไป ได้แก่ ข้อมูลของหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ที่มีการจัดกระทำเป็นหมวดหมู่เรียบร้อยแล้ว เป็นต้น

4. เครื่องมือที่ใช้ ในการศึกษา สํารวจ จัดเก็บรวบรวมข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เครื่องมือที่ใช้แต่ละชนิดจะมีจุดเด่นและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน ซึ่งจะนำไปสู่การได้มาของข้อมูลที่ตรงตามความต้องการ โดยเครื่องมือที่นิยมใช้ในปัจจุบัน ได้แก่ 1) แบบสังเกต 2) แบบสอบถาม 3) แบบสัมภาษณ์ และ 4) แหล่งข้อมูลอ้างอิง เช่น รายงานการประชุม หลักสูตรวารสาร เครื่องมืออุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ เป็นต้น ดังตารางที่ 4.2 แสดงการเปรียบเทียบข้อดีและข้อจำกัดของเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา สํารวจ จัดเก็บรวบรวมข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล (ดัดแปลงจาก พัฒนา สุขประเสริฐ, 2551)

ตารางที่ 4.2 แสดงการเปรียบเทียบข้อดีและข้อจำกัดของเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา สํารวจ จัดเก็บรวบรวมข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

เครื่องมือ	ข้อดี	ข้อจำกัด
แบบสังเกต	- เก็บข้อมูลจากเกษตรกร ชาวบ้าน และชุมชน เป้าหมายได้ง่าย - ใช้อุปกรณ์ที่ง่าย เช่น สมุดและดินสอ ฯลฯ - เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีลักษณะเป็นธรรมชาติมากที่สุด - หากมีระบบการจัดเก็บข้อมูลที่ดี จะได้ข้อมูลที่ตรงหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด	- หากผู้สังเกตไม่มีประสบการณ์และความชำนาญที่มากพอ จะแปลความหมายจากพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลให้ถูกต้องได้ยาก - ข้อมูลที่ได้ให้ความน่าเชื่อถือในระดับต่ำ - ผู้สังเกตต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลจึงจะมีความน่าเชื่อถือ จึงจำเป็นต้องใช้เวลามาก - ผู้สังเกตที่มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ มีจำนวนไม่มาก - ขอบเขตการดำเนินงานทำได้ในแวดวงที่จำกัด และการขยายพื้นที่การดำเนินงานทำได้ยาก
แบบสอบถาม	- เก็บข้อมูลจากเกษตรกรและชาวบ้านในชุมชน เป้าหมายได้เป็นจำนวนมาก โดยใช้เวลาที่ไม่นานมากนัก - เป็นวิธีเก็บข้อมูลที่ง่าย รวดเร็ว สะดวก และมีค่าใช้จ่ายน้อย - ผู้ให้ข้อมูลสามารถเขียนคำตอบได้เองอย่างอิสระ ไม่ต้องเผชิญหน้ากับผู้เก็บข้อมูล ไม่มีอคติมาเกี่ยวข้อง - ผู้ให้ข้อมูลมีเวลาทบทวนคำตอบก่อนส่งให้ผู้เก็บข้อมูล - ใช้อุปกรณ์ที่ง่ายและมีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า	- ต้องใช้เวลาในการปรับปรุงแบบสอบถาม เพื่อให้ได้คำถามที่สั้น เข้าใจง่าย แต่ได้ใจความที่ต้องการครบถ้วน - ใช้ไม่ได้กับผู้ที่อ่านหนังสือไม่ออกหรือเขียนไม่ได้ - เสียเวลาในการติดตามแบบสอบถามคืน - ได้รับแบบสอบถามคืนมาไม่ครบตามจำนวน หรืออาจมีบางข้อที่ไม่ได้ตอบ ทำให้ไม่สามารถแปลผลทางสถิติได้

เครื่องมือ	ข้อดี	ข้อจำกัด
แบบสัมภาษณ์	- เกษตรกรและชาวบ้านในชุมชนเป้าหมายสามารถถามกลับได้ในกรณีที่เข้าใจคำถาม ทำให้คำตอบหรือข้อมูลที่ได้ผ่านการกลั่นกรองจากผู้ให้ข้อมูลแล้วระดับหนึ่ง - การเก็บข้อมูลมีความยืดหยุ่นและสามารถสังเกตปฏิกิริยาจากผู้ให้ข้อมูลได้อย่างใกล้ชิด - มีโอกาสได้ข้อมูลที่ถูกต้อสูงจากผู้ให้ข้อมูลที่ให้ความร่วมมืออย่างดี - เก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลได้ทุกระดับการศึกษา	- สิ้นเปลืองเวลาและค่าใช้จ่ายมาก - ต้องใช้เวลาและแรงงานมาก - อาจมีอคติเกิดขึ้นระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูล - ผู้สัมภาษณ์ต้องมีมาตรฐานเดียวกัน จึงจะใช้ข้อมูลในการแปลผลทางสถิติร่วมกันได้
แหล่งข้อมูลอ้างอิง	- ข้อมูลที่ได้มีความน่าเชื่อถือสูงมาก และเป็นข้อมูลที่ไม่มีอคติ - หากมีระบบการจัดเก็บข้อมูลที่ดีจะทำให้ง่ายต่อการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล - ระยะเวลาที่ผ่านมาไม่มีผลต่อความน่าเชื่อถือของข้อมูล	- สิ้นเปลืองเวลาและค่าใช้จ่ายมากในการเข้าถึงแหล่งข้อมูล - ได้ข้อมูลเฉพาะด้านตามที่ต้องการยาก - การแปลความหมายจากข้อมูลที่ได้ จะต้องใช้นักวิชาการจากหลายสาขาวิชาร่วมกัน จึงจะได้คำตอบที่ถูกต้อง

5. วิธีการที่ใช้ ในการศึกษา สํารวจ จัดเก็บรวบรวมข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้ได้มากที่สุด จึงควรเป็นวิธีที่มีบรรยากาศเป็นกันเอง ไม่มีแรงกดดัน จะทำให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้อง ตรงกับความเป็นจริง หรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงได้มาก ซึ่งวิธีการที่ใช้มี 2 แบบ ดังนี้

5.1 แบบเป็นทางการ เป็นวิธีการที่ผู้เก็บข้อมูลได้แจ้งให้ผู้ให้ข้อมูล/แหล่งข้อมูลได้ทราบล่วงหน้า ก่อนที่จะดำเนินการสำรวจ เก็บรวบรวม หรือตรวจสอบข้อมูลว่า มีวัตถุประสงค์อะไร มีความต้องการจะทราบในเรื่องหรือประเด็นอะไร เมื่อใด และจะนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์อย่างไร การแจ้งล่วงหน้าจะช่วยให้ผู้ให้ข้อมูลได้มีการเตรียมตัวและทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เก็บข้อมูลได้ข้อมูลที่ถูกต้องและใช้เวลาไม่นาน หน่วยงานภาครัฐจึงนิยมใช้วิธีการนี้ โดยการแจ้งผ่านสื่อต่าง ๆ ให้บุคคลเป้าหมายได้ทราบวัน เวลา และสถานที่ที่จะมีเจ้าหน้าที่หรือผู้เก็บข้อมูลไปทำการสำรวจ รวบรวม หรือตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลล่วงหน้า หรืออาจจะส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์เพื่อให้ตอบกลับมา

5.2 แบบไม่เป็นทางการ เป็นวิธีการที่ผู้ให้ข้อมูลอาจจะทราบล่วงหน้าหรือไม่ทราบล่วงหน้าก็ได้ หากใช้วิธีการสัมภาษณ์ บรรยากาศในระหว่างการสอบถามจะมีความเป็นกันเองระหว่างผู้เก็บข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล การซักถามและการตอบคำถามในประเด็นที่สงสัยหรือไม่แน่ใจจะเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่เคร่งเครียด บรรยากาศโดยทั่วไปจึงเหมือนการพูดคุยกันตามปกติ หากเป็นการสอบถามผ่านสื่อต่าง ๆ อาจเป็นสื่อที่เปิดไว้อย่างกว้าง ๆ คุณภาพของข้อมูลที่ได้จึงขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้ให้ข้อมูล ความจริงใจในการตอบคำถาม รวมถึงความสามารถของผู้เก็บข้อมูลในการออกแบบแบบสอบถาม เป็นต้น

การศึกษา สํารวจ จัดเก็บรวบรวมข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ยังมีอีกขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญมาก คือ การบันทึกจัดเก็บเป็นฐานข้อมูล ซึ่งเป็นการพัฒนาระบบการทำงานในเชิงระบบ เพื่อให้ผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถดำเนินกิจกรรมการส่งเสริมเคหกิจเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยการสะสมรวบรวมความรู้ต่าง ๆ และประสบการณ์จากการทำงาน แล้วนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้สามารถนำไปถ่ายทอดให้กับผู้ร่วมงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไปได้อย่างเป็นระบบ ทำให้การทำงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การบันทึกจัดเก็บเพื่อทำเป็นฐานข้อมูลจะทำให้ผู้เรียนในฐานะนักส่งเสริมการเกษตร รวมถึงเกษตรกรและชุมชน ได้มีสารสนเทศที่มีคุณภาพดีเป็นฐานข้อมูลที่สามารถใช้เป็นต้นแบบให้ฝ่ายต่าง ๆ ที่สนใจ ได้ทำการศึกษาและเพิ่มเติมข้อมูลที่เหมาะสมเพิ่มขึ้นได้เรื่อย ๆ ทำให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้นในเวลาต่อ ๆ มา โดยข้อมูลหรือสารสนเทศที่ควรบันทึกจัดเก็บควรครอบคลุมและมีรายละเอียดเกี่ยวกับสถานการณ์หรือเงื่อนไขที่ต้องมีการส่งเสริมเคหกิจเกษตร แผนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรที่ได้จัดสร้างขึ้น พร้อมทั้งรายละเอียดของกิจกรรม/โครงการ กลยุทธ์และเทคนิคที่ใช้ในการทำกิจกรรม ผลการดำเนินงาน องค์ประกอบและปัจจัยที่จำเป็นและมีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินกิจกรรมการส่งเสริมเคหกิจเกษตร ปัญหาและอุปสรรคที่พบ และแนวทางในการแก้ไข รวมถึงข้อเสนอแนะต่าง ๆ

กล่าวโดยสรุป การศึกษารวบรวมข้อมูลการส่งเสริมเคหกิจเกษตรมีองค์ประกอบที่มีผลต่อความถูกต้องของข้อมูล ประกอบด้วย ผู้เก็บข้อมูล ผู้ให้ข้อมูล ลักษณะของข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ และวิธีการที่ใช้ในการศึกษาสำรวจ จัดเก็บรวบรวม และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ประเด็นสำคัญ คือ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสำรวจ และการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลต้องมีความถูกต้อง น่าเชื่อถือ ทันสมัย และมีจำนวนที่มากพอ รวมถึงควรมีการบันทึกจัดเก็บเป็นฐานข้อมูล ซึ่งจะช่วยให้การส่งเสริมเคหกิจเกษตรเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

เรื่องที่ 4.1.2 การวิเคราะห์สถานการณ์การส่งเสริมเคหกิจเกษตร

การวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร เพื่อจะได้ทราบว่าสถานการณ์ด้านการเกษตรและการส่งเสริมเคหกิจเกษตรในปัจจุบันเป็นอย่างไร มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ การได้ทราบถึงสถานการณ์ที่แท้จริงจะช่วยให้การวางแผนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีความถูกต้อง ซึ่งในการวิเคราะห์สถานการณ์จะช่วยให้มองเห็นภาพรวมและระบบความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สามารถเข้าใจถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงและผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น และใช้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงได้มากที่สุด โดยเนื้อหาในส่วนนี้ได้สรุปจากกรมส่งเสริมการเกษตร, (2556) จินดา ขลิบทอง และเพชร ทวีวงศ์, (2566) เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, (2567) และพัฒนา สุขประเสริฐ, (2551) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องจะช่วยให้ง่ายต่อการตัดสินใจในขั้นตอนของการสังเคราะห์ข้อมูลว่าจะต้องดำเนินการต่อไปอย่างไร หรือมีทางเลือกอะไร การเปิดรับข้อมูลข่าวสารจะทำให้ได้รับทราบข้อมูลการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ และสามารถใช้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ง่ายต่อการพัฒนาบุคคลเป้าหมายและชุมชน สามารถวางแผนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้สอดคล้องกับกระแสสังคม และใช้ความรู้เป็นฐานในการทำงานซึ่งมีโอกาสสูงที่จะประสบความสำเร็จ ในการวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้นนั้น อาจแบ่งเป็นปัจจัยภายนอก ได้แก่ สถานการณ์ด้านการส่งเสริมเคหกิจเกษตร ในปัจจุบัน และสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี กระบวนทัศน์การส่งเสริมเคหกิจเกษตร นโยบาย กับปัจจัยภายใน ได้แก่ ความต้องการ ศักยภาพ และความพร้อมในการพัฒนาธรรมชาติของระบบและวิธีการทำงาน ทีมงาน เป็นต้น

การวิเคราะห์สถานการณ์การส่งเสริมเคหกิจเกษตร เพื่อระบุปัญหาและความต้องการของเกษตรกร เป้าหมายในพื้นที่ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลและนำข้อมูลสถานการณ์การส่งเสริมเคหกิจเกษตรของพื้นที่ มาวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของเกษตรกร เพื่อกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงานในอนาคต วิเคราะห์ สภาพชุมชน เพื่อให้รู้ศักยภาพของตนเอง เกษตรกร และชุมชน โดยมีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้แทน คุ่มบ้าน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ผู้แทนกลุ่ม/องค์กรเกษตรกร ตัวแทนครัวเรือน ประชาชน ในชุมชน จะทำให้เกิดความเข้าใจสภาพชุมชนในปัจจุบัน เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของชุมชน วิเคราะห์ข้อมูล ชุมชน เช่น ประมวลผลข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) และข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2ค) บัญชี ครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพชุมชน วิเคราะห์ผลกระทบที่มีต่อชุมชนจากการเปลี่ยนแปลงภายนอกในทุกระดับ เช่น ระดับประเทศ ระดับโลก และทุกมิติ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง เป็นต้น เพื่อให้รู้โอกาส ในการพัฒนา รู้ข้อจำกัด ซึ่งการวิเคราะห์สภาพปัญหาและหาสาเหตุของปัญหาของชุมชน รวมถึงแนวโน้มหรือ ผลที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนในอนาคตนั้น ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของเกษตรกรจะถูก นำมากำหนดเป็นโครงการ ซึ่งนอกจากจะต้องคำนึงถึงปัญหาและความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่แล้ว ยังต้องคำนึงถึงความเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ แผนปฏิรูปประเทศ และยุทธศาสตร์ของหน่วยงานที่สังกัดอีกด้วย

การวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร เป็นขั้นตอนของการนำข้อมูลที่มีอยู่ ทั้งหมดที่จำเป็นต้องใช้ในการวิเคราะห์มาจัดแยกเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้ง่ายต่อการเปรียบเทียบและจัดเรียง ตามลำดับความสำคัญ การจัดเรียงหมวดหมู่ทำได้ในหลายลักษณะ เช่น แยกเป็นปัจจัยภายในและปัจจัย ภายนอกที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1. ปัจจัยภายในชุมชน คือ สิ่งที่มีอยู่แล้วภายในชุมชน หรือเป็นต้นทุนของชุมชนที่อาจยังไม่ได้ ถูกนำไปใช้ประโยชน์อย่างจริงจังหรืออย่างคุ้มค่า หรืออาจขาดการบริหารจัดการที่ถูกต้องและเป็นระบบ เช่น ประสิทธิภาพและความสามารถของเกษตรกรเป้าหมาย จำนวนแรงงานที่มีอยู่ในชุมชน ระบบการทำงานของ สมาชิกในชุมชน ประสิทธิภาพและความสามารถในการทำงานเป็นทีม เป็นต้น

2. ปัจจัยภายนอกชุมชน คือ สิ่งที่มีอิทธิพลต่อความยากง่ายหรือความสำเร็จต่อการส่งเสริมเคหกิจ เกษตร เช่น นโยบายการสนับสนุนจากภาครัฐหรือภาคีการพัฒนาอื่น ๆ กระแสความต้องการของสังคม ปริมาณและราคาสินค้าของคู่แข่ง ปริมาณน้ำฝนในธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว ปัจจัยภายนอก จะไม่สามารถควบคุมได้ แต่ผู้เรียนก็ต้องใช้ความสามารถในการควบคุมปัจจัยภายนอกให้ได้มากที่สุด ตามศักยภาพและความพร้อมที่มีอยู่จริง หรือใช้การพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสในการทำงานโดยการเตรียม ความพร้อมไว้ล่วงหน้า

ทั้งนี้ การวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องยังขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถและประสบการณ์ ของผู้เรียนในการวิเคราะห์สถานการณ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต การวิเคราะห์ข้อมูล จะช่วยให้ผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทราบว่า ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกมีปัจจัยใดที่สามารถจัดการ หรือผลักดันให้เป็นปัจจัยสนับสนุนได้บ้าง หรือมีปัจจัยใดที่อาจขัดขวางต่อการส่งเสริมเคหกิจเกษตร จะได้มีการเตรียมความพร้อมไว้ล่วงหน้าในการควบคุมหรือบริหารจัดการ เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบตามมา ในภายหลัง หรือลดความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ในการวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร และการระบุปัญหา และความต้องการของเกษตรกรเป้าหมายในพื้นที่นั้น ผู้เรียนสามารถใช้เครื่องมือต่าง ๆ ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล

เช่น การวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis) การใช้แผนภูมิก้างปลา (Fish bone Diagram) การใช้ต้นไม้ปัญหา (Tree Diagram) การวิเคราะห์หาสาเหตุที่แท้จริง (Root Cause Analysis) เป็นต้น ซึ่งขออธิบายเครื่องมือต่าง ๆ ไว้พอสังเขป ดังนี้

1. การวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis) เป็นการวิเคราะห์ 2 ส่วน คือ สภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอก และในแต่ละส่วนจะต้องมอง 2 ด้าน คือ เชิงบวกและเชิงลบ ที่เรียกว่า จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis)

1.1 สภาพแวดล้อมภายใน คือ สภาพที่เป็นเรื่องของตัวเราเอง และเราสามารถควบคุมได้ ประกอบด้วย

1.1.1 จุดแข็ง (Strength) คือ สภาพแวดล้อมภายในที่เป็นเชิงบวก เช่น มีภูมิปัญญาท้องถิ่น มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ มีแรงงานในครอบครัว เป็นต้น

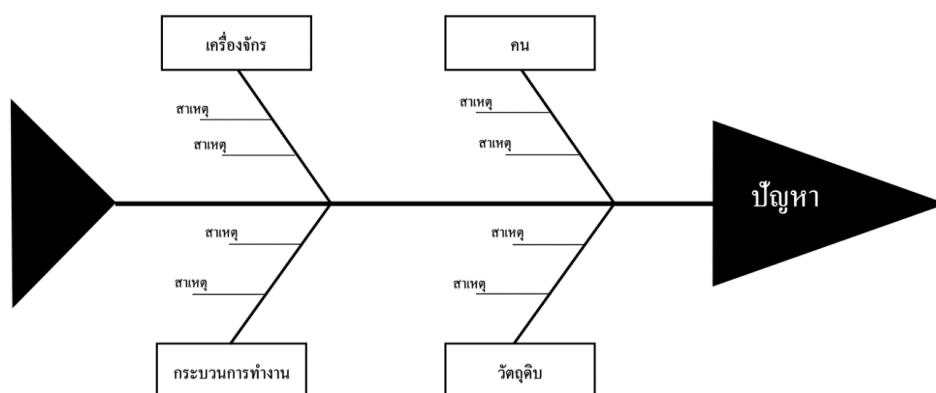
1.1.2 จุดอ่อน (Weakness) คือ สภาพแวดล้อมภายในที่เป็นเชิงลบ เช่น มีเงินทุนจำกัด ขาดความรู้ทางวิชาการ เป็นต้น

1.2 สภาพแวดล้อมภายนอก คือ สภาพต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องภายนอกหรือเรื่องของคนอื่น ซึ่งเราไม่สามารถควบคุมได้ ประกอบด้วย

1.2.1 โอกาส (Opportunity) คือ สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นเชิงบวก ซึ่งจะส่งผลดีต่อเรา เช่น ตลาดมีความต้องการสูง มีเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการผลิต รัฐบาลให้ความสำคัญ เป็นต้น

1.2.2 อุปสรรค (Threat) คือ สภาพภายนอกที่เป็นเชิงลบ ซึ่งจะส่งผลเสียต่อเรา เช่น ราคาไม่แน่นอน ประสิทธิภาพธรรมชาติเป็นประจำ มีคู่แข่งมาก เป็นต้น
ทั้งนี้ การที่จะวิเคราะห์สภาพแวดล้อมให้ได้ตรงจุด ผู้เรียนจะต้องกำหนดสิ่งที่มุ่งหวังให้ชัดเจนและลงลึกถึงประเภทของกิจกรรมหลักที่ต้องการจะทำได้

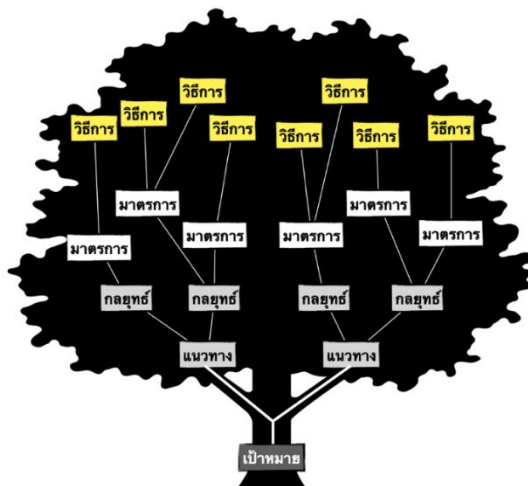
2. แผนภูมิก้างปลา (Fish bone Diagram) เป็นแผนผังเพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัญหา กับสาเหตุทั้งหมดที่เป็นไปได้ โดยส่วนมากจะใช้ร่วมกับหลักการ 4M เพื่อจัดกลุ่มปัจจัยสำหรับแยกแยะสาเหตุต่าง ๆ ได้แก่ คน เครื่องจักร วัตถุดิบ และกระบวนการทำงาน ดังภาพที่ 4.1 แสดงแผนภูมิก้างปลา (Fish bone Diagram)

ภาพที่ 4.1 แสดงแผนภูมิก้างปลา (Fish bone Diagram)

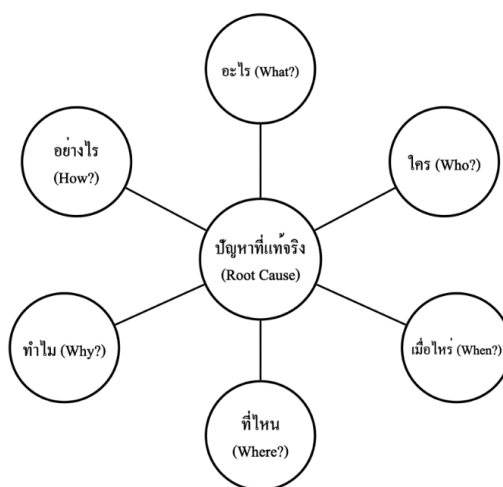
ที่มา : จินดา ขลิบทอง และเพชร ทวีวงศ์, 2566

3. **แผนภูมิต้นไม้ (Tree Diagram)** เป็นเครื่องมือที่แสดงรายละเอียดของเส้นทางที่มีความสัมพันธ์กับงานที่จะต้องทำเพื่อบรรลุเป้าหมายในระดับต่าง ๆ และเป็นเครื่องมือที่แสดงความสัมพันธ์เชิงตรรกะโดยการวิเคราะห์เชิงเส้นตรงด้วยการนำประเด็นสำคัญมาวิเคราะห์รายละเอียดเพื่อสร้างขั้นตอนดำเนินการไปสู่เป้าหมาย ดังภาพที่ 4.2 แสดงแผนภูมิต้นไม้ (Tree Diagram)

ภาพที่ 4.2 แสดงแผนภูมิต้นไม้ (Tree Diagram)
ที่มา : จินดา ขลิบทอง และเพชร ทวีวงศ์, 2566

4. **การวิเคราะห์หาสาเหตุที่แท้จริง (Root Cause Analysis)** เป็นการตั้งคำถามด้วยคำว่า อะไร (What) ใคร (Who) เมื่อไหร่ (When) ที่ไหน (Where) ทำไม (Why) และอย่างไร (How) เพื่อวิเคราะห์หาปัจจัยที่เป็นสาเหตุที่แท้จริงของวิกฤตและปัญหาในการปฏิบัติงาน โดยคำตอบที่ได้จะนำไปสู่การแก้ไขหรือปรับปรุงกระบวนการทำงาน หรือลดโอกาสของการเกิดวิกฤตและปัญหาแบบเดิมซ้ำ ดังภาพที่ 4.3 แสดงการวิเคราะห์หาสาเหตุที่แท้จริง (Root Cause Analysis)

ภาพที่ 4.3 แสดงการวิเคราะห์หาสาเหตุที่แท้จริง (Root Cause Analysis)
ที่มา : จินดา ขลิบทอง และเพชร ทวีวงศ์, 2566

กล่าวโดยสรุป การวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตร เป็นขั้นตอนของการนำข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหมดที่จำเป็นต้องใช้ในการวิเคราะห์มาจัดแยกเป็นหมวดหมู่ เพื่อระบุปัญหาและความต้องการของเกษตรกรเป้าหมายในพื้นที่ ซึ่งมีเครื่องมือต่าง ๆ ที่ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลให้ผู้เรียนสามารถเลือกใช้ได้ตามความรู้ความสามารถและประสบการณ์ เช่น การวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis) การใช้แผนภูมิกระดูกปลา (Fish bone Diagram) การใช้ต้นไม้ปัญหา (Tree Diagram) การวิเคราะห์หาสาเหตุที่แท้จริง (Root Cause Analysis) เป็นต้น ทั้งนี้ กระบวนการริเริ่มจะทำให้ได้เป้าหมายหลักซึ่งจะถูกนำไปใช้ในกระบวนการต่อไป

ตอนที่ 4.2 กระบวนการดำเนินการ

เรื่องที่ 4.2.1 การวางแผนการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

การวางแผน เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากการมองการส่งเสริมเคหกิจเกษตรในเชิงระบบที่จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงสาเหตุและผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ การวางแผนช่วยให้การส่งเสริมเคหกิจเกษตรเป็นไปได้อย่างต่อเนื่อง มีเหตุผล และสามารถใช้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด มีการบริหารจัดการกับเวลาได้อย่างชาญฉลาด ลดความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในกระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตร หรือหากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการปฏิบัติงานก็สามารถที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต่อไปได้อย่างต่อเนื่องจนกระทั่งบรรลุเป้าหมาย โดยเนื้อหาในส่วนนี้ได้สรุปจาก กรมส่งเสริมการเกษตร, (2556) เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, (2567) และ พัฒนา สุขประเสริฐ, (2551) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การวางแผน คือ การคิดก่อนทำ และต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีหลักการรูปแบบพื้นฐานของข้อมูลและข้อเท็จจริง การวางแผนเป็นการกำหนดรูปร่างหน้าตาในการประกอบกิจการหรือกำหนดกรอบแนวทางการทำงาน ซึ่งในด้านเคหกิจเกษตรที่เป็นการพูดถึงด้านอาหารโภชนาการ การจัดการบ้านเรือนและสิ่งแวดล้อม การปรับปรุงสภาพแวดล้อมและท่าทางการทำงาน ตลอดจนการประกอบอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ จึงต้องมีการวางแผนว่า จะทำอะไร ที่ไหน เมื่อใด จำนวนเท่าใด ต้องใช้ค่าใช้จ่ายเท่าใด จะมีรายได้หรือผลตอบแทนจำนวนเท่าใด ฯลฯ ซึ่งการวางแผนจะช่วยให้ผู้เรียนได้ใช้วิจารณญาณในการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรอย่างรอบคอบ วิธีการและขั้นตอนการวางแผน ประกอบด้วย 1) กำหนดสิ่งที่มุ่งหวังหรือเป้าประสงค์ในภาพรวมให้ได้ว่าต้องการให้เกิดอะไรขึ้นในอนาคต ซึ่งต้องมีการกำหนดระยะเวลาด้วยว่าต้องการให้เกิดผลขึ้นในช่วงระยะกี่ปี 2) วิเคราะห์สภาพแวดล้อมถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มหรือสิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต และ 3) กำหนดกลยุทธ์โดยเลือกวิธีการที่เหมาะสมที่สุดในการบรรลุสิ่งที่มุ่งหวังภายใต้สภาพแวดล้อมตามที่ได้วิเคราะห์ไว้ จะต้องทำกิจกรรมอะไร ทำอย่างไร ใช้เทคโนโลยีหรือเทคนิคกิจกรรมอย่างไร จะทำให้มีประสิทธิภาพและเกิดผลสำเร็จสูงสุดได้อย่างไร ดังนั้นการวางแผนจึงเริ่มจากการกำหนดวัตถุประสงค์ โดยระบุรายละเอียดว่า ใคร ทำอะไร เมื่อไร ที่ไหน ทำอะไร และมีทรัพยากรอะไร พร้อมทั้งกำหนดเป้าหมาย โดยพิจารณาความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ลำดับความสำคัญ และจำแนกแยกแยะความต้องการของกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน ซึ่งมีหลักการ ดังนี้

1. หลักการเขียนวัตถุประสงค์ โดยทั่วไปในการเขียนวัตถุประสงค์จะยึดตามหลักการ SMART principles ซึ่งมี 5 ประการ ประกอบด้วย

1.1 มีความเฉพาะเจาะจง (S = Specific) หมายถึง วัตถุประสงค์จะต้องมีความเฉพาะเจาะจง ไม่กว้างจนเกินไป มีความชัดเจน ไม่คลุมเครือ และต้องระบุให้ชัดเจนว่าวัตถุประสงค์ของการส่งเสริมเคหกิจเกษตรต้องการอะไร ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีทิศทางในการปฏิบัติงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรที่ชัดเจนด้วย

1.2 สามารถวัดได้ (M = Measurable) หมายถึง วัตถุประสงค์ที่ดีจะต้องสามารถวัดและประเมินผลได้ กล่าวคือ ต้องวัดผลได้ มีหลักการวัดผล วิธีการ ตลอดจนการคำนวณ และสรุปผลออกมาได้อย่างชัดเจน การวัดผลควรที่จะคำนวณออกมาเป็นตัวเลขได้ ไม่ใช่การตั้งลอย ๆ หรือมีหลักการประเมินหรือการคำนวณที่ไม่ชัดเจน ตัวเลขต้องมีที่มาที่ไป มีหลักฐานยืนยันได้ หากผู้เรียนวัดผลออกมาได้ ก็จะทำให้ผู้เรียนสามารถรู้ว่าการปฏิบัติงานนั้นสำเร็จหรือไม่ เพียงใด เข้าใกล้วัตถุประสงค์มากน้อยแค่ไหน ยังขาดอะไรอีกเท่าไร และควรจะต้องทำอะไรต่อไปเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้

1.3 ทำได้ บรรลุผลได้จริง (A = Achievable) หมายถึง วัตถุประสงค์ที่ดีจะต้องเป็นไปได้ ทำได้จริง บรรลุผลได้จริง และประสบผลสำเร็จได้ การตั้งวัตถุประสงค์ตามหลักการ SMART ควรจะต้องเป็นวัตถุประสงค์ที่จับต้องได้ มีโอกาสสำเร็จได้ และสามารถกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติงานเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายให้ได้

1.4 เป็นเหตุเป็นผล (R = Reasonable) หมายถึง วัตถุประสงค์ที่ดีจะต้องมีความเป็นเหตุเป็นผล สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นจริงในการปฏิบัติงาน รวมถึงสอดคล้องกับสิ่งที่ยังต้องการ

1.5 มีกำหนดเวลา (T = Timely) หมายถึง วัตถุประสงค์ที่ดีจะต้องมีขอบเขตของเวลาที่แน่นอน ในการปฏิบัติงาน มีการกำหนดเวลา การวางแผน และมีกรอบระยะเวลาในการปฏิบัติงานที่กำหนดไว้ให้รู้ อย่างชัดเจน เพื่อการวางแผนปฏิบัติงานในส่วนต่าง ๆ รวมถึงการปฏิบัติงานที่ชัดเจนด้วย หากไม่มีการกำหนดเวลาที่ชัดเจน ผู้เรียนจะไม่รู้ว่าต้องทำไปถึงเมื่อไร และจะวางแผนต่อไปอย่างไร

จากหลักการ SMART principles ดังกล่าว ในการเขียนวัตถุประสงค์ จึงต้องระบุให้ชัดเจน รัดกุม และสามารถปฏิบัติได้จริง ครอบคลุมเหตุผลที่จะดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร โดยจัดลำดับหรือจำแนกเป็นข้อ ๆ เพื่อความเข้าใจง่าย ชัดเจน ใช้ข้อความที่กระชับ ตรงประเด็นที่ต้องการ ไม่ซ้ำซ้อน ทั้งนี้ คำที่มักใช้ในการเขียนวัตถุประสงค์ เช่น เพื่อพัฒนา เพื่อส่งเสริม เพื่อปรับปรุง เพื่อฝึกอบรม เพื่อสร้าง เป็นต้น

ดังตัวอย่างการเขียนวัตถุประสงค์ของโครงการส่งเสริมเคหกิจเกษตรในครัวเรือนเกษตรสูงวัย

- 1) เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านเคหกิจเกษตรให้เกษตรสูงวัยมีความพร้อมเข้าสู่สังคมเกษตรสูงวัย ส่งเสริมการรวมกลุ่มและการจัดทำแผนการสร้างรายได้เสริมจากการประกอบอาชีพในกลุ่มเกษตรสูงวัย และ
- 2) เพื่อพัฒนาศักยภาพให้กลุ่มเกษตรสูงวัยมีความพร้อมในการเป็นผู้ประกอบการเกษตรเบื้องต้น

2. หลักการกำหนดเป้าหมาย โดย “เป้าหมาย” หมายถึง ผลที่ต้องการให้เกิดขึ้นจากการส่งเสริมเคหกิจเกษตรหรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงผลงานที่ต้องการในแต่ละช่วงเวลาที่เป็นรูปธรรม ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งเกี่ยวกับคุณลักษณะอันเกิดจากการปฏิบัติกิจกรรมที่นำไปสู่ผลลัพธ์ (Outcome) ซึ่งแสดงถึงการบรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน นอกจากนี้ เป้าหมายยังเป็นการคาดหวังล่วงหน้าถึงผลที่จะได้รับว่าเป็นปริมาณเท่าใด โดยต้องวัดได้อย่างเป็นตรรกะ ซึ่งมีหลักการกำหนดเป้าหมายดังนี้

2.1 ระบุปริมาณและคุณภาพของผลงานหรือผลผลิตต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่จะทำให้เกิดผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ทั้งนี้ ผลเชิงปริมาณ หมายถึง จำนวนผลผลิตที่ได้จากการทำกิจกรรม เช่น โครงการฝึกอบรม ให้ใครเป็นผู้เข้าร่วมโครงการจำนวนกี่คน ส่วนผลเชิงคุณภาพ หมายถึง คุณภาพของผลผลิต เช่น ให้ผู้ที่เข้าร่วมโครงการสามารถทำอะไรได้หรือมีความรู้เรื่องใด

2.2 ระยะเวลาที่ผลงานจะแล้วเสร็จ การกำหนดเป้าหมายต้องระบุระยะเวลาที่จะเกิดผลงานของการดำเนินงานไว้อย่างชัดเจน เช่น ผลงานจากการส่งเสริมเคหกิจเกษตรนั้น จะทำให้แล้วเสร็จในระยะเวลาเท่าไร เมื่อไร

2.3 กำหนดความต้องการ ทิศทาง แนวทาง และพื้นที่การปฏิบัติงานที่ชัดเจน ขยายวัตถุประสงค์ให้เป็นรูปธรรม และเน้นช่วงเวลา

2.4 เป้าหมายจะบอกกิจกรรมที่ทำว่าทำอะไรบ้าง บอกจำนวนคนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย หากมีหลายกิจกรรม เป้าหมายควรเขียนเป็นข้อ ๆ เป้าหมายเป็นส่วนขยายของวัตถุประสงค์ แต่ไม่จำเป็นว่าถ้ามีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ เป้าหมายจะต้องมี 4 ข้อ

ดังตัวอย่างการเขียนเป้าหมายของโครงการส่งเสริมเคหกิจเกษตรในครัวเรือนเกษตรสูงวัย

- 1) เชิงปริมาณ เกษตรกรสูงวัย จำนวน 1,078 ราย ได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านเคหกิจเกษตร มีความพร้อมเข้าสู่สังคมเกษตรสูงวัย ได้รับการส่งเสริมการรวมกลุ่ม และมีการจัดทำแผนการสร้างรายได้เสริมจากการประกอบอาชีพในกลุ่มเกษตรกรสูงวัย และ 2) เชิงคุณภาพ ร้อยละ 60 ของเกษตรกรสูงวัยที่เข้าร่วมโครงการมีรายได้เพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 5

ประโยชน์ของการวางแผนการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร 1) จุดมุ่งหมายที่ชัดเจนจะช่วยให้เห็นภาพรวมของงานทั้งหมด 2) เป็นเสมือนพิมพ์เขียวของการประกอบการ และเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ 3) มีความมั่นใจในความสำเร็จ และช่วยลดความเสี่ยง 4) ชี้้นำการทำงาน มีเป้าหมายและมีแนวทางที่ชัดเจนสามารถใช้กำหนดวิธีการและขั้นตอนที่เหมาะสม และเชื่อมโยงต่าง ๆ เข้าด้วยกันได้ 5) รู้งานทั้งหมดที่จะต้องทำ ไม่ตกหล่นหรือลืมในบางเรื่องหรือบางขั้นตอน 6) สามารถกำหนดช่วงเวลาต่าง ๆ ที่ชัดเจน กิจกรรมไม่ซ้อนทับกัน 7) รู้งบประมาณค่าใช้จ่ายที่จะต้องใช้ และสามารถประมาณการรายได้และกำไร และ 8) ใช้ประกอบการหาแหล่งเงินทุน

สำหรับคุณลักษณะของแผนที่ดี ประกอบด้วย 1) มีทิศทาง เป้าหมายที่ชัดเจน 2) มีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม 3) มีกลยุทธ์หรือวิธีการที่เหมาะสม เป็นจริงได้ 4) มีมุมมองครอบคลุมหลายมิติ 5) ไม่ซับซ้อนนำไปสู่การปฏิบัติ 6) นำไปใช้ได้ในทุกระดับ และ 7) ยืดหยุ่น ทันสถานการณ์

กล่าวโดยสรุป การวางแผนเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ เป็นการมองในเชิงระบบที่ช่วยให้การส่งเสริมเคหกิจเกษตรเป็นไปได้อย่างต่อเนื่อง มีเหตุผล ใช้สิ่งที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด มีการบริหารจัดการเวลา และลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตร โดยเริ่มจากการกำหนดวัตถุประสงค์ซึ่งโดยทั่วไปจะยึดตามหลักการ SMART principles และกำหนดเป้าหมาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลงานที่ต้องการในแต่ละช่วงเวลาที่เป็นรูปธรรมทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

เรื่องที่ 4.2.2 การดำเนินงานและประสานงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

การดำเนินงาน เป็นการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการส่งเสริมเคหกิจเกษตร วิธีการดำเนินงานจึงเป็นการระบุกิจกรรมทั้งหมดที่จะต้องปฏิบัติในการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ระบุขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม ระยะเวลาในการปฏิบัติกิจกรรมแต่ละขั้นตอน และระบุเทคนิควิธีการที่ใช้ในการปฏิบัติงาน ดังนั้น วิธีการดำเนินงานจึงนำวัตถุประสงค์มาจำแนกแจกแจงเป็นกิจกรรมย่อยหลาย ๆ กิจกรรม โดยกิจกรรมที่กำหนดขึ้นจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และต้องทำเพื่อให้เกิดผลผลิต (Output) ซึ่งเกิดจากการใช้ทรัพยากรหรือปัจจัย (Input) ต่าง ๆ เป็นการแสดงกระบวนการ

ดำเนินงานของการส่งเสริมเคหกิจเกษตร (How) โดยหลักการกำหนดกิจกรรมในการดำเนินงานได้สรุปจาก กรมส่งเสริมการเกษตร, (2556) กรมส่งเสริมการเกษตร, (2567) และ เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, (2567) มีรายละเอียด ดังนี้

1. **ระบุกิจกรรม (Activity) หรืองาน (Task)** ที่ชัดเจนว่ามีกิจกรรมอะไรบ้างที่ก่อให้เกิดผลผลิต (Output) เมื่อกิจกรรมนั้นสิ้นสุดลง ผลผลิต (Output) ที่ได้จากกิจกรรมนี้จะต้องตอบสนองหรือขยายผลให้เกิดผลลัพธ์ (Outcome) ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

2. **ความสอดคล้องของกิจกรรมกับวัตถุประสงค์** โดยกิจกรรมที่กำหนดขึ้นมานั้น ต้องก่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ หรือทุกวัตถุประสงค์จะต้องมีกิจกรรมรองรับ ทั้งนี้ กิจกรรมต้องมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ทรัพยากร และบริบทของการดำเนินงาน

3. **จำแนกเป็นกิจกรรมย่อย** โดยแสดงกิจกรรมและรายละเอียดที่ทำให้เห็นอย่างชัดเจน ประกอบด้วย ผู้ดำเนินงาน วัน เวลา และสถานที่ที่ใช้จัดทำกิจกรรม อาจจัดทำเป็นปฏิทินปฏิบัติงานที่แสดงระยะเวลาควบคู่ไปด้วย หรือทำเป็นแผนปฏิบัติงานก็ได้ ดังตารางที่ 4.3 แสดงตัวอย่างแผนปฏิบัติงาน (ดัดแปลงจาก กรมส่งเสริมการเกษตร, 2567 และ เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, 2567)

ตารางที่ 4.3 แสดงตัวอย่างแผนปฏิบัติงาน

กิจกรรม	จุดมุ่งหมาย	สถานที่/ปริมาณ	เวลา	ผู้รับผิดชอบ
1. อบรมการรวมกลุ่ม และจัดทำแผนการสร้างรายได้เสริมจากการประกอบอาชีพในกลุ่มเกษตรกรสูงวัย	เพื่อสร้างการรับรู้และเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมเกษตรสูงวัย โดยการถ่ายทอดความรู้ด้านเคหกิจเกษตร	- สำนักงานเกษตรอำเภอ - เกษตรกร จำนวน 14 ราย	ธันวาคม	นายเกษตร ส่งเสริม
2. อบรมพัฒนาทักษะตามแผนการสร้างรายได้เสริมจากการประกอบอาชีพในกลุ่มเกษตรกรสูงวัย	เพื่อพัฒนาทักษะการดำเนินกิจกรรมตามแผน	- สำนักงานเกษตรอำเภอ - เกษตรกร จำนวน 14 ราย	มกราคม	นายเกษตร ส่งเสริม
3. สนับสนุนปัจจัยการผลิตในการดำเนินกิจกรรมสร้างรายได้เสริมจากการประกอบอาชีพในกลุ่มเกษตรกรสูงวัย	เพื่อสร้างรายได้เสริมตามแผนการประกอบอาชีพในกลุ่มเกษตรกรสูงวัย	- ที่ตั้งกลุ่มเกษตรกรสูงวัย - กลุ่มเกษตรกรสูงวัย จำนวน 1 กลุ่ม	กุมภาพันธ์	นายเกษตร ส่งเสริม

การประสานงาน เป็นส่วนหนึ่งในการบูรณาการการทำงาน เพื่อให้บุคลากรหรือหน่วยงานในองค์กร หรือระหว่างบุคลากร หน่วยงาน หรือองค์กรอื่นได้มีการทำงานร่วมกัน เกิดการบรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน และทำให้งานประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งควรมียุทธศาสตร์ประกอบ ดังนี้

1. **ความร่วมมือ** จะต้องสร้างสัมพันธภาพในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย โดยอาศัยความเข้าใจ หรือข้อตกลงร่วม ควรมีการรวบรวมความคิด วิธีการ เทคนิค และการระดมสมอง สนับสนุนการทำงานร่วมกัน การปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายเดียวกัน เต็มใจที่จะทำงานร่วมกัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การประสานงาน

ไม่ควรใช้อำนาจสั่งการอย่างเดียว ควรใช้ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพราะความมีน้ำใจต่อกันจะเป็นผลให้เกิดความร่วมมือร่วมใจมากกว่า พยายามผูกมิตรตั้งแต่ต้น ป้องกันไม่ให้เกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ มีความหวาดระแวงหรือมีความกินแหนงแคลงใจกัน ให้การยอมรับซึ่งกันและกัน ไม่มีการว่าร้าย โยนความผิดให้ผู้อื่น เมื่อมีสิ่งใดช่วยเหลือแนะนำกันได้ก็อย่าลังเล ให้น้ำใจที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างจริงใจ ก็จะเพิ่มความเชื่อถือไว้วางใจกันยิ่งขึ้น

2. **จังหวะเวลา** ในการปฏิบัติงานตามหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละคน

3. **ความสอดคล้องกัน** จะต้องพิจารณาความพอเหมาะพอดี ไม่เกี่ยงงานกัน เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพ

4. **ระบบการสื่อสาร** ต้องถูกต้องตรงกัน ทำงานอย่างรวดเร็ว และปราศจากข้อขัดแย้ง การติดต่อสื่อสารเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการประสานงานทั้งภายในและภายนอกหน่วยงานหรือองค์กรให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

5. **ผู้ประสานงาน** จะต้องสามารถดึงทุกฝ่ายเข้าร่วมมือกันทำงาน และสามารถขอความร่วมมือในการทำงานเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงด้วยดี

5.1 **ข้อควรระวังในการประสานงานและบูรณาการ**

5.1.1 อย่าให้ข้อมูลล่าช้า ในการติดต่อประสานงานกันระหว่างบุคคลหรือหน่วยงาน

5.1.2 อย่ารับ-ส่งข้อมูลที่ผิดพลาด เพราะยังทำให้ข้อมูลติดต่อสื่อสารไม่จบ ต้องแก้ไข บางคนยังไม่ทันฟังความแต่ด่วนสรุป ทำให้เกิดข้อมูลผิดพลาด

5.2 **เทคนิควิธีประสานงานและบูรณาการ**

5.2.1 ก่อนเริ่มประสานงาน คิดก่อนว่าต้องการอะไร เมื่อไหร่ ที่ไหน อย่างไร ควรติดต่อใคร หน่วยงานใด

5.2.2 การมีบัญชีโทรศัพท์ของบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไว้เป็นส่วนตัว และส่วนกลาง

5.2.3 ควรประสานงานกับระดับเดียวกันหรือต่ำกว่าก่อน

5.2.4 ใช้คำสุภาพ ให้เกียรติผู้สนทนา พูดจาอ่อนน้อมถ่อมตนด้วยความจริงใจ

5.2.5 เมื่อรับปากทำเรื่องใดไว้ต้องรับทำ

การประสานงานเพื่อให้เกิดการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรที่ดีนั้นมาจากการปฏิบัติงานของนักส่งเสริมการเกษตรที่เปรียบเสมือนผู้ทำงานภาคสนาม ซึ่งผู้เรียนจะต้องมีความรอบรู้ มีความเข้าใจ และมีความสามารถในการทำงานด้านคหกรรมศาสตร์ควบคู่ไปกับการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้เกิดการบูรณาการการดำเนินงานและช่วยเพิ่มข้อมูลข่าวสารให้กับเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย อันจะนำไปสู่การเรียนรู้ การตัดสินใจ และการประยุกต์ใช้ความรู้ดังกล่าว ทำให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านทรัพยากรมนุษย์ในภาคการเกษตรให้มีการกินดี อยู่ดี และมีรายได้เพิ่ม นอกเหนือจากการประกอบอาชีพการเกษตรแต่เพียงอย่างเดียว โดยแนวทางในการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร มีดังนี้

1. **ความเข้าใจในตนเอง** โดยการทำความรู้จักและทำความเข้าใจในตนเองอย่างถ่องแท้และลึกซึ้ง กล่าวคือ ผู้เรียนจะต้องรู้ตัวว่านักส่งเสริมการเกษตรและเคหกิจเกษตรคือใคร มีความหมายและความสำคัญต่อเกษตรกรอย่างไร จะต้องปฏิบัติ หรือแสดงบทบาท หรือมีหน้าที่ความรับผิดชอบอะไรที่จะต้องปฏิบัติงาน และจะต้องปฏิบัติงานอย่างไร (How to) เพื่อที่จะทำให้การดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรและเคหกิจเกษตร

ประสบผลสำเร็จ บรรลุตามหลักการ อุดมการณ์ และปรัชญาของการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรและเคหกิจเกษตรที่กำหนดไว้

2. ความเข้าใจผู้อื่น โดยการทำความรู้จัก สร้างความรักความเข้าใจ และสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นกับพี่น้องเกษตรกรที่จะต้องเข้าไปปฏิบัติงานด้วย กล่าวคือ ผู้เรียนจะต้องเข้าไปพบปะเยี่ยมเยียน และทำงานร่วมกับพี่น้องเกษตรกรและชาวบ้าน เข้าไปร่วมรับรู้ เรียนรู้ และทำกิจกรรมต่าง ๆ ในลักษณะของการทำงานแบบเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา

3. การทำงานด้วยใจรัก โดยการทำงานส่งเสริมการเกษตรและเคหกิจเกษตรด้วยใจรัก และมีทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน มีความจริงใจ จริงใจ เสียสละ มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ และตระหนักถึงการทำหน้าที่ของตนเองอย่างสมบูรณ์ เป็นผู้มีความซื่อสัตย์และจริยธรรมประจำใจ ทำงานส่งเสริมการเกษตรและเคหกิจเกษตรด้วยจิตอิสระ ไม่แสวงหาผลประโยชน์หรือผลกำไรจากการทำงาน เป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ ซึ่งจะทำให้ครองใจเกษตรกรได้

4. การปฏิบัติงานแบบมืออาชีพ กล่าวคือ ผู้เรียนจะต้องปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรและเคหกิจเกษตรด้วยความรอบรู้ รู้ลึก รู้จริง มีความแม่นยำในการปฏิบัติงาน มีความกระตือรือร้น กระฉับกระเฉง รวดเร็วและว่องไวในการปฏิบัติงาน เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของพี่น้องเกษตรกร และเข้าใจธรรมชาติของเกษตรกร

กล่าวโดยสรุป การดำเนินงานเป็นการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการส่งเสริมเคหกิจเกษตร โดยมีหลักในการกำหนดกิจกรรม คือ ระบุกิจกรรมที่ชัดเจน เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และจำแนกเป็นกิจกรรมย่อย ๆ โดยแสดงรายละเอียดอย่างชัดเจน ทั้งนี้ การดำเนินงานต้องอาศัยการประสานงานเพื่อให้บุคลากรหรือหน่วยงานมีการทำงานร่วมกัน เกิดการบรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน และทำให้งานประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ กระบวนการดำเนินการจะทำให้ได้กิจกรรมหลัก ซึ่งจะถูกนำไปใช้ในกระบวนการต่อไป

ตอนที่ 4.3 กระบวนการติดตามและประเมินผล

เรื่องที่ 4.3.1 การติดตามนิเทศการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

การติดตามนิเทศการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร เป็นขั้นตอนของการให้คำแนะนำ และการร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาที่พบว่าควรทำอย่างไรต่อไป เพื่อให้สถานการณ์ ณ ขณะนั้นตรงกับสถานการณ์ที่ได้กำหนดไว้ในแผนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรตั้งแต่เริ่มแรก เพื่อที่จะทำให้แผนบรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการ ทั้งนี้ ผู้ติดตามการดำเนินงานจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และความเข้าใจเป็นอย่างดีในระบบและทุกขั้นตอนของการส่งเสริมเคหกิจเกษตร ต้องมีไหวพริบและประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รวมถึงต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี จึงจะทำให้การติดตามการดำเนินงานประสบความสำเร็จ โดยเนื้อหาในส่วนนี้ได้สรุปจาก กรมส่งเสริมการเกษตร, (2556) กรมส่งเสริมการเกษตร, (2560) และ พัฒนา สุขประเสริฐ, (2551) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การติดตามการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่ช่วยให้กระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการทำงานในเชิงระบบ จึงต้องดำเนินการควบคู่กันไปกับการประเมินผล การติดตามการดำเนินงานจึงเป็นกระบวนการที่ใช้สนับสนุนให้กิจกรรมต่าง ๆ ในการส่งเสริมเคหกิจเกษตรเป็นไปตามแผน

จนกระทั่งการดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของกิจกรรม/โครงการส่งเสริมเคหกิจเกษตรได้ นอกจากนี้ ยังเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อน กระตุ้นเร่งรัด และติดตามการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรในพื้นที่ว่า มีความสำเร็จ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิผลหรือไม่ ตลอดจนเป็นการสนับสนุน การปฏิบัติงานในพื้นที่ให้สามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคได้อย่างรวดเร็ว มีการให้ข้อเสนอแนะ เพื่อใช้เป็น ข้อมูลในการวางแผนการปฏิบัติงานในครั้งต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ การติดตามนิเทศงานจึงต้องมีการดำเนินงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ติดตามนิเทศงานและเจ้าหน้าที่ผู้รับการติดตามนิเทศงาน เพื่อมุ่งการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรให้ประสบความสำเร็จตามที่กำหนดไว้ และยังเป็นการประสานงานบูรณาการการทำงานร่วมกันทั้งระดับนโยบายและระดับการปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งนี้ ระบบส่งเสริมการเกษตร (T & V System) แบ่งการติดตามนิเทศงานไว้ 2 ระดับ คือ การติดตาม นิเทศงานระดับส่วนกลาง/เขต ปีละ 3 ครั้ง และการติดตามนิเทศงานระดับจังหวัด ปีละ 6 ครั้ง โดยจะกำหนด ประเด็นการติดตามนิเทศงาน ประกอบด้วย 1) งานตามนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 2) งานตาม ภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตร 3) การขับเคลื่อนระบบส่งเสริมการเกษตร และ 4) การบริหารงาน สำนักงานและการบริหารงานงบประมาณโครงการ

การติดตามนิเทศการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรให้มีประสิทธิภาพ แบ่งได้เป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. ขั้นตอนการปฏิบัติการติดตามนิเทศงาน

1.1 การจัดทำแผนการติดตามงาน โดยทีมติดตามงานต้องมีการประชุมหารือ เพื่อวางแผน การติดตามงาน กำหนดรูปแบบการติดตามงาน และแบ่งบทบาทหน้าที่ของทีมติดตามงานให้ชัดเจน

1.2 การกำหนดช่วงเวลาติดตามงาน โดยทีมติดตามงานต้องมีการกำหนดช่วงระยะเวลา ในการติดตามงานให้ชัดเจน มีความเหมาะสม และไม่กระทบกับการปฏิบัติงานในพื้นที่ เพื่อให้เกิดความพร้อม ในการให้ข้อมูลได้อย่างถูกต้องและครบถ้วน

1.3 การประสานผู้เกี่ยวข้อง โดยทีมติดตามงานต้องมีการประสานงานผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกิจกรรม/โครงการที่จะไปติดตามงาน

1.4 การจัดทำ Check list โดยทีมติดตามงานควรมีการจัดทำประเด็นการติดตามงานที่สามารถ ตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วนได้ และควรมีมาตรฐานหรือเกณฑ์กลางที่ชัดเจน

1.5 การสรุปผลการติดตามงานร่วมกัน โดยทีมติดตามงานควรมีเครื่องมืออุปกรณ์ในการบันทึก และสรุปผล เช่น กล้องถ่ายรูป โน้ตบุ๊ก ฯลฯ เพื่อให้สามารถจัดเก็บข้อมูล สรุปผลเป็นรายวัน และจัดทำเป็น เอกสารได้ ทั้งนี้ การสรุปผลการติดตามงานในแต่ละเรื่องได้อย่างรวดเร็ว จะทำให้สามารถนิเทศได้ทันทีระหว่าง การติดตามงานหรือเมื่อพบปัญหา

2. หลักปฏิบัติของผู้ติดตามงาน

2.1 ผู้ติดตามงานต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จะติดตามนิเทศงาน สามารถตอบคำถาม หรือให้คำแนะนำเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้

2.2 ผู้ติดตามงานต้องมีเทคนิคการติดตามงานที่ดี มองภาพพื้นที่ในเชิงบวก และต้องเป็นผู้รับฟัง คนในพื้นที่ให้มาก

2.3 ผู้ติดตามงานต้องมีความสามารถในการนิเทศงานหรือช่วยแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว โดยไม่ต้องรอลงนาม

2.4 ผู้ติดตามงานต้องรักษาเวลาในการติดตามงานในทุก ๆ สถานการณ์

2.5 ผู้ติดตามงานควรได้รับการเพิ่มพูนทักษะโดยผู้รู้/ผู้เชี่ยวชาญด้านการติดตามและนิเทศงาน

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการติดตามนิเทศงาน คือ เจ้าหน้าที่ทุกระดับในจังหวัดมีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้รับการสนับสนุนและช่วยแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ อย่างรวดเร็วและถูกต้อง และมีการดำเนินงานตามนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และตามภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตรได้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้

สำหรับผู้ติดตามงานต้องมีความรู้ในหลาย ๆ สาขาวิชาเป็นอย่างดี คือ ต้องรู้รอบด้าน ต้องรู้จริง และต้องใช้การบูรณาการความรู้ให้เป็นฐานในการทำงาน ภายใต้หลักการ รูปแบบ วิธีการ กลยุทธ์ และเทคนิคในการทำงานได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับสถานการณ์ ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการติดตามการดำเนินงานต้องมีทัศนคติที่ดีและมีความภาคภูมิใจในงานที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนให้การทำงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรประสบความสำเร็จได้อย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป การติดตามนิเทศการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร เป็นขั้นตอนที่ช่วยให้กระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เป็นการทำงานในเชิงระบบ ซึ่งต้องดำเนินการควบคู่กับการประเมินผล ผู้ติดตามนิเทศการดำเนินงานต้องมีความรู้หลากหลายสาขาวิชา ต้องรู้รอบด้าน รู้จริง และต้องบูรณาการความรู้ในการทำงาน เพื่อให้เจ้าหน้าที่ทุกระดับมีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้รับการสนับสนุน และช่วยแก้ไขปัญหาอุปสรรคได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง

เรื่องที่ 4.3.2 การประเมินผลการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

การประเมินผลเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร เนื่องจากเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ทราบว่าการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรนั้น บรรลุผลตามเป้าหมายหรือไม่ หรือมีสถานการณ์ที่แท้จริงของการดำเนินกิจกรรมการส่งเสริมเคหกิจเกษตรในระยะเวลาที่ได้ทำการประเมินผลเป็นอย่างไร โดยเนื้อหาในส่วนนี้ได้สรุปจาก กรมส่งเสริมการเกษตร, (2567) เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, (2567) และ พัฒนา สุขประเสริฐ, (2551) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ในขั้นตอนของการประเมินผลการส่งเสริมเคหกิจเกษตร ผู้เรียนสามารถดำเนินการประเมินผลได้ตั้งแต่มองก่อนที่จะเริ่มต้นดำเนินการตามแผนการส่งเสริมเคหกิจเกษตร เพื่อให้ทราบว่าบริบทและสถานการณ์ของบุคคลเป้าหมาย ชุมชน และ/หรือสังคมเป็นอย่างไร มีความพร้อมมากน้อยเพียงใดในการทำกิจกรรมการส่งเสริมเคหกิจเกษตร หรือทำการประเมินผลในระหว่างการทำกิจกรรม/โครงการตามแผนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรไปแล้วระยะหนึ่ง เพื่อจะได้ทราบว่าในระหว่างการทำกิจกรรมนั้นมีปัญหาอุปสรรคอะไรเกิดขึ้น หรือสถานการณ์ที่แท้จริงของกิจกรรม/โครงการเป็นอย่างไร เป็นไปตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ ทีมงานสามารถทำงานเข้ากันได้ดีหรือไม่ ปัจจัยที่ใช้ในการดำเนินงานมีเพียงพอหรือไม่ มีการใช้ปัจจัยต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ กิจกรรม/โครงการที่ทำอยู่จะช่วยทำให้แผนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรบรรลุได้ตามเป้าหมายหรือไม่ หรือทำการประเมินผลการส่งเสริมเคหกิจเกษตรหลังจากที่กิจกรรมได้เสร็จสิ้นไปแล้วช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยอาจพิจารณาจากช่วงเวลาที่เหมาะสม เพื่อให้ทราบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งมักจะให้ความสำคัญกับความพอใจหรือการยอมรับของบุคคลเป้าหมาย เช่น ผู้ที่ร่วมทำกิจกรรมและสังคมโดยรวม เป็นต้น

การประเมินผลการส่งเสริมเคหกิจเกษตรในปัจจุบันมีได้หลายลักษณะ ผู้เรียนสามารถที่จะเลือกใช้ได้ตามเงื่อนไขและความเหมาะสมของกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งประเภทได้ ดังนี้

1. การประเมินผลโดยการแบ่งตามช่วงเวลาของการทำกิจกรรม แบ่งได้เป็น 4 ระยะ คือ

1.1 การประเมินผลก่อนที่จะเริ่มต้นทำกิจกรรม เพื่อให้ทราบว่าบริบทและสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเคหกิจเกษตรเป็นอย่างไร ตรงกับการจัดทำแผนที่คาดการณ์ไว้หรือไม่ สถานการณ์ปัจจุบันเป็นปัจจัยสนับสนุนหรือไม่ ผู้ที่เกี่ยวข้องมีทัศนคติอย่างไรต่อกิจกรรม/โครงการ ทั้งนี้ การประเมินผลก่อนที่จะเริ่มต้นทำกิจกรรมจึงเป็นการศึกษาถึงความพร้อมและความเป็นไปได้ก่อนที่จะเริ่มต้นทำกิจกรรมส่งเสริมเคหกิจเกษตร

1.2 การประเมินผลหลังจากที่ได้ทำกิจกรรมไปแล้วระยะหนึ่ง เพื่อให้ทราบว่าผลการดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่ได้กำหนดไว้หรือไม่ การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เป็นไปตามที่ควรจะเป็นหรือไม่ ควรต้องมีการปรับเปลี่ยนอะไรบ้าง หรือว่ายังคงจะดำเนินการต่อไปตามเดิม

1.3 การประเมินผลเมื่อกิจกรรมได้เสร็จสิ้นลงแล้ว เพื่อให้ทราบว่าผลการดำเนินงานประสบความสำเร็จตามเป้าหมายหรือไม่

1.4 การประเมินผลหลังกิจกรรมได้เสร็จสิ้นไปแล้วระยะเวลาหนึ่ง เพื่อให้ทราบว่า มีผลกระทบอะไรเกิดขึ้นหรือไม่ เช่น พบจุดอ่อนในการพัฒนาแบบแยกส่วนกิจกรรมทำให้ไม่เกิดประโยชน์อย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบ หรือบางกิจกรรมอาจมีผลกระทบในแง่ลบตามมาในภายหลัง เป็นต้น

2. การประเมินผลโดยแยกตามจำนวนของกิจกรรม โดยผู้เรียนสามารถเลือกใช้การประเมินผลเฉพาะในบางกิจกรรมที่ให้ความสนใจหรือในภาพรวมทั้งหมดของกิจกรรมการส่งเสริมเคหกิจเกษตรก็ได้

3. การประเมินผลโดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการทำกิจกรรม เพื่อให้ทราบว่ากิจกรรม/โครงการบรรลุตามแผนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรหรือไม่ โดยเปรียบเทียบกับแผนที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจริงว่ามีผลต่างเกิดขึ้นหรือไม่ มีมากน้อยเพียงใด และเป็นผลต่างในเชิงบวกหรือเชิงลบ

4. การประเมินผลโดยใช้ความพอใจ โดยอาจเลือกใช้ความพอใจจากบุคคลเป้าหมาย ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือหน่วยงานต้นสังกัดเป็นตัวตัดสิน เพราะบางกิจกรรมอาจจะไม่คุ้มค่าหากใช้เกณฑ์ทางเศรษฐกิจเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จ แต่เมื่อใช้ความพอใจเป็นเกณฑ์ ผลที่ได้จากการประเมินอาจจะคุ้มค่าเป็นอย่างมาก เช่น เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการตื่นตัวของชุมชน ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการทำงานและมีการเรียนรู้ร่วมกันมากขึ้น เป็นต้น

5. การประเมินผลโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะ เป็นการประเมินผลจากผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิชาการที่มีความสนใจในบางประเด็นโดยเฉพาะ เพื่อต้องการทราบคำตอบหรือความสัมพันธ์ในเชิงระบบสำหรับนำไปใช้ในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการส่งเสริมเคหกิจเกษตรต่อไป

ทั้งนี้ การเลือกใช้การประเมินผลแบบใด ผู้เรียนควรได้มีการพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนที่จะดำเนินการประเมินผล เพื่อให้ผลที่ได้จากการประเมินเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ การประเมินผลอาจพิจารณาจากจุดมุ่งหมายของการประเมินผลว่าต้องการอะไร เพื่อนำไปกำหนดเป็นแผนหรือกรอบในการดำเนินงาน รวมถึงวิธีการและเทคนิคที่เหมาะสมที่จะต้องใช้ในการประเมินผล เช่น หากต้องการทราบว่าโครงการส่งเสริมเคหกิจเกษตรที่ได้จัดทำขึ้นนั้นให้ผลคุ้มค่าหรือไม่ ก็อาจพิจารณาได้จากความสิ้นเปลืองในการใช้ปัจจัยต่าง ๆ ความยากง่ายในการทำกิจกรรม และผลตอบแทนที่ได้รับ ผู้ที่เกี่ยวข้องเห็นชอบด้วยหรือไม่ หรืออาจเปรียบเทียบกับมาตรฐานสากล เพื่อให้ผลการประเมินที่ได้มีความถูกต้อง น่าเชื่อถือ และได้รับการยอมรับอย่างแท้จริง ทั้งนี้ การกำหนดวิธีการประเมินผลในการส่งเสริมเคหกิจเกษตร โดยหลังจากได้กำหนดตัวชี้วัดผลสำเร็จของการดำเนินกิจกรรม ทั้งตัวชี้วัดผลผลิตและตัวชี้วัด

ผลลัพธ์แล้ว จะต้องกำหนดวิธีการประเมินผลให้ชัดเจนว่าจะวัดผลสำเร็จตามตัวชี้วัดได้อย่างไร ต้องระบุว่า จะเก็บข้อมูลกับใคร อย่างไร ใช้เครื่องมืออะไรในการเก็บข้อมูล พร้อมทั้งระบุเวลาที่ใช้ในการประเมินผลด้วย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. กำหนดแหล่งที่มาของข้อมูล หรือกลุ่มตัวแทนที่ให้ข้อมูล ต้องระบุว่า จะเก็บข้อมูลจากแหล่งใด กลุ่มตัวแทนที่ให้ข้อมูลคือใคร ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้เสียกับการดำเนินกิจกรรมส่งเสริม เกษตกร อาจจะเป็นเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรกรที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ หากไม่เก็บข้อมูลจากประชากรทุกราย จะต้องระบุวิธีการหาตัวแทนที่ให้ข้อมูล เช่น วิธีการสุ่มตัวอย่าง เป็นต้น

2. กำหนดเทคนิคหรือวิธีการจัดเก็บข้อมูล เมื่อระบุแหล่งที่มาของข้อมูลว่าจะเก็บข้อมูลจากใคร จะต้องกำหนดวิธีการจัดเก็บข้อมูล โดยเลือกวิธีการที่มีความเหมาะสมกับผู้ให้ข้อมูล ซึ่งอาจใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีสัมมนา เป็นต้น

3. กำหนดเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูล ดังนี้

3.1 แบบสอบถาม หมายถึง ชุดของข้อคำถามเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ผู้จัดเก็บข้อมูลเตรียมไว้ให้ผู้ตอบข้อมูลซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลโดยตรงเขียนตอบในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ต้องการจัดเก็บ แบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่นิยมใช้กันมากชนิดหนึ่ง เหมาะกับการใช้เป็นข้อคำถามแบบปรนัย กล่าวคือ แต่ละข้อคำถามจะมีคำตอบหลายคำตอบให้เลือก โดยเมื่อได้รับข้อมูลหรือคำตอบแล้วสามารถนำมาแปลงเป็นตัวเลข แจกแจงความถี่ แล้ววิเคราะห์เชิงปริมาณได้ ไม่นิยมใช้คำถามปลายเปิด (Open-ended) หรือควรจะใช้ให้น้อยที่สุด และควรพยายามกระตุ้นให้ผู้ตอบข้อมูลได้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ข้อคำถาม เนื้อหา หรือประเด็นต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วหรือที่ใช้สอบถามควรกำหนดให้ครอบคลุมทุกด้านของโครงการ โดยเฉพาะคำถามเกี่ยวกับผลผลิต (Output) และผลลัพธ์ (Outcome) ที่กำหนดไว้

3.2 แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือที่มีลักษณะเป็นเอกสาร ใช้ในการรวบรวมข้อมูลตามตัวแปร โดยการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย มีการสื่อสารกันระหว่างผู้สัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมายหรือผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งการสื่อสารนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้คำตอบมาตอบปัญหา แบบสัมภาษณ์จึงมีลักษณะคล้ายแบบสอบถาม แต่มีความแตกต่างกันที่แบบสัมภาษณ์จะเป็นเครื่องมือที่ผู้สัมภาษณ์ใช้ในการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายหรือผู้ให้สัมภาษณ์ได้โดยตรง

3.3 แบบสังเกต เป็นเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมของบุคคลขณะที่ปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมนั้นกำลังเกิดขึ้น โดยอาศัยประสาททั้งห้าของผู้สังเกต ได้แก่ การดู การฟัง หรือการใช้ประสาทสัมผัสอื่น ๆ เช่น การสัมผัส การดมกลิ่น ซึ่งผู้รวบรวมข้อมูลต้องอยู่ใกล้ชิดกับบุคคลหรือสิ่งที่ต้องการสังเกตมาก เพื่อแสวงหาข้อมูลที่ต้องการได้โดยตรง

3.4 แบบทดสอบ เป็นเครื่องมือที่ใช้วัดความรู้ ความจำ ความเข้าใจเฉพาะเรื่อง มีการสร้างขึ้นอย่างมีระบบ เพื่อเป็นสิ่งที่เราให้ผู้ตอบข้อมูลแสดงพฤติกรรมตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง สามารถเก็บข้อมูลได้กว้างขวางและเป็นที่ยอมรับ และใช้สำหรับการวิจัยได้ทุกรูปแบบ ทั้งการวิจัยเชิงสำรวจ การวิจัยเชิงทดลอง และการวิจัยเชิงทดสอบ

4. กำหนดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากที่ได้ผู้เรียนได้กำหนดเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว สิ่งสำคัญอีกประเด็นที่ต้องดำเนินการคือการระบุวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งเป็นการนำข้อมูลดิบมาวิเคราะห์ทำความเข้าใจกับประเด็นที่เกี่ยวข้อง และเจาะลึกลงไปข้อมูลเพื่อแปลงตัวชี้วัดเป็นข้อเท็จจริงและตัวเลข

ที่สามารถนำไปเทียบกับมาตรฐานหรือเกณฑ์การประเมินได้ โดยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับ 2 ประเด็นหลัก คือ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

5. กำหนดช่วงเวลาจัดเก็บข้อมูล ผู้เรียนควรระบุให้ชัดเจนว่าจะจัดเก็บข้อมูลเมื่อใด โดยกำหนดระยะเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดการจัดเก็บข้อมูล ดังภาพที่ 4.4 แสดงตัวอย่างการเขียนการประเมินผลโครงการส่งเสริมเคหกิจเกษตรในครัวเรือนเกษตรสูงวัย

ตัวชี้วัดโครงการ

เชิงปริมาณ

เกษตรกรสูงวัย จำนวน 1,078 ราย ได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านเคหกิจเกษตร มีความพร้อมเข้าสู่สังคมเกษตรสูงวัย ได้รับการส่งเสริมการรวมกลุ่ม และมีการจัดทำแผนการสร้างรายได้เสริมจากการประกอบอาชีพในกลุ่มเกษตรกรสูงวัย

เชิงคุณภาพ

ร้อยละ 60 ของเกษตรกรสูงวัยที่เข้าร่วมโครงการมีรายได้เพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 5

ผลผลิต ผลลัพธ์

ผลผลิต (Output)

เกษตรกรสูงวัย จำนวน 1,078 ราย ได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านเคหกิจเกษตรเพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมเกษตรสูงวัย มีการรวมกลุ่มและจัดทำแผนการสร้างรายได้เสริมจากการประกอบอาชีพในกลุ่มเกษตรกรสูงวัย

ผลลัพธ์ (Outcome)

ครัวเรือนเกษตรสูงวัยมีอาชีพ มีรายได้เสริม และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่เกษตรกรรายอื่นและผู้สนใจทั่วไป มีการเชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรกรสูงวัยและเกษตรกรรุ่นใหม่ เกิดการพัฒนาอาชีพการเกษตรที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

แหล่งที่มาของข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ

การจัดเก็บข้อมูล เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ช่วงเวลาการจัดเก็บข้อมูล เก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนตุลาคม 2566 ถึงเดือนกันยายน 2567

ภาพที่ 4.4 แสดงตัวอย่างการเขียนการประเมินผลโครงการส่งเสริมเคหกิจเกษตรในครัวเรือนเกษตรสูงวัย
ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร, 2567 และ เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, 2567

กล่าวโดยสรุป การประเมินผลการส่งเสริมเคหกิจเกษตรสามารถแบ่งตามเงื่อนไข ความเหมาะสมของกิจกรรม และสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การประเมินผลโดยแบ่งตามช่วงเวลาของการทำกิจกรรม การประเมินผลโดยแยกตามจำนวนของกิจกรรม การประเมินผลโดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของกิจกรรม การประเมินผลโดยใช้ความพึงพอใจ หรือการประเมินผลโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะ ซึ่งต้องมีการกำหนดวิธีการประเมินผลให้ชัดเจน ประกอบด้วย กำหนดแหล่งที่มาของข้อมูล กำหนดเทคนิคหรือวิธีการจัดเก็บข้อมูล กำหนดเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูล กำหนดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล และกำหนดช่วงเวลาจัดเก็บข้อมูล

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2556). **คู่มือปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เคหกิจเกษตรกับงานส่งเสริมการเกษตร**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2560). **ระบบส่งเสริมการเกษตร (T & V System)**. กลุ่มพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตร กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2567). **คู่มือโครงการส่งเสริมเคหกิจเกษตรในครัวเรือนเกษตรสูงวัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567**. (อัดสำเนา).
- จินดา ขลิบทอง และเพชร ทวีวงศ์. (2566). ชุตติวิชา การส่งเสริมการจัดการการผลิตและผลผลิตทางการเกษตร **หน่วยที่ 15 ความคิดสร้างสรรค์เพื่อการส่งเสริมผลผลิตต่อเนื่องจากการเกษตร**. สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ. (2567). ชุตติวิชา ประสบการณ์บัณฑิตในการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร. **หน่วยที่ 7 การจัดทำโครงการในการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร**. สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พัฒนา สุขประเสริฐ. (2551). **กระบวนการทัศน์การส่งเสริมการเกษตรไทย และการยอมรับเทคโนโลยี**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะเกษตร ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร.

บทที่ 5

กรณีศึกษาผลงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร

1. นางสาวฉัฐสิณี หาญกิตติชัย
ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาแม่บ้านเกษตรกรและเคหกิจเกษตร
กองพัฒนาเกษตรกร
กรมส่งเสริมการเกษตร
2. นางพิมพ์สิรี หอสุวรรณนนท์
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการพิเศษ
กองพัฒนาเกษตรกร
กรมส่งเสริมการเกษตร
3. นางสาวสุตาภา ทองสมจิต
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
กองพัฒนาเกษตรกร
กรมส่งเสริมการเกษตร

บทที่ 5

กรณีศึกษาการส่งเสริมเคหกิจเกษตร

กรณีศึกษาการส่งเสริมเคหกิจเกษตรที่นำมาแสดงในที่นี้ เป็นการยกตัวอย่างการดำเนินงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรที่ประสบความสำเร็จในพื้นที่ ซึ่งมีกระบวนการดำเนินงานที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งมีเนื้อหาสาระประกอบด้วย 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 5.1 กรณีศึกษาความมั่นคงด้านอาหารและการส่งเสริมเพิ่มรายได้

เรื่องที่ 5.1.1 กรณีศึกษาการส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนและชุมชน จังหวัดแพร่

เรื่องที่ 5.1.2 กรณีศึกษาการส่งเสริมเพิ่มรายได้ จังหวัดเพชรบุรี

ตอนที่ 5.2 กรณีศึกษาการจัดการบ้านเรือนและการปรับปรุงสภาพแวดล้อม

เรื่องที่ 5.2.1 กรณีศึกษาการส่งเสริมการจัดการบ้านเรือนและสิ่งแวดล้อม จังหวัดชุมพร

เรื่องที่ 5.2.2 กรณีศึกษาการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงาน จังหวัดนราธิวาส

ตอนที่ 5.1 กรณีศึกษาความมั่นคงด้านอาหารและการส่งเสริมเพิ่มรายได้

เรื่องที่ 5.1.1 กรณีศึกษาการส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนและชุมชน จังหวัดแพร่

กรณีศึกษาการส่งเสริมเคหกิจเกษตร ในเรื่องนี้จะกล่าวถึงกรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งไธ้ง จังหวัดแพร่ ที่มีการนำกระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มที่ตระหนักและให้ความสำคัญกับการส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนและชุมชน เพื่อให้สมาชิกกลุ่มฯ และคนในชุมชนสามารถผลิตอาหารที่มีคุณภาพได้เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ลดความเสี่ยงจากการขาดแคลนอาหารในภาวะวิกฤต และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งนี้ ผู้เรียนจำเป็นต้องมีการบูรณาการความรู้และการทำงานควบคู่กันไประหว่างการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรและงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร ซึ่งผลที่ได้จะนำไปสู่ความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนและชุมชน โดยยกตัวอย่างการส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนและชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งไธ้ง หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งไธ้ง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ซึ่งได้รวบรวมข้อมูลจากประสบการณ์ในการทำงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร ประกอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากการติดตามและนิเทศในพื้นที่ ตลอดจนได้ดำเนินการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว มีรายละเอียดดังนี้

1. กระบวนการริเริ่ม จากกรณีศึกษาการส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนและชุมชนในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งไธ้ง หมู่ 5 จังหวัดแพร่ พบว่า เกษตรกรบ้านทุ่งไธ้ง หมู่ 5 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม เมื่อปี พ.ศ. 2547 ราคาข้าวตกต่ำ รายได้ไม่เพียงพอในการดำรงชีวิต จึงได้รวมกลุ่มและจัดตั้งเป็น “กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งไธ้ง หมู่ 5” มีการดำเนินกิจกรรมทอผ้าและผลิตเสื้อผ้าห่ม

โบราณ ด้วยการนำต้นหอมซึ่งเป็นพืชประจำถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาที่สืบทอดจากบรรพบุรุษที่มีวิธีการย้อมตามสูตรโบราณและเป็นเอกลักษณ์ของชาวทุ่งโฮ้ง เป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้กับสมาชิกกลุ่ม ปัจจุบันกลุ่มฯ มีการขยายผลต่อยอดประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนรุ่นเก่าร่วมกับไอเดียและเทคโนโลยีที่เหมาะสมจากคนรุ่นใหม่ ในการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายตรงกับความต้องการของตลาดอย่างต่อเนื่อง เช่น ผ้าคลุมไหล่ รองเท้า ผ้าพันคอ กางเกง กระเป๋ เครื่องประดับตกแต่ง และของที่ระลึก โดยสามารถขยายช่องทางการตลาดไปยังต่างประเทศ เช่น จีน ญี่ปุ่น เยอรมัน และยุโรป เป็นต้น สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มจากเสื้อขาวนา จำหน่ายราคา 100 - 150 บาท เป็น 150,000 บาท และผลิตภัณฑ์หม้อหอมของกลุ่มยังได้รับอนุญาตให้ใช้ตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไทย (GI) “ผ้าหม้อหอมแพร์ Mor Hom Phrae Fabric เครื่องหมายผลิตภัณฑ์ OTOP และมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนอีกด้วย ทั้งนี้ในส่วนของสภาพพื้นฐานและสถานการณ์ความมั่นคงด้านอาหารของชุมชน พบว่า เกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการปลูกข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก จำนวนทั้งสิ้น 415 ครัวเรือน พื้นที่ปลูกข้าวทั้งสิ้น 3,280 ไร่ โดยใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติและระบบชลประทาน จึงมีการเพาะปลูกได้เฉพาะช่วงฤดูฝน และเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล การปลูกพืชผักสวนครัวเน้นปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนแบบแปลงขนาดเล็ก หรือปลูกในภาชนะรอบบริเวณบ้าน ซึ่งผลผลิตที่เหลือจะนำไปจำหน่ายที่ร้านค้าและตลาดกลางของหมู่บ้าน/ตำบลต่อไป

2. กระบวนการดำเนินการ จากกรณีศึกษาการส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนและชุมชนในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งโฮ้ง หมู่ 5 จังหวัดแพร่ โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดและสำนักงานเกษตรอำเภอดำเนินการวางแผนร่วมกันเพื่อดำเนินงานส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนและชุมชนให้แก่สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งโฮ้ง หมู่ 5 และคนในชุมชน ผ่านกระบวนการส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนและชุมชน ดังนี้

2.1 สร้างการรับรู้เรื่องการส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนและชุมชน โดยการจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อประเมินสถานการณ์ วิเคราะห์พื้นที่ จัดทำแผนการสร้างเสริมความมั่นคงด้านอาหารของตนเองและชุมชน และคัดเลือกครัวเรือนต้นแบบจากสมาชิกกลุ่มฯ ที่มีความพร้อมเพื่อเป็นแกนนำในการขยายผลในพื้นที่ โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นพี่เลี้ยงให้คำปรึกษา และกระตุ้นให้เกิดการแสดงความคิดเห็นเพื่อค้นหาความต้องการและความจำเป็นของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบประเมินสถานการณ์ความมั่นคงด้านอาหาร แผนที่แหล่งอาหารและทรัพยากรในชุมชน ปฏิทินการปลูกพืช/เลี้ยงสัตว์ และการวิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT Analysis)

2.2 การถ่ายทอดความรู้และฝึกปฏิบัติ เพื่อพัฒนาทักษะด้านการเกษตรและเคหกิจเกษตรตามแผนการสร้างเสริมความมั่นคงด้านอาหารที่ร่วมกันจัดทำขึ้น โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนองค์ความรู้ที่จำเป็น เช่น การส่งเสริมการปลูกพืช/เลี้ยงสัตว์ การป้องกันกำจัดศัตรูพืช การเก็บสำรองเมล็ดพันธุ์ การถนอมอาหาร และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่า เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกกลุ่มฯ สามารถดำเนินการสร้างและใช้ประโยชน์จากแหล่งอาหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 การสร้างแหล่งอาหาร ในขั้นตอนนี้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งโฮ้ง หมู่ 5 จะเป็นแกนนำสำคัญในการสร้างแหล่งอาหารตามแผนที่ร่วมกันจัดทำขึ้นในรูปแบบของแปลงรายบุคคลและแปลงรวมของกลุ่ม รวมทั้งมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการดูแลรักษาแปลงรวม กำหนดข้อตกลงการใช้ประโยชน์จากแหล่งอาหาร และร่วมกันบริหารจัดการแหล่งอาหารที่เกิดขึ้นให้มีการหมุนเวียนและใช้ประโยชน์ได้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การนำกระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งไธ้ง จังหวัดแพร่ โดยเฉพาะการส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนและชุมชน ทำให้สมาชิกกลุ่มฯ และชุมชนมีแหล่งผลิตอาหารที่มีคุณภาพเพื่อการบริโภค ช่วยลดความเสี่ยงการขาดแคลนอาหารจากภาวะวิกฤตต่าง ๆ สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มฯ และคนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

เรื่องที่ 5.1.2 กรณีศึกษาการส่งเสริมเพิ่มรายได้ จังหวัดเพชรบุรี

การส่งเสริมเคหกิจเกษตรโดยการส่งเสริมเพิ่มรายได้ เป็นการแนะนำความรู้ให้แก่เกษตรกรและครอบครัวในการจัดทำกิจกรรมเพิ่มรายได้ โดยอาศัยทักษะภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรที่มีอยู่ในการผลิตหรือแปรรูปผลผลิตในท้องถิ่นที่มีตามฤดูกาล ซึ่งอาจเกิดภาวะผลผลิตล้นตลาด ทำให้ราคาตกต่ำให้เป็นผลิตภัณฑ์เด่นหรือสินค้าที่มีมูลค่า โดยการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าเกษตรและสร้างรายได้ให้กับครอบครัวเกษตรกร ทั้งนี้ ผู้เรียนจำเป็นต้องมีการบูรณาการความรู้และการทำงานควบคู่กันไประหว่างการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรและงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร ซึ่งผลที่ได้จะทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีความมั่นคงทางอาชีพและรายได้ ในกรณีนี้ จึงขอยกตัวอย่างการส่งเสริมเพิ่มรายได้ในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวาน ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 4 ตำบลไร่ใหม่พัฒนา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งสรุปมาจาก สำนักงานเกษตรอำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี, (2567) ดังนี้

1. กระบวนการริเริ่ม กรณีศึกษาการส่งเสริมเพิ่มรายได้ในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวาน จังหวัดเพชรบุรี มีรายละเอียด ดังนี้

1.1 การศึกษารวบรวมข้อมูลของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวาน โดยมีการศึกษารวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ข้อมูลของหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ที่มีการจัดกระทำเป็นหมวดหมู่เรียบร้อยแล้ว พบว่า กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวาน เป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรของหมู่บ้านหนองเขื่อน เริ่มจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2522 โดยเริ่มแรกใช้ชื่อว่า กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหนองเขื่อน ได้รับการส่งเสริมและคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรให้สตรีในหมู่บ้านได้มีการรวมกลุ่มกันตามความสมัครใจ เพื่อเรียนรู้การทำงานเป็นกลุ่มและสร้างรายได้จากการประกอบอาชีพเสริม นอกเหนือจากอาชีพเกษตรกรรม และได้เปลี่ยนชื่อเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวานในปี พ.ศ. 2557 ดำเนินกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทางด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรที่มีในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น กล้วยฉาบ เผือกทอด กล้วยตาก และผลไม้แช่อิ่ม และในปี พ.ศ. 2560 หมู่บ้านหนองเขื่อนโดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวานได้รับงบประมาณจากโครงการ 9101 ตามรอยเท้าพ่อ ภายใต้ร่มพระบารมีเพื่อพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน มาดำเนินการสร้างโดมพลังงานแสงอาทิตย์และในปีนั้นกล้วยหอมทองประสบปัญหาล้นตลาดพอดี เกษตรกรบางรายถึงขั้นตัดต้นทิ้งเพื่อปลูกพืชอย่างอื่นทดแทน บางรายก็แจกเพื่อนบ้านให้ไปกินเองและเป็นอาหารสัตว์ให้กับวัวหรือหมูกิน ทำให้เกษตรกรได้รับความเดือนร้อนอย่างมาก เมื่อโดมพลังงานแสงอาทิตย์สร้างเสร็จกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวานจึงรับซื้อกล้วยหอมทองจากเกษตรกร โดยให้ราคาหวีละ 20 บาท เพื่อนำมาแปรรูปเป็นกล้วยหอมทองตาก โดยการลองผิดลองถูกกันเองภายในกลุ่ม เพราะกล้วยหอมทอง มีกระบวนการตากที่ยุ่งยาก ไม่เหมือนกล้วยน้ำว้าทำให้เสียกล้วยไปทั้งหมด 6 ตัน จึงสามารถตากกล้วยหอมทองได้ตามรสสัมผัสที่ต้องการและถูกใจลูกค้าจนสร้างชื่อให้กับกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวานให้เป็นที่รู้จักของหน่วยงานและบุคคลทั่วไปมากขึ้น และเพื่อให้กลุ่มได้เกิดการพัฒนาและเพื่อเพิ่มโอกาสทางด้านการตลาดที่มากขึ้น ในปี พ.ศ. 2560 คณะกรรมการแม่บ้าน

เกษตรกรจึงมีการประชุมลงมติให้จัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน ชื่อ วิสาหกิจชุมชนวัยหวาน โดยมีคณะกรรมการดำเนินงานทั้งหมด 16 คน และมีการลงหุ้นในวิสาหกิจชุมชนเพื่อเพิ่มทุนในการบริหารจัดการกลุ่ม โดยให้ลงหุ้น ๆ ละ 100 บาท และได้รับหุ้นของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมาทั้งหมด 123,000 บาท เพื่อให้สมาชิกของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวานได้รับผลกำไรในส่วนของการจำหน่ายสินค้าในนามวิสาหกิจชุมชนด้วย และในการจำหน่ายสินค้าของวิสาหกิจชุมชนในปีแรกสามารถสร้างรายได้ให้สมาชิก 5,000 บาทต่อคนต่อปี และในช่วงปี พ.ศ. 2561 – 2562 ได้มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับกล้วยหอมทอง ตั้งแต่แรกจรดใบ ทำให้มีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายมากขึ้น เช่น กล้วยกวน 3 รส แยมกล้วยตาก แป้งกล้วย กล้วยผงสำเร็จรูป วาฟเฟิลกล้วยหอมทอง สแน็คหัวปลี สานกระเป๋ากจากเชือกกล้วย สานชะลอมจากเชือกกล้วย หูหิ้วแก้วจากเชือกกล้วย ฯลฯ สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน 20,000 บาทต่อคนต่อปี และด้วยสินค้าที่มีความแตกต่างจากท้องตลาด ทำให้จำหน่ายได้ตลอดทั้งปีทั้งช่องทางออฟไลน์และออนไลน์ ต่อมาในการประชุมคณะกรรมการได้มีมติให้จัดตั้งเป็นนิติบุคคล เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2564 โดยใช้ชื่อว่า ป.เปาเล้ง ไทยอินเตอร์ฟรุต จำกัด เพื่อให้เกิดการเติบโต ความยั่งยืน และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

1.2 การวิเคราะห์สถานการณ์ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวาน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวาน มีกิจกรรมการประชุมทุกวัน ที่ 18 ของเดือน โดยมีวัตถุประสงค์ในการประชุมเพื่อร่วมวิเคราะห์วางแผน ในการดำเนินการด้านต่าง ๆ ร่วมกันกำหนดกิจกรรมที่สมาชิกต้องเข้าร่วม เช่น กิจกรรมการทำปุ๋ยชีวภาพ กิจกรรมการลงแปลงปลูกผัก และกิจกรรมจิตอาสา รวมถึงการวางแผนช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เข้ามาในแต่ละเดือน และการสรุปยอดเงินต่าง ๆ ในเดือนนั้น ๆ เพื่อให้มีความพร้อมสำหรับการตรวจสอบตลอดเวลา ซึ่งแสดงถึงความโปร่งใสในการทำงาน และจะมีการประชุมสมาชิกปีละ 1 ครั้ง เพื่อชี้แจงข้อมูลต่าง ๆ ของกลุ่ม ให้สมาชิกได้รับทราบ และช่วยกันเสนอแนวคิดเพื่อพัฒนากลุ่มต่อไป ทั้งนี้ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวานได้ใช้การวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis) โดยการวิเคราะห์ 2 ส่วน คือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ดังนี้

1.2.1 ปัจจัยภายใน ได้แก่

- 1) กลุ่มก่อตั้งขึ้นโดยความต้องการของสมาชิกกลุ่มอย่างแท้จริง ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและยั่งยืน
- 2) ผู้นำและคณะกรรมการกลุ่ม มีการบริหารอย่างเป็นระบบ มีคณะกรรมการที่มีความสามารถมีความเข้มแข็งสามารถบริหารงานโดยการประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อรับความรู้ และสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มได้อย่างต่อเนื่อง และประสบความสำเร็จได้เป็นอย่างดี มีความอดทน เสียสละ ต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ มากมาย เพื่อความกินดีอยู่ดีของสมาชิก
- 3) มีเงินทุนหมุนเวียนในการทำกิจกรรมกลุ่มอย่างพอเพียง โดยได้จากเงินกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) การระดมหุ้นจากสมาชิก และผลกำไรที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม
- 4) มีกฎระเบียบข้อบังคับและการแบ่งปันผลประโยชน์ของกลุ่มที่ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในการถือปฏิบัติร่วมกัน
- 5) มีการประชุมอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ
- 6) มีการประชุมชี้แจงบัญชีรายรับรายจ่าย ให้สมาชิกได้รับทราบอย่างโปร่งใส และทั่วถึงเป็นประจำทุกเดือน และชี้แจงสรุปปีละ 1 ครั้ง

7) สมาชิกในกลุ่มมีความรักความสามัคคีภายในกลุ่ม ปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มอย่างเคร่งครัด มีความศรัทธาในองค์กร ผลิตสินค้าด้วยความซื่อสัตย์ และมีคุณธรรม

8) มีโดมพลังงานแสงอาทิตย์รองรับผลผลิตของสมาชิกได้ และเพียงพอกับความต้องการของลูกค้า

9) สมาชิกมีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญในการผลิต

10) สินค้ามีความโดดเด่นและแตกต่างจากที่อื่น และมีการดำเนินการในเรื่องของ ZERO WASTE มีกิจกรรมที่หลากหลายเชื่อมโยง BCG Model

11) กลุ่มมีเครื่องจักรที่ทันสมัยใช้ในการผลิตสินค้าได้มาตรฐานและปลอดภัย เพื่อช่วยในการลดต้นทุนในการผลิตสินค้าได้

12) มีเครื่องจักรช่วยลดขั้นตอนในการทำงาน ทำให้ง่ายและรวดเร็วขึ้น และไม่มีปัญหาด้านแรงงาน

13) สมาชิกกลุ่มมีวิศวกรสำหรับการควบคุมเครื่องจักรทั้งระบบ ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างทันที

14) มีการอบรมให้ความรู้และศึกษาดูงาน ทั้งด้านการบริหารจัดการกลุ่ม ด้านวิสาหกิจชุมชน และด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

15) มีการประชาสัมพันธ์ โดยการให้สัมภาษณ์ออกรายการโทรทัศน์ สถานีวิทยุกระจายเสียง วารสาร หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

16) ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรกรวยหวานมีส่วนร่วมในการทำงานระดับต่าง ๆ ได้แก่ เป็นประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรระดับจังหวัด เป็น Young Smart Farmer ทำให้สามารถประสานข้อมูลเครือข่ายได้ดี

17) กลุ่มได้รับการจัดตั้งเป็นศูนย์บ่มเพาะเกษตรกรรุ่นใหม่ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดเพชรบุรี ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมการแปรรูปกล้วยหอมทองและสินค้าเกษตร และยังเป็นเครือข่ายศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ทำให้มีเครือข่ายเพิ่มมากขึ้น

1.2.2 ปัจจัยภายนอก

1) มีหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนให้การยอมรับ สนับสนุน และมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ทั้งในและนอกพื้นที่

2) ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมส่งเสริมการเกษตร และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3) มีแหล่งเงินทุนที่ได้รับการประสานงานและสนับสนุนงบประมาณ

4) มีการตลาด ทั้งในและนอกพื้นที่

5) ได้รับการสนับสนุนและพัฒนาทั้งในเรื่องของสินค้า สถานที่ และการเชื่อมโยงเครือข่ายอื่น

6) ได้รับการยอมรับจากชุมชน ทำให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้มั่นคง และยังยืนอย่างแท้จริง

2. กระบวนการดำเนินการ กรณีศึกษาการส่งเสริมเพิ่มรายได้ในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรกรวยหวาน จังหวัดเพชรบุรี มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 การวางแผนการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวาน โดยเริ่มจากการตั้งวิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวาน ดังนี้

2.1.1 วิสัยทัศน์ “สร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ สร้างชุมชนพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง และยั่งยืน”

2.1.2 พันธกิจ

- 1) สร้างอาชีพให้กับคนในชุมชนและผู้สนใจ
- 2) สร้างอาชีพที่มั่นคงให้กับคนในชุมชนและผู้สนใจ
- 3) สร้างรายได้อย่างต่อเนื่องให้กับคนในชุมชน
- 4) สร้างชุมชนให้สามารถปลูก ผลิต แปรรูป และจำหน่ายสินค้าเกษตรได้ด้วยตนเอง

โดยไม่รบกวนหน่วยงานเพียงอย่างเดียว

2.1.3 วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวาน

- 1) เพื่อแก้ไขปัญหาผลผลิตทางเกษตรล้นตลาดทั้งในปัจจุบันและอนาคต
- 2) เพื่อสร้างสรรค์เกษตรแนวใหม่ให้กับคนในชุมชนได้ปรับเปลี่ยนและพัฒนาให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะมาถึงได้ทันทั่วทั้ง
- 3) เพื่อให้การสร้างงานสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนเป็นไปตามวิสัยทัศน์ และพันธกิจได้ง่ายและไวขึ้น
- 4) เพื่อเป็นต้นแบบของวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ ในด้านการบริหารจัดการเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง
- 5) เพื่อเป็นศูนย์เรียนรู้ในด้านเทคโนโลยีต่าง ๆ ทางด้านการเกษตรให้กับคนในชุมชนและผู้สนใจ
- 6) เพื่อเป็นศูนย์กลางในการรับสินค้าเกษตรโดยเฉพาะกล้วยหอมทองตั้งแต่รากจรดใบที่คนในชุมชนและชาวบ้านในจังหวัดเพชรบูรณ์สามารถนำมาจำหน่ายให้กับกลุ่มได้ เพื่อนำมาแปรรูปแล้วจำหน่ายต่อไป
- 7) เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายอื่น ๆ ช่วยกันผลักดันสินค้าของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเพชรบุรีให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

2.1.4 แผนการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวาน

1) ขยายตลาดทั้งออนไลน์และออฟไลน์ ได้แก่ ตลาดออนไลน์ โดยการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อและช่องทางของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น กระทรวงอุตสาหกรรม กรมส่งเสริมการเกษตร ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) Facebook Page ส่วนตลาดออฟไลน์ โดยการจำหน่ายสินค้าผ่านร้านของฝากทั่วประเทศ ซึ่งปัจจุบันมีการจำหน่ายสินค้าในพื้นที่ ได้แก่ ร้านลูกเจี๊ยบ ร้านปันรัก ร้านสุขันธา ร้านป้อนคำหวาน และร้านสวนเพาะธรรม บริเวณชั้นใต้ดินห้างสรรพสินค้าโรบินสัน สาขาเพชรบุรี และจำหน่ายสินค้าไปยังต่างประเทศผ่านหน่วยงานราชการ

- 2) มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ให้มีคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์มากขึ้น
- 3) พัฒนาบุคลากรด้านองค์ความรู้ โดยสนับสนุนให้สมาชิกกลุ่มมีความรู้ด้านต่าง ๆ

เพิ่มมากขึ้น

4) เพิ่มผลิตภัณท์ให้มีความหลากหลายมากขึ้น เช่น เยลลี่กล้วย กล้วยผงขงดื่ม และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

2.2 การดำเนินงานและประสานงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวาน มีการดำเนินการกิจกรรมอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ถือเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่มีความเข้มแข็งที่สุดในอำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นที่ยอมรับทั้งภายในและภายนอกของอำเภอ โดยมีการดำเนินกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรม ดังนี้

2.2.1 การแปรรูปผลไม้ เช่น กล้วยหอมทอง มะม่วงหาวมะนาวโห่

2.2.2 การดำเนินงานกิจกรรมการปลูกผักและผลิตปุ๋ยอินทรีย์จำหน่าย

2.2.3 การดำเนินงานศูนย์บ่มเพาะเกษตรกรรุ่นใหม่ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมการแปรรูปกล้วยหอมทองและสินค้าเกษตร และยังเป็นเครือข่ายศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) เพื่อเปิดให้กับบุคคลที่สนใจเข้ามาเรียนรู้ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย ทำให้สมาชิกกลุ่มมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายสินค้าให้กับคนที่เข้ามาในพื้นที่ชุมชนด้วย

นอกจากการดำเนินกิจกรรมหลักทั้ง 3 กิจกรรมข้างต้นแล้ว กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวานยังมีการบริหารจัดการกลุ่มที่ชัดเจน และสมาชิกกลุ่มมีความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ ภาระเบียบ และบทบาทหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี โดยผู้เขียนขอยกตัวอย่างการบริหารจัดการของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวาน ดังนี้

การจัดการเงินทุนแบบมีส่วนร่วม ทั้งในด้านงบประมาณและปัจจัยการผลิตที่ได้รับการสนับสนุนอย่างเท่าเทียมกัน มีการต่อยอดนำสิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนมาทำให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด โดยมีการบริหารจัดการเงินทุน ดังนี้ 1) การลงหุ้นหุ้นละ 100 บาท 2) กิจกรรมผลิตปุ๋ยโบกาฉี น้ำหมัก และน้ำจุลินทรีย์ ฯลฯ จำหน่ายให้กับสมาชิกและคนที่สนใจ 3) ต่อยอดเทคโนโลยีทางการเกษตร เช่น การติดตั้งระบบน้ำหยดอัตโนมัติให้กับสมาชิกกลุ่มที่นำความรู้ที่ได้เรียนรู้จากศูนย์ไปต่อยอด และ 4) เก็บเมล็ดพันธุ์ไว้เพาะเพื่อแจกจ่ายให้กับสมาชิกไปปลูกต่อ

การจัดระบบสวัสดิการสำหรับสมาชิกและชุมชน ดังนี้ 1) สมาชิกเสียชีวิตมอบเงินช่วยเหลืองานศพให้กับญาติของสมาชิก จำนวน 2,000 บาท 2) ญาติของสมาชิกเสียชีวิตแล้วใช้ดอกไม้ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวานกลุ่มช่วยเหลืองานศพจำนวน 2,000 บาท 3) มอบสวัสดิการให้กับคณะกรรมการ โดยจ่ายค่ากองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลไร่ใหม่พัฒนาให้กับคณะกรรมการปีละ 365 บาท ต่อคนต่อปี เพื่อให้กองทุนสวัสดิการชุมชนช่วยเหลือในเรื่องของเกิดแก่เจ็บตาย เป็นการเชื่อมโยงสวัสดิการที่มีในชุมชน 4) สมาชิกซื้อสินค้าในกลุ่มโดยได้รับส่วนลด 20% และ 5) ปันผลทุกปีโดยแบ่งเป็น 20% ปันผลให้สมาชิก 65% เก็บไว้เป็นทุน 5% เป็นสาธารณะประโยชน์อื่น ๆ ให้กับชุมชน และค่าตอบแทนคณะกรรมการ 10%

การสร้างสรรคสิ่งใหม่หรือการสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 ที่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวานมีโดมพลังงานแสงอาทิตย์ จำนวน 2 โดม ตากกล้วยหอมทองได้รวม 1,900 กิโลกรัมต่อครั้ง ได้กล้วยหอมทองตากแสงอาทิตย์ จำนวน 190 กิโลกรัม 1 เดือนตากได้ 4 ครั้ง คิดเป็นกล้วยหอมทองตากแสงอาทิตย์ จำนวน 760 กิโลกรัมต่อเดือนนั้น พบว่า มีสิ่งที่สูญเสียไปคือเปลือกกล้วยประมาณ 800 กิโลกรัมต่อเดือน ตันกล้วยประมาณ 400 ตันต่อเดือน เปลือกกล้วยประมาณ 400 หัวต่อเดือน และส่วนที่เป็นหัวท้ายของกล้วยตากที่ต้องตัดออกอีก 10 % ของกล้วยที่ได้ทั้งหมด หรือประมาณ 76 กิโลกรัมต่อเดือน และกล้วยต้นเต่า

ผลเล็ก โดยสิ่งที่สูญเสียเหล่านี้สามารถที่จะย่อยสลายได้ แต่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวานได้หาแนวทางแก้ไข โดยการตั้งเป้าทำของเสียให้เป็นศูนย์ (Zero waste) ดังนี้ 1) หัวย้ายกล้วย แปรรูปเป็นแยมกล้วยตากและวาฟเฟิลกล้วยหอมทอง 2) ปลีกกล้วย แปรรูปเป็นสแน็คปลีกกล้วย 3) ราก ต้นกล้วย และเปลือกกล้วย ทำปุ๋ย ตีเส้นใย ทอผ้า กระเป๋ารองเท้า และขึ้นรูปเป็นภาชนะต่าง ๆ 4) ใบ ทำปุ๋ย ทำขนม และขึ้นรูปเป็นภาชนะต่าง ๆ และ 5) กล้วยผลเล็ก แปรรูปเป็นกล้วยกวน 3 รส

การกำหนดกฎระเบียบ ข้อตกลง หรือข้อบังคับในการอยู่ร่วมกัน โดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวานมีการกำหนดคุณสมบัติของคณะกรรมการ การพ้นจากตำแหน่งของคณะกรรมการ หน้าที่ของคณะกรรมการ คุณสมบัติของสมาชิก การพ้นจากตำแหน่งของสมาชิก หน้าที่สมาชิก การจัดสรรผลกำไร การเข้าเป็นสมาชิก การพัฒนาทุนและการประสานแหล่งเงินทุนของกลุ่ม เป็นต้น

การบริหารธุรกิจของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวาน ดังนี้ 1) ผลิตสินค้า/บริการตรงตามความต้องการของลูกค้า ซึ่งลูกค้าหมายถึงผู้ใช้สินค้า/บริการ ทั้งภายในและภายนอกครัวเรือนและชุมชน 2) สินค้า/บริการมีคุณภาพ โดยมีการควบคุมและตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ 3) มีฐานคิดในการกำหนดราคาอย่างมีเหตุผล 4) มีการกำหนดปริมาณการผลิตสินค้า/บริการที่เหมาะสมมีความสมดุลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม 5) มีเป้าหมายตลาดชัดเจน และสามารถบริหารจัดการการกระจายสินค้าและบริการสู่ตลาดที่กำหนดไว้ได้ 6) มีการเชื่อมโยงเครือข่ายด้านต่าง ๆ และ 7) มีการจัดสรรกำไร สวัสดิการ และผลตอบแทนแก่สมาชิก กรรมการ ชุมชน และสังคม

การจัดการข้อมูล โดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวานมีการรวบรวมข้อมูลและจัดเก็บอย่างเป็นระบบ สะดวกในการใช้งาน ซึ่งข้อมูลมีคุณภาพ ถูกต้อง น่าเชื่อถือ เหมาะสม เพียงพอ ทันสมัย เป็นปัจจุบัน และมีการใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่จัดเก็บอย่างต่อเนื่อง

การสื่อสาร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวานมีการสื่อสารภายในกลุ่มสมาชิกและเครือข่าย โดยมีการประชุมกันทุกวันที่ 18 ของเดือน หรือหากมีเรื่องเร่งด่วนก็จะนัดประชุมร่วมกันอีกครั้งตามโอกาส ส่วนการสื่อสารกับบุคคลภายนอก มีทั้งช่องทาง Website, Facebook page, Application วิสาหกิจชุมชนวัยหวาน สื่อทีวี รายการวิทยุ และการประชาสัมพันธ์สินค้าของกลุ่มผ่านการออกบูธงานต่าง ๆ ที่หน่วยงานจัด

3. กระบวนการติดตามและประเมินผล กรณีศึกษาการส่งเสริมเพิ่มรายได้ในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวาน จังหวัดเพชรบุรี ได้มีการติดตามการดำเนินงานโดยการประชุมทุกวันที่ 18 ของเดือน ซึ่งคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มได้ช่วยกันวิเคราะห์และวางแผนแก้ไขปัญหาดังกล่าว รวมทั้งได้มีการประเมินผลการเปลี่ยนแปลงจากการทำกิจกรรมของกลุ่มที่เกิดขึ้นในชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

- 3.1 กลุ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น
- 3.2 มีหน่วยงานเข้ามาให้การสนับสนุนชุมชนมากขึ้น
- 3.3 ชาวบ้านมีความคิดเป็นของตัวเองมากกว่าเดิมสามารถพึ่งพาตนเองได้ในบางส่วน
- 3.4 เกษตรกรมีรายได้จากการขายวัตถุดิบในชุมชนมากขึ้น
- 3.5 สมาชิกที่เข้ามาทำงานมีรายได้เพิ่มขึ้น
- 3.6 มีคนเข้ามาศึกษาดูงานมากขึ้น ทำให้มีการจำหน่ายสินค้า และอาหารว่างต่าง ๆ
- 3.7 การคมนาคมขนส่งสะดวกสบายขึ้น
- 3.8 เด็กนักเรียนมีรายได้ช่วงวันหยุด
- 3.9 เกษตรกรเครือข่ายมีรายได้เพิ่มขึ้นและมีสินค้าที่ได้มาตรฐานไปจำหน่าย

กล่าวโดยสรุป กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรวัยหวาน จังหวัดเพชรบุรี เป็นอีกหนึ่งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรแกนหลักสำคัญในภาคการเกษตรต่อการขับเคลื่อนและพัฒนา กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยเฉพาะในการส่งเสริมเคหกิจเกษตรในด้านการส่งเสริมเพิ่มรายได้ โดยเริ่มจากการรวมกลุ่มของสตรีภาคการเกษตร เพื่อร่วมระดมความคิด แบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การบริหารจัดการกลุ่มร่วมกัน การเชื่อมโยงเครือข่าย การรวบรวมผลผลิต แปรรูป และจัดจำหน่าย เพื่อสร้างรายได้เสริมสำหรับคนในชุมชนนอกเหนือจากอาชีพเกษตรกรรม

ตอนที่ 5.2 กรณีศึกษาการจัดการบ้านเรือนและการปรับปรุงสภาพแวดล้อม

เรื่องที่ 5.2.1 กรณีศึกษาการส่งเสริมการจัดการบ้านเรือนและสิ่งแวดล้อม จังหวัดชุมพร

กรณีศึกษางานส่งเสริมเคหกิจเกษตร ในเรื่องนี้จะกล่าวถึงกรณีศึกษาการส่งเสริมการจัดการบ้านเรือนและสิ่งแวดล้อม จังหวัดชุมพร โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดชุมพรและคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรระดับจังหวัด ที่มีการนำกระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตครัวเรือนเกษตรกร ที่ตระหนักและให้ความสำคัญกับการจัดการบ้านเรือน ผ่านการดำเนินกิจกรรมบ้านเกษตรสมบูรณ์ เพื่อให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรและคนในชุมชน มีการจัดและปรับปรุงองค์ประกอบต่าง ๆ ของบ้าน ตลอดจนเนื้อที่บนบ้านและบริเวณบ้าน ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตามหลักการจัดและปรับปรุงบ้านเกษตรสมบูรณ์ ทั้งนี้ ผู้เรียนจำเป็นต้องมีการบูรณาการความรู้และการทำงานควบคู่กันไประหว่างการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรและงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร ซึ่งจะส่งผลถึงคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดีของสมาชิกทุกคนในครอบครัว และยังเป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่น ๆ และจากการสัมภาษณ์หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร สำนักงานเกษตรจังหวัดชุมพร และประธานคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจังหวัดชุมพร การรวบรวมข้อมูลจากประสบการณ์ในการทำงานส่งเสริมเคหกิจเกษตร ประกอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากการติดตามและนิเทศในพื้นที่ ตลอดจนได้ดำเนินการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว มีรายละเอียดดังนี้

1. กระบวนการริเริ่ม จากกรณีศึกษาการส่งเสริมการจัดการบ้านเรือนและสิ่งแวดล้อม จังหวัดชุมพร โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดชุมพรและคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรระดับจังหวัด พบว่า จังหวัดชุมพร มีพื้นที่ทั้งหมด 3.75 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ทางการเกษตร จำนวน 2.25 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 60 ของพื้นที่ทั้งหมด มีครัวเรือนเกษตรกร จำนวน 88,478 ครัวเรือน พืชเศรษฐกิจหลักที่สำคัญ ได้แก่ ปาล์มน้ำมัน ทุเรียน มังคุด และกาแฟ เป็นต้น และมีกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทั้งสิ้นจำนวน 145 กลุ่ม สมาชิก 751 ราย ในปี พ.ศ. 2565 สำนักงานเกษตรจังหวัดชุมพร ได้จัดให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านระดับจังหวัด แทนคณะกรรมการชุดเดิมที่หมดวาระลง พร้อมทั้งดำเนินการประชุมเพื่อกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนงานกลุ่มแม่บ้านระดับจังหวัดต่อไป ซึ่งมติที่ประชุม เห็นชอบให้สำนักงานเกษตรจังหวัดและคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจังหวัดชุมพรมีการจัดประชุมสัญจรหมุนเวียนไปทุกอำเภอ จำนวน 4 ครั้งต่อปี เพื่อติดตามเยี่ยมเยียนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรและสมาชิก พร้อมทั้งจัดให้มีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ด้านการส่งเสริมเคหกิจเกษตรและเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรภายในจังหวัด โดยใช้งบประมาณจากกองทุนคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจังหวัดชุมพร ทั้งนี้ สำนักงานเกษตรจังหวัดชุมพรและคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรระดับจังหวัดได้มีการขยายผลต่อยอดการดำเนินงาน โดยจัดให้มีการประกวดบ้านเกษตรสมบูรณ์ เพื่อให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่มีผลงานเด่นด้านการจัดการบ้านเรือนและสภาพแวดล้อมที่ดี

ได้รับการยกย่องเป็นที่ปรากฏต่อสาธารณชน และเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่เกษตรกร และคนในชุมชน ตลอดจนเป็นการประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมเคหกิจเกษตรให้เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป

2. กระบวนการดำเนินการ จากกรณีศึกษาการส่งเสริมการจัดการบ้านเรือนและสิ่งแวดล้อม จังหวัดชุมพร โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดชุมพรและคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรระดับจังหวัด มีการวางแผนการดำเนินการและประสานงานบูรณาการการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ในการดำเนินการจัดการบ้านเรือนผ่านการประกวดบ้านเกษตรสมบูรณ์ โดยใช้กลไก กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเป็นแกนนำร่วมกับชุมชน ดังนี้

2.1 เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบระดับจังหวัดและคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านระดับจังหวัด ร่วมกันวางแผนและกำหนดช่วงระยะเวลาการประกวด จัดทำขั้นตอนคัดเลือก และจัดทำแผนการลงพื้นที่ตรวจ ประเมินผลและให้คำแนะนำ

2.2 เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบระดับจังหวัดและระดับอำเภอศึกษาและทำความเข้าใจเกณฑ์ การพิจารณาจากแบบประเมินบ้านเกษตร และแบบบันทึกการตรวจประเมินบ้านเกษตรสมบูรณ์ เพื่อถ่ายทอดความรู้โดยยึดหลักสำคัญ 7 ประการ ดังนี้

- 1) ประหยัดเวลา แรงงาน และทรัพยากรในครอบครัว
- 2) ถูกสุขลักษณะอนามัย
- 3) มีความเป็นระเบียบ
- 4) มีความเป็นสัดส่วน และมีเนื้อที่ใช้สอยพอเพียงกับสมาชิกภายในครอบครัว
- 5) มีความสะอาดและสวยงามทั้งภายในบ้านและบริเวณรอบตัวบ้าน
- 6) มีความปลอดภัยในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพทางการเกษตร
- 7) มีการดูแลรักษาและซ่อมแซมบ้าน อุปกรณ์ เครื่องใช้ต่างๆ ให้พร้อมใช้งานเสมอ

2.3 เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบระดับจังหวัดจัดประชุมเพื่อชี้แจงเกณฑ์การพิจารณาให้แก่ เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในระดับอำเภอทราบถึงหลักเกณฑ์และวิธีการคัดเลือก รวมถึงการจัดทำเอกสาร ประกอบการพิจารณาตามแบบประเมินบ้านเกษตรสมบูรณ์ ซึ่งมีองค์ประกอบแบ่งเป็น 6 ส่วน ได้แก่ 1) ตัวบ้าน 2) บริเวณรอบตัวบ้าน 3) ความสัมพันธ์ในครอบครัว การจัดทำบัญชีครัวเรือน และการดูแลสุขอนามัย ของครอบครัว 4) การสุขาภิบาลของครัวเรือน 5) ความปลอดภัยในบ้านและความปลอดภัยจากการทำงาน และ 6) น้ำอุปโภค บริโภค

2.4 เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบระดับจังหวัดดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณา คัดเลือกบ้านเกษตรสมบูรณ์ โดยพิจารณาคณะกรรมการจากหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งชี้แจง แนวทางการพิจารณาให้แก่คณะกรรมการทราบก่อนลงพื้นที่คัดเลือกบ้านเกษตรสมบูรณ์

2.5 เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบระดับอำเภอและคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรระดับ อำเภอพิจารณาคัดเลือกสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่มีความพร้อมเป็นตัวแทนระดับอำเภอเพื่อเข้าร่วม การประกวดบ้านเกษตรสมบูรณ์ และประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมลงพื้นที่เพื่อถ่ายทอดความรู้ ให้คำแนะนำ ในการจัดการบ้านเรือนที่ถูกต้องตามเกณฑ์ประเมินฯ ในลักษณะทีมพี่เลี้ยง พร้อมทั้งสรุปผลเพื่อวิเคราะห์ ประเด็นที่ต้องปรับปรุงเพิ่มเติมและให้คำแนะนำการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

2.6 สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่เป็นตัวแทนระดับอำเภอเพื่อเข้าร่วมการประกวด บ้านเกษตรสมบูรณ์ ดำเนินการปรับปรุงบ้านเรือนและสภาพแวดล้อมตามคำแนะนำของทีมพี่เลี้ยง

2.7 คณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งลงพื้นที่เพื่อพิจารณาให้คะแนนและตัดสินการประกวดบ้านเกษตรสมบูรณ์ พร้อมทั้งสรุปผลและให้คำแนะนำในประเด็นที่ต้องปรับปรุง

2.8 สำนักงานเกษตรจังหวัดชุมพรและคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรระดับจังหวัด ดำเนินการประกาศผลและประชาสัมพันธ์ผลการประกวดให้ทราบโดยทั่วกัน ทั้งนี้ในการมอบรางวัลให้กับสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่ได้รับการคัดเลือก มีการบูรณาการร่วมกับการจัดงานในพื้นที่

3. กระบวนการติดตามและประเมินผล จากกรณีศึกษาการส่งเสริมการจัดการบ้านเรือนและสิ่งแวดล้อม จังหวัดชุมพร โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดชุมพรและคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรระดับจังหวัด การตรวจเยี่ยมและติดตามผลการดำเนินงานส่งเสริมการจัดการบ้านเรือน ในขั้นตอนนี้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีการจัดทำแผนการตรวจเยี่ยมและติดตามประเมินผลการจัดการบ้านเรือนผ่านการประกวดบ้านเกษตรสมบูรณ์ โดยใช้ระบบส่งเสริมการเกษตร (Training and Visit System : T & V System) เพื่อรับทราบปัญหาและร่วมกันกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำการปรับปรุงบ้านและสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น ซึ่งจำนวนครั้งที่กำหนดในแผนการตรวจเยี่ยมฯ จะขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ โดยยึดตามการสรุปผลและคำแนะนำที่ได้รับจากทีมพี่เลี้ยงและผั่งการจัดบ้านที่กำหนดไว้เป็นหลัก ทั้งนี้ เกษตรกรจะเป็นผู้ตัดสินใจจากข้อมูลที่ได้รับและขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่และข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การนำกระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการจัดการบ้านเรือนและสิ่งแวดล้อม จังหวัดชุมพร โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดชุมพรและคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจังหวัดผ่านการประกวดบ้านเกษตรสมบูรณ์นั้น นับเป็นการกระตุ้นให้ครัวเรือนเกษตรกรมีความตื่นตัวและให้ความสำคัญต่อการจัดการบ้านเรือนให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างแหล่งเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนได้เข้ามาศึกษาและปรับใช้ในชีวิตประจำวัน นำไปสู่ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งจะส่งผลให้ครัวเรือนเกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น

เรื่องที่ 5.2.2 กรณีศึกษาการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงาน จังหวัดนราธิวาส

ในเรื่องนี้จะกล่าวถึงกรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนากอ ตำบลจอบาเย อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส ที่มีการใช้กระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรซึ่งประกอบด้วย 3 กระบวนการหลักซึ่งได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานกิจกรรมกลุ่มที่ตระหนักและให้ความสำคัญกับการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานให้มีความถูกต้อง เหมาะสมไม่ก่อให้เกิดอันตรายในการปฏิบัติงาน จะทำให้เกษตรกรมีสุขภาพอนามัยที่ดี สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยผู้เขียนได้รวบรวมข้อมูลจากประสบการณ์ในการทำงานส่งเสริมเคหกิจเกษตรมาอย่างยาวนาน ประกอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากการติดตามและนิเทศในพื้นที่ จากนั้นได้ดำเนินการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่ากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนากอ ตำบลจอบาเย อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส มีการประยุกต์ใช้กระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรการดำเนินงานกิจกรรมกลุ่มในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานให้มีความเหมาะสม มีรายละเอียดดังนี้

1. กระบวนการริเริ่ม

กระบวนการริเริ่มของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนากอ โดยการศึกษารวบรวม ข้อมูลการวิเคราะห์สถานการณ์ พบว่า ชุมชนบ้านนากอ อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

ปลูกยางพาราเป็นหลักและไม่มีอาชีพเสริม ในช่วงปี พ.ศ. 2555 คนในชุมชนประสบปัญหาราคาคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย กลุ่มสตรีในชุมชนจึงร่วมกันจัดตั้ง “กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาโก” เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน สร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ และต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น โดยนำ “ลูกหยีแห้งเทือกเขาบูโด” ผลไม้เอกลักษณ์ประจำถิ่นของชุมชนมาผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแปรรูป และพัฒนาต่อยอดจนผลิตภัณฑ์มีความหลากหลาย ได้มาตรฐาน ตอบโจทย์ผู้บริโภคกลายเป็นเป็นสินค้าเด่นที่สร้างรายได้ให้กับสมาชิกและคนในชุมชน ภายใต้ชื่อ “ลูกหยีบูโด” มากกว่า 14 ผลิตภัณฑ์ เช่น ลูกหยีกวนไร่เมล็ดรสชาติด่าง ๆ น้ำลูกหยีพร้อมดื่ม และน้ำจิ้มลูกหยี เป็นต้น ทั้งนี้เนื้อลูกหยี 1 กิโลกรัม (80 บาท) เมื่อแปรรูปแล้วสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้ 300 - 400 บาท/กิโลกรัม (ลูกหยี 1 ผลิตภัณฑ์ สร้างงานได้อย่างน้อย 9 คน) นอกจากนี้กลุ่มฯ ได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกและคนในชุมชนนำเมล็ดหยีที่เหลือจากกระบวนการแปรรูปมาขยายพันธุ์เป็นต้นกล้าและนำไปปลูกในพื้นที่ป่าต้นน้ำ ณ ฝายโต๊ะแก เพื่อการอนุรักษ์ต้นหยีให้คงอยู่ในหมู่บ้านและสร้างรายได้ต่อไปจนถึงลูกหลาน

ปัจจุบันกิจกรรมการแปรรูปลูกหยีเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้สมาชิกกลุ่มฯ และมีการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาปรับใช้กระบวนการผลิตเพื่อยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์จนมีมาตรฐานรองรับ เช่น GMP มพช. อย. และ ฮาลาล เป็นต้น รวมทั้งมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้น ได้แก่ กัมมีลูกหยีและเยลลี่ลูกหยี ซึ่งอยู่ระหว่างการพัฒนาผลิตภัณฑ์และขอรับรองมาตรฐาน ทั้งนี้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาโกได้มีการขยายผลและต่อยอดภูมิปัญญาการแปรรูปลูกหยีให้กับลูกหลานของสมาชิกและเยาวชนในหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้การดำเนินงานกลุ่มไปพร้อมกับการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เกิดการสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และเป็นการสร้างทายาทลูกหยีสืบทอดกิจกรรมของกลุ่มในอนาคต

2. กระบวนการดำเนินการ

กระบวนการดำเนินการของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาโก ได้มีการวางแผนการดำเนินงานกลุ่ม โดยการประสานงานบูรณาการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่อย่างเป็นระบบ สามารถแบ่งออกได้ 5 ด้าน ดังนี้

2.1 ด้านการบริหารจัดการสถาบันหรือการจัดการกลุ่ม โดยกำหนดให้มีโครงสร้างการบริหารจัดการกลุ่ม มีคณะกรรมการบริหารกลุ่มซึ่งมาจากการเลือกตั้งของสมาชิก มีวาระ 4 ปี โดยยึดหลักการบริหารกลุ่มตามหลักธรรมาภิบาล และนำหลักการเศรษฐกิจใหม่ (BCG Model) ควบคู่กับแนวคิดตลาดนำการผลิตที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนมาใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มและการดำเนินกิจกรรม คณะกรรมการกลุ่มย่อยแบ่งเป็นฝ่ายต่าง ๆ ได้แก่ ฝ่ายการผลิต ฝ่ายตรวจสอบคุณภาพ ฝ่ายพัฒนาผลิตภัณฑ์ ฝ่ายตลาด และฝ่ายขาย ซึ่งแต่ละฝ่ายมีความเชี่ยวชาญของบุคลากรที่แตกต่างกัน และมีคณะกรรมการที่ปรึกษาและหน่วยงานที่ปรึกษากลุ่มมีการจัดการระบบเอกสารที่เป็นปัจจุบัน โปร่งใส และชัดเจน มีการชี้แจงรายงานข้อมูลการเงิน - บัญชีของกลุ่ม ให้แก่สมาชิกได้รับทราบอย่างสม่ำเสมอและสามารถตรวจสอบได้ ตลอดจนมีการจัดสรรผลประโยชน์จากกิจกรรมกลุ่มกำไรสุทธิประจำปี ดังนี้

- เงินทุนหมุนเวียนกลุ่ม 85 %
- ปันผลสมาชิก 8 %
- สวัสดิการสมาชิก 5 %
- สาธารณประโยชน์ 2 %

ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนากอ เป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจครัวเรือน คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มทุกคนสามารถถ่ายทอดความรู้ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ให้แก่ เกษตรกร นักท่องเที่ยว นักเรียน นักศึกษา กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ซึ่งกลุ่มฯ ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนากอได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางดำรงชีวิตและการดำเนินกิจกรรมตามศักยภาพและความสามารถของกลุ่มที่สอดคล้องกับวิถีชุมชนมุสลิมและบริบทของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือน การจัดการบ้านเรือนที่ดี มีการออมทรัพย์ ตลอดจนการจัดทำบัญชีครัวเรือน ซึ่งส่งผลให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมีความกินดี อยู่ดีและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2.2 ด้านบทบาทและการมีส่วนร่วมของสมาชิกต่อสถาบันหรือกลุ่ม

- สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนากอ รับทราบเป้าหมาย ทิศทางการดำเนินงานของกลุ่ม ตลอดจนมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมของกลุ่มให้ดียิ่งขึ้น ผ่านการประชุมกลุ่มเป็นประจำทุกเดือน
- สมาชิกและคณะกรรมการ มีความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี มีการแบ่งหน้าที่และมอบหมายงานอย่างชัดเจนให้แก่สมาชิกตามความสมัครใจ ซึ่งแต่ละหน้าที่สามารถทำแทนกันได้
- สมาชิกกลุ่มฯ มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง โดยยึดหลักการ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินกิจกรรม ร่วมแก้ปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์
- สมาชิกทุกคนทราบถึงข้อมูลรายรับรายจ่ายของกลุ่มอย่างเปิดเผย
- สมาชิกกลุ่มฯ ได้รับการพัฒนาศักยภาพตามความถนัดของแต่ละคน อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน และเปิดโอกาสให้สมาชิกศึกษาต่อในระดับต่าง ๆ ช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ โดยสนับสนุนเงินกู้เพื่อการศึกษาแบบไม่คิดดอกเบี้ย

2.3 ด้านความมั่นคงและฐานะทางเศรษฐกิจของสถาบัน

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนากอ มีการรับสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มจะใช้มติที่ประชุมกลุ่มทำการรับรอง และมีการลงหุ้นเพื่อให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง ซึ่งจากปี พ.ศ. 2555 มีสมาชิกเริ่มต้น จำนวน 4 คน ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด จำนวน 20 คน (อายุเฉลี่ย ประมาณ 40 ปี) และมีสมาชิกสมทบที่เป็นเยาวชน และผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 40 ราย นอกจากนี้ กลุ่มยังมีการสร้าง “ทายาทลูกหยี” ที่มาจากลูกหลานของสมาชิกกลุ่มและเยาวชนในชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม ตั้งแต่กระบวนการผลิตจนถึงการจำหน่าย ส่งผลให้เยาวชนในพื้นที่ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดและมีรายได้ของตนเอง กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนากอ มีการดำเนินกิจกรรมกลุ่มอย่างต่อเนื่องและมั่นคงจากการวางแผนการผลิตลูกหยีอย่างเป็นระบบทำให้ไม่มีปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบ มีการพัฒนากิจกรรมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานการใช้ทรัพยากรที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน เช่น กิจกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรในชุมชน กิจกรรมศูนย์รับซื้อผลผลิตทางการเกษตรทั้งในและนอกชุมชน และกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรและเครือข่ายอนุรักษ์ต้นหยีพื้นที่ป่าต้นน้ำ ณ ฝายโต๊ะแก เป็นต้น โดยสามารถขยายผลต่อยอดไปจดทะเบียนนิติบุคคลจัดตั้งเป็น “บริษัทวิสาหกิจชุมชนบ้านนากอ” และเป็นผู้ประกอบการสินค้า OTOP ของชุมชน เพื่อขยายกำลังการผลิต สร้างโอกาสทางการตลาดในระดับและการเข้าถึงแหล่งทุนในระดับที่สูงขึ้น นอกจากนี้กลุ่มฯ ยังมีความสามารถในการจัดหาทุนและมีการบริหาร

จัดการทุนที่ดี มีการระดมทุนจากสมาชิกและใช้เงินทุนหมุนเวียนกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมเป็นหลัก จนเป็นที่เชื่อถือของสถาบันการเงินและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรนากอมีความตระหนักและให้ความสำคัญกับการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานให้มีความถูกต้อง เหมาะสมไม่ก่อให้เกิดอันตรายในการปฏิบัติงาน โดยการร่วมกับสำนักงานเกษตรจังหวัดนราธิวาส สำนักงานเกษตรอำเภอเมือง และหน่วยงานภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ดำเนินการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานให้มีความเหมาะสมมากขึ้น สามารถแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้

2.3.1 ด้านเคมี กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรนากอเล็งเห็นถึงความสำคัญของสุขภาพกายที่ดีที่เกิดจากการผลิตที่ปลอดภัย จึงได้ดำเนินการยื่นขอรับการรับรองมาตรฐานต่างๆ เช่น ออย. GMP มพข. และ OTOP รวมถึงแปลงเกษตรที่ต้องผ่านมาตรฐาน GAP โดยการพัฒนาสถานที่การผลิต บรรจุภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ ฯลฯ เพื่อให้ได้รับมาตรฐานดังกล่าวข้างต้น โดยที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นพี่เลี้ยงเป็นที่ปรึกษาในการอำนวยความสะดวกให้กับหน่วยงานในการลงพื้นที่ตรวจสอบตามหลักเกณฑ์ รวมถึงมีการใช้สารชีวภัณฑ์ทดแทนสารเคมีทำให้ปลอดภัยทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคในการการผลิต และวัตถุดิบที่ใช้ในการแปรรูป

2.3.2 ด้านเทคโนโลยี กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนากอ มีการใช้ระบบอบแห้งพลังงานแสงอาทิตย์จะช่วยให้การตากลูกหยีแห้งได้ดีและโรงเรือนป้องกันฝุ่นละอองและแมลงพาหะนำโรค โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพลังงานจังหวัดนราธิวาส และมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ ทำให้กลุ่มสามารถความดำเนินกิจกรรมแปรรูปลูกหยีผลิตได้อย่างต่อเนื่อง จำหน่ายได้ตลอดทั้งปี และรักษาคุณภาพได้นานกว่า 1 ปี รวมถึงการใช้วัสดุอุปกรณ์ในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ได้แก่ เครื่องกวนลูกหยีอัตโนมัติ และอุปกรณ์ในการบรรจุภัณฑ์หีบห่อที่ทันสมัย เพื่อเพิ่มผลผลิตส่งผลให้มีการปรับปรุงในสายการผลิตผู้ปฏิบัติงานมีท่าทางที่ดี ออกแรงหรือเคลื่อนไหวน้อย ซึ่งเกษตรกรสูงวัยก็สามารถทำงานได้ ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงาน

2.3.3 ด้านจิตใจและสังคม กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนากอ มีการรับสมาชิกที่เป็นผู้สูงอายุมาทำงาน โดยเลือกงานที่เหมาะสมกับแต่ละคน ถือเป็นการการเกื้อหนุนด้านจิตใจผู้สูงอายุ ผู้ว่างงาน มีกิจกรรมทำร่วมกัน ส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสม และสร้างรายได้ เฉลี่ยคนละ 2,000 – 3,500 บาทต่อคนต่อเดือน เป็นการเกื้อหนุนด้านจิตใจทำให้รู้สึกมีคุณค่าในการพึ่งตนเอง ลดปัญหาทางสังคม ลดปัญหาความมั่นคงในชุมชน จากการส่งเสริมเยาวชน และคนว่างงานในชุมชนให้มาทำงานไม่ทิ้งถิ่นฐานไปทำงานที่อื่น ทำให้สมาชิกในครัวเรือนอยู่พร้อมหน้ากัน เกิดความอบอุ่นในครอบครัว

2.3.4 ด้านกายภาพ ในการทำงานของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนากอ ได้จัดให้มีการจัดทำทางางานนึ่งในการทำงานที่เหมาะสมเพื่อป้องกันร่างกายได้รับบาดเจ็บหรือเจ็บป่วยจากการทำงาน ทำให้งานมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพ

2.3.5 ด้านชีวภาพ โดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนากอ มีการจัดวางเครื่องมืออุปกรณ์ แยกเป็นหมวดหมู่ และติดข้อความแสดงที่ตั้งภาชนะและสิ่งของ เพื่อให้สมาชิกทุกคนทราบและปฏิบัติงานได้อีกทั้งง่ายต่อการจัดวางและหยิบใช้งาน เน้นย้ำการดูแลรักษาความสะอาดบริเวณอาคารผลิต เพื่อลดอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากการทำงาน รวมถึงได้ขับเคลื่อนให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและหน่วยงานภาคีในพื้นที่ เข้ามาให้ความรู้แนวทางการลดการสูญเสียและเพิ่มมูลค่าวัสดุเหลือใช้ เช่น เปลือกผลไม้拿去ไปทำปุ๋ยหมักใช้และจำหน่ายในชุมชน เมล็ดลูกหยีให้วิสาหกิจชุมชนป่าชุมชนต้นตาลขยายพันธุ์ในป่าเพื่อเก็บขายได้เป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอีกทางหนึ่ง เป็นต้น

2.4 ด้านการทำกิจกรรมด้านสาธารณประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนากอ มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ร่วมกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเสริมสร้างความรักความสามัคคี เป็นการช่วยเหลือสังคมและตอบแทนชุมชน ดังนี้

2.4.1 ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาชุมชน มัสยิด และโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ เช่น สนับสนุนทุนการศึกษาให้นักเรียน และร่วมสมทบทุนสร้างบ้านพักให้ผู้ยากไร้ในชุมชน เป็นต้น

2.4.2 ร่วมกันดูแลไม่ให้มีการตัดไม้ทำลายป่า ส่งเสริมให้มีการปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อบริโภคและแบ่งปันในชุมชน

2.4.3 เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ด้านการแปรรูปลูกหีและผลผลิตทางการเกษตรให้แก่ผู้ที่สนใจซึ่งสามารถเข้ามาเรียนรู้ได้ ณ ที่ทำการกลุ่มฯ และสนับสนุนให้สมาชิกกลุ่มฯ มีจิตอาสาเข้าไปเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้แก่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งในและนอกชุมชน

2.4.4 เป็นศูนย์กลางในการประสานงานความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนเป็นศูนย์ประสานการให้ความช่วยเหลือในชุมชน

2.4.5 เป็นศูนย์กลางการรับซื้อผลไม้จากคนในชุมชนเพื่อรวบรวมส่งไปยังตลาดกลางผลไม้ ช่วยแก้ไขปัญหามลพิษในล้นตลาดในชุมชน

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนากอ มีแนวคิดในการอนุรักษ์ต้นหิผลไม้เอกลักษณ์ประจำถิ่นของชุมชน และให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการดำเนินกิจกรรมที่มุ่งเน้นการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

1. มีกระบวนการผลิตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีการจัดการของเสียและลดการเกิดขยะจากกระบวนการผลิต (Zero Waste) เช่น เปลือกนำมาทำเป็นปุ๋ยหมัก เศษเนื้อมาแปรรูปเป็นน้ำจิ้มลูกชิ้นและเครื่องแกง เมล็ดนำมาเพาะเป็นต้นกล้าและนำไปขยายพันธุ์เพื่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

2. ร่วมเป็นเครือข่ายอนุรักษ์ต้นหิ มีการส่งเสริมและรณรงค์ให้สมาชิกกลุ่มและคนในชุมชนเพาะกล้าหิและนำไปปลูกเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าต้นน้ำ ณ ฝายโตะแก

3. มีการปลูกฝังจิตสำนึกการเสียสละ ช่วยเหลือเกื้อกูล การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่สมาชิกเพื่อดูแลอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

3. กระบวนการติดตามประเมินผล

การติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่กำหนดแผนติดตามเยี่ยมเยียนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอย่างสม่ำเสมอ โดยใช้ระบบส่งเสริมการเกษตร (Training and Visit System : T & V System) เพื่อรับทราบปัญหาและร่วมกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำให้ข้อมูลและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาแก่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในพื้นที่ตามความเหมาะสม โดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเป็นผู้ตัดสินใจจากข้อมูลที่ได้รับและมีการประเมินศักยภาพกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยดำเนินการร่วมกับกลุ่มฯ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงและพัฒนาศักยภาพกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ตลอดจนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรนากอมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารการดำเนินงานให้แก่สมาชิกกลุ่มฯ และคนในชุมชนทราบ ผ่านช่องทางการประชุมสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเป็นประจำทุกเดือน รวมทั้งการสื่อสารผ่านทางกลุ่ม LINE อย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การใช้กระบวนการส่งเสริมเคหกิจเกษตรมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มๆ โดยการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานให้มีความถูกต้อง เหมาะสมไม่ก่อให้เกิดอันตรายในการปฏิบัติงาน สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับสมาชิกกลุ่มๆ และคนในชุมชนช่วยลดปัญหาการว่างงาน และการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทเข้าสู่สังคมเมือง และสมาชิกกลุ่มๆ สุขภาพอนามัยที่ดี ส่งผลให้กลุ่มและสมาชิกกลุ่มๆ มีการเจริญเติบโตและมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

บรรณานุกรม

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2565). **ประวัติและผลงานเกษตรกร สถาบันเกษตรกร สกปรณ์ดีเด่นแห่งชาติ และปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน ประจำปี 2565**. กรุงเทพฯ : นิทรรศการพิมพ์ (ประเทศไทย) จำกัด.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2566). **ประวัติและผลงานเกษตรกร สถาบันเกษตรกร สกปรณ์ดีเด่นแห่งชาติ และปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน ประจำปี 2566**. กรุงเทพฯ : นิทรรศการพิมพ์ (ประเทศไทย) จำกัด.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2562). **เอกสารคำแนะนำ เรื่อง บ้านเกษตรสมบูรณ์**. กรุงเทพฯ: ฝ่ายโรงพิมพ์ สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี กรมส่งเสริมการเกษตร.
- นางจันทนา นามกร. 2567. ประธานคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรจังหวัดชุมพร. จังหวัดชุมพร. **สัมภาษณ์**. 28 พฤษภาคม 2567.
- นายสังคม ชุมสุข. 2567. หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร สำนักงานเกษตรจังหวัดชุมพร. กรมส่งเสริมการเกษตร. **สัมภาษณ์**. 24 พฤษภาคม 2567.
- สำนักงานเกษตรจังหวัดแพร่ จังหวัดแพร่. (2564). **เอกสารประกอบการคัดเลือกสถาบันเกษตรกรดีเด่น สาขากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ประจำปี 2564 ระดับประเทศ**. (อัดสำเนา).
- สำนักงานเกษตรอำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง. (2567). **เอกสารประกอบการประกวดวิสาหกิจชุมชน ระดับจังหวัดประจำปี 2567 วิสาหกิจชุมชนวิสาหกิจ**. (อัดสำเนา).